

DEN TRYGGA VÄRLDEN?

- *Synpunkter på säkerhet, hot och försvar* -

PÄR STENBÄCK
OLE NORRBACK
ASTRID THORS
MATS LÖFSTRÖM
JOHAN EKMAN
ELLI FLÉN
SANDRA GRINDGÅRDS
CHRISTINA GESTRIN
BO ÖSTERLUND
NILS TORVALDS
KERSTIN KRONVALL
STEFAN FORSS
JAN-ERIK ENESTAM
STEFAN WALLIN
CARL HAGLUND

DEN TRYGGA VÄRLDEN?

Synpunkter på säkerhet, hot och försvar

FÖRORD – <i>Carl-Johan Hindsberg</i>	
PÅ SPANING EFTER EN VÄRLDSBILD – <i>Pär Stenbäck</i>	11
MÅLET: EN GRÄNSLÖS VÄRLD – <i>Ole Norrback</i>	23
INSATSER FÖR EUROPAS SÄKERHET OCH SAMARBETE – <i>Astrid Thors</i>	38
EU:S POPULISTPARTIER – EUROPAS TYSTA SÄKERHETSHOT – <i>Mats Löfström</i>	49
EN OSÄKER VÄRLD VI LEVER I – <i>Johan Ekman</i>	56
OBSERVATIONER FRÅN AFGHANISTAN – <i>Elli Flén</i>	64
FRAMTIDENS KONTINENT – <i>Sandra Grindgärds</i>	72
DEN ARKTISKA REGIONEN I FÖRÄNDRING – <i>Christina Gestrin</i>	87
ÖSTERSJÖNS SÄKERHETSPOLITISKA OCH STRATEGISKA BETYDELSE – <i>Bo Österlund</i>	97
RYSSLAND, UKRAINA, EUROPA 2014. VAD GICK RIKTIGT FEL? – <i>Nils Torvalds</i>	117
RYSSLAND VS EUROPA – <i>Kerstin Kronvall</i>	136
OM DEN RYSKA UTVECKLINGEN, MILITÄRA UPPRUSTNINGEN OCH DET OBEFINTLIGA VÄSTLIGA LEDARSKAPET – <i>Stefan Forss</i>	144
FINLANDS SÄKERHET I ETT NORDISKT PERSPEKTIV – <i>Jan-Erik Enestam</i>	162
NATO – NU ELLER ALDRIG? – <i>Stefan Wallin</i>	170
VÅR SÄKERHETSPOLITISKA POSITION – <i>Carl Haglund</i>	180

DEN TRYGGA VÄRLDEN?
Synpunkter på säkerhet, hot och försvar

ISBN 978-952-68299-1-3

Svenska Bildningsförbundet r.f.

2015

www.bildningsforbundet.fi

SVENSKA BILDNINGSFÖRBUNDET R.F. är en förening vars ändamål är att sammanföra den finlandssvenska och tvåspråkiga befolkningen, främja en levande bildningsverksamhet och en aktiv kulturpolitik. Förbundet utger skrifter om aktuella frågor och vill främja förståelsen för det internationella samfundet och för den europeiska integrationsutvecklingen. Med det här i åtanke så var det ganska naturligt att vi just under år 2014 valde att låta sammanställa en debattskrift om utrikes- och säkerhetspolitiska frågor.

Den problematiska utvecklingen i vårt östra grannland har naturligtvis präglat många av inläggen, men avsikten har trots allt varit att få en viss bredd på synen av säkerhetstänket och därför rör sig en del av inläggen lite längre bort från vårt närområde.

Bildningsförbundet vill fungera som en tankesmedja som aktiverar samhällsdiskussionen och jag är övertygad att det i den här skriften både finns sådant som läsarna håller med om och sådant som man kanske har en annan åsikt om. Det är bra – för då riksdagsvalet nu närmar sig och det är krig i Europa så ska utrikes- och säkerhetspolitiken engagera oss alla till debatt.

Jag hoppas att ni finner den här skriften intressant – vi vill från bildningsförbundets sida sporra till en fortsatt aktiv debatt kring detta och andra viktiga teman.

Helsingfors, 10.1.2015

FREDRIK GUSEFF

Direktör

Svenska bildningsförbundet r.f.

FÖRORD

VÅREN 2014 UPPSTOD tanken inom Svenska Bildningsförbundet om att göra en debattbok som belyser försvar och säkerhet i bred bemärkelse. Varför? Motiven var många. Ukrainakrisen sparkade igång en händelseutveckling som var oroväckande. De gamla sanningarna i internationell politik sattes på undantag och en ny våg av kyliga vindar svepte in. Sedan kom annekteringen av Krim som fördömdes världen över. Sedan följde ekonomiska sanktioner som var västvärldens svar på Rysslands offensiva och aggressiva politik. Efter krigen på 1990-talet på Balkan och i forna Jugoslavien stördes Europas lugn denna gång av Ukraina som plötsligt kom i fokus.

Samtidigt med detta pågick och pågår en intensiv debatt om det finländska försvarets situation och förmåga i ett läge där nedskärningarna gav debatten bränsle. I Sverige gick försvarsdebatten också på högvarv. Detta och mycket annat gav impulsen till att åstadkomma en debattbok. I Svenskfinland finns en lång rad personer med erfarenhet av internationella uppdrag av varierande slag. Sålunda kontaktades en del av dessa och i denna bok finns femton finlandssvenskars inlägg och synpunkter som skrivits under hösten 2014. Skribenterna står naturligtvis för sina egna åsikter själva och ansvarar för sina ställningstaganden. Texterna inrymmer ett brett spektrum av konfliktfyllda områden och ställer både direkt och indirekt frågan om vilket ansvar västvärlden har för världsfreden. Vilket är ansvaret för Finlands del?

I en del av inläggen granskar man det finländska försvarets förutsättningar att klara av krissituationer. Flera inlägg ställer frågan om vart Ryssland är på väg och försöker komma underfund varför Ryssland handlar som det gör. I flera inlägg belyses såväl Europas som den Europeiska unionens roll i sammanhanget. Verksamheten inom Nato och Organisationen för säkerhet och

samarbete i Europa, förkortat OSSE, behandlas. I säkerhetspolitiskt sammanhang är Östersjön intressant både tidigare och nu. Den ryska militära närvaron och aktiviteten i Östersjöområdet slår nya rekord med gränskränkningar av luftrum och sjöområden. Alla dessa omständigheter stämmer till eftertanke och frågor om vad som är på gång. Finlands försvar och säkerhet är i fokus.

Blickarna riktas mot den Europeiska unionen som inlett en ny period med nya ledarkrafter. Kommissionsordföranden, polacken Donald Tusk och unionens utrikespolitiska representant, italienskan Federica Mogherini ska kunna bemästra situationen och förstärka unionens gemensamma utrikespolitik. Ett uppdrag som inte är lätt då maktkampen om dessa frågor pågår mellan unionens stora länder. Att eftersträva enighet framstår som en dygd. Också Unionens handlingskapacitet bedöms i denna bok då populistiska partier vinner insteg i maktens korridorer på ett sätt som tycks försvåra det resultatinriktade arbetet. Svårigheterna med att leda unionens länder ökar då de politiska målen spretar i olika riktningar. Samtidigt vilar en slöja av ekonomiska svårigheter över den europeiska kontinenten. Den europeiska ekonomiska krisen är ingalunda ännu övervunnen.

Flyktingströmmarna och människosmugglingen utgör ett stort tryck på den europeiska unionen och också på Finland. Världen har idag 50 miljoner flyktingar, mer än någonsin tidigare. Människosmugglingen har fått nya och avskyvärda former då man forslar över flyktingar från Afrika till Europa, främst till Italien, i stora avlagda fartyg som besättningen sedan lämnar vind för våg på öppet hav. Trycket på Sydeuropa är stort, antalet flyktingar översteg redan 200 000 under år 2014. Kriget i Syrien visar inga tecken på att få ett slut.

Bokens innehåll berör även behovet av fördjupat samarbete med de afrikanska länderna och alla de möjligheter som kontinenten erbjuder.

Och kommer Arktis till följd av klimatförändringen att bli ett nytt stridsäpple? Det utgör en ny komponent för slitningar mellan västvärlden och Ryssland. Den nya ryska militärdoktrinen som tillkom i december 2014 slår fast att de ryska positionerna i Norra ishavet flyttas framåt.

Bokens mångsidighet speglar dagens internationella situation, som är såväl rörig som oroväckande. Skribenterna delar med sig av mycket fakta och en läsgaranti kan utfärdas på följande sätt: den som läser boken kommer att upptäcka orsakssammanhangen, kunna utöka sin egen förståelse för händelserna i världen och sålunda få en stadigare plattform att stå på.

Många bedömare och observatörer prognosticerar att försvars- och säkerhetspolitiken kommer att bli ett centralt tema inför riksdagsvalet den 19 april 2015. I dagens läge är försvars- och säkerhetsfrågor mer aktuella än tidigare.

Som redaktör vill jag rikta ett varmt tack till alla skribenter som beredvilligt medverkade med texter för bokens tillkomst. Jag tillönskar alla läsare av denna bok många goda, givande och tankeväckande stunder.

Helsingfors den 10 januari 2015

CARL-JOHAN HINDSBERG

Bokens redaktör

PÅ SPANING EFTER EN VÄRLDSBILD

PÄR STENBÄCK
Minister

NÄR JAG SÄTTER mig vid datorn har nyheten om att ett malaysiskt passagerarplan skjutits ned i östra Ukraina av en luftvärnsrobot just briserat. Vem som hållit i avfyrningsknappen är i skrivande stund outrett, men allt tyder på att de ryskstödda rebellerna ligger bakom det tragiska dådet.

Tänkarna går osökt till ett liknande fall: Ett sovjetiskt jaktplan sköt ner ett sydkoreanskt passagerarplan. Året var 1983, det kalla kriget pågick, världen var uppdelad och jag hade några månader tidigare varit Finlands utrikesminister.

Håller en repris nu på att spelas upp, med element från den periodens djupa motsatsförhållande mellan stormakterna? Skillnaderna är ju ändå uppenbara. Då kläddes konflikterna i ideologiska förklädnader, i dag domineras de av klassiska geopolitiska och ekonomiska motiv utan överflödig utsmyckning.

Ordningen i världen förefaller just nu att falla sönder. Sydsudan, Ukraina, Irak, Libyen, Syrien och Gaza illustrerar hur splittrad bilden är, hur stabiliteten ständigt hotas. Finns det inga regler, inga beprövade mönster som hjälper oss att förstå vart världen är på väg?

Alltsedan Berlin-muren föll och den sovjetiska kommunismen med dess inmutade intressesfär kollapsade har det spekulerats om en ny världsordning. Något system, en ny struktur, en ny global ideologi ansågs behövlig. Behovet dikterades inte

minst av den desorientering som uppstod: Under det kalla kriget var det så enkelt att förklara konflikter och spänningstillstånd. Skrapade man litet på ytan fann man alltid ett underliggande stormaktsintresse, ett ideologiskt minfält, en kamp om själarna. Att vara neutral och alliansfri ansågs både i väst och öst som närmast omoraliskt.

Några år efter 1991 var observatörer, politiker och statsvetare eniga om åtminstone en sak: Nu fanns det bara en stormakt kvar i världen, den hette USA. Amerikanerna var av samma mening. Samtidigt lanserades också teorin om att världshistorien på sätt och vis hade nått en slutpunkt, demokratin hade visat sin överlägsenhet, statsskicket spred sig till all flera länder och det behövde eller kunde inte ifrågasättas. Amerikanen Francis Fukuyama hette profeten som kom med detta betryggande budskap.

Men på 1990-talet fanns det rum också för en annan statslärd profet, Samuel P. Huntington och hans spådom var inte lika optimistisk. I stället för det kalla krigets väl inrutade och överskådliga stormaktskonflikt, skulle den nya skiljelinjen, 'förkastningslinjen' med en geologisk term, gå mellan kulturer och religioner. Längs den linjen skulle den nya tidens konflikter utspelas. Han skrev om en östlig och västlig sfär, om den oundvikliga klyftan mellan ett fundamentalistiskt islam och ett demokratiskt väst. Kartor illustrerade hans teser; Finlands östgräns ingick i förkastningslinjen.

Huntington fick mycket mothugg av utvecklingsoptimister, men han kunde illustrera sina antaganden. Konflikter som då nämndes var Kashmir, Tjetjenien, Israel-Palestina, Sudan med flera. Anhängare av hans teorier tycker sig se att utvecklingen har gått i den riktning han tidigt förutspådde. De anser att 9/11 var det slutliga beviset på att ett kultur- och religionskrig utbrutit mellan ett demokratiskt västerland och ett radikaliserat islam.

VÄRLDEN OCH USA EFTER 9/11

Tio år efter murens fall ledde 9/11 en uppsjö av teorier, doktriner och aktioner. Det har sagts att det var en lättnad för dem som kände saknad efter det kalla kriget: Nu hade man fått en ny, identifierbar fiende.

För att förstå utvecklingen efter attacken mot New York, bör man granska USA:s internationella roll i ett historiskt perspektiv. Landet har pendlat mellan isolationism och intervention i världen. Ursprungligen ansåg sig amerikanerna var en antikolonial makt, en motvikt till de europeiska kolonialisterna. Men också på den punkten var lära och handling inte detsamma; USA ingrep ofta, till exempel på Kuba och Filippinerna, senare i Mellanamerika och Karibien. Landet drogs motvilligt med i det första världskriget men fick ett återfall i isolationism på 1920-talet och vägrade att gå med i Nationernas förbund. Det var heller inte självklart att USA skulle bli en stridande part under det andra världskriget, men genom den japanska aggressionen och president Roosevelts politiska manövrer gjorde USA en avgörande insats även för Europas framtid. Winston Churchill har sagt att man alltid kan räkna med att amerikanerna ska göra de rätta besluten, men endast efter att alla andra alternativ har uttömts.

Efter 1991 förväntade sig världen att USA skulle leva upp till sin roll som den enda verkliga stormakten. Som vanligt var amerikanerna ambivalenta. Deras nationella egenbild brukar beskrivas som "den motvilliga sheriffen", han som ingriper bara om han provoceras av japaner, nazister eller kommunister. Denna självbild är ändå inte sann, såsom till exempel Robert Kagan visar i "The World America Made (2012), USA är rätt skjutglada. Gång efter annan har USA intervenerat; Kina, Korea, Vietnam är exempel från efterkrigstiden, nu senast i Irak och Afghanistan.

USA är också ambivalent när det gäller att befordra sitt älsklingstema, demokrati. När dess geopolitiska eller ekonomiska

intressen kräver det har man sett mellan fingrarna med många diktaturer, minst lika många som man aktivt berövat makten. Amerikanerna är halvhjärtade imperialister och interventionister och landets utrikespolitik kan närmast betecknas som schizofren, anser Kagan. Detta bör man hålla i minnet när man bedömer den världsordning som så småningom uppstod efter det kalla kriget. Förväntningarna på USA som en 'honest broker', en ärlig medlare i de otaliga konflikter och katastrofer som plågar vår värld, är ofta orealistiska. När landet ingriper är kritikerna snabbt framme och analytikerna konstaterar att det inte gick så värst bra.

1990-talet inleddes med snabba förändringar i Europa. Det förenade Tyskland måste till en början smälta inkorporeringen av DDR. Utvidgningen av EU i norr med Sverige och Finland och integrationen av det forna östblockets länder skapade en stark framtidstro. EU skulle bli den nya stormakten som förlikar sig på exemplets makt i världen, på sin "soft power". Natos utvidgning sågs som en signal att Europa skulle ta mera ansvar för sitt försvar. Men i stället ledde det till nationell nedrustning och så småningom till budskapet att USA flyttar sitt militära fokus till Asien.

Det sistnämnda berodde på Kinas växande roll, både regionalt och i världspolitiken. Ända sedan sekelskiftet har debatten om Kinas roll gått het. Kommer Kina att etablera sig som stormakt med världsomspännande intressen eller nöja sig med rollen som regional makt? Landets enorma ekonomiska expansion har övertygat en del skribenter att Kina är dömt att ersätta USA som den hegemoniska, dominerande stormakten inom något decennium. Landets aggressiva territoriella anspråk har lett till att Kina har ansträngda relationer till nästan alla grannstater och den kinesiska nationalismen ses som ett oroväckande fenomen.

DEN BROKIGA KARTAN AV STATER

Världen består av självständiga stater, över 190 sådana. Men det är ju långt ifrån jämbördiga enheter. Bland dem finns jättar, stormakter och ministater, välfungerande, demokratiska välfärdsländer och misslyckade stater (failed states). Nationalstaten i dess europeiska form är visserligen grundmodellen, men den förefaller inte att vara en fungerande sådan i stora delar av Afrika och i Mellan Östern. Stam- och klantänkande och religiös sektierism gör många postkoloniala statsbildningar fragila och detta bidrar till kaos och anarki som är ett återkommande problem för den balanserade världsordning vi skulle önska oss.

Den brittiska EU-diplomaten Robert Cooper har sammanfattat detta (Breaking of Nations, 2004) genom att indela världens länder i tre grupper: De förmoderna, de moderna och post-moderna staterna. Länder som Somalia, Afghanistan och Mali hör till den första gruppen. Staten har inte monopol på maktutövning, rättssamhället fungerar inte och en enhetlig nationell identitet existerar knappast. Kaos och anarki i Irak, Kaukasus, Jemen och Centralafrikanska republiken visar att världen får dras med sådana oroshärdar i en överskådlig framtid.

I de moderna staterna har de statsbyggande elementen blivit tradition. De har accepterat att teknisk och ekonomisk utveckling skapar framsteg och välbefinnande. Flertalet av världens länder hör till denna kategori, även Indien, Ryssland, Golfstaterna och Kina. Sina nationella intressen bevakar de på klassiskt vis, de motsätter sig globala restriktioner för sin suveränitet och drar sig inte för militära insatser, hemma eller utomlands. Det är inte uteslutet att några av dem har imperialistiska ambitioner som skulle hota en stabil världsordning.

De postmoderna staterna är desamma som flertalet europeiska. Den europeiska ordningen dateras tillbaka till Westfaliska

freden 1648, Romtraktaten från 1957 och alla de nedrustningsavtal som syftat till att dämpa det trauma som kärnvapnens tillkomst skapade. EU och frihandeln, men också NATO, är hörnstenar i denna ordning som förlitar sig på det enorma nätverk av avtal och konventioner som binder samman dem och den övriga världen.

Våldsanvändning och territoriell expansion är uteslutna i den postmoderna doktrinen. Man förlitar sig inte på militär styrka, snarare på exempelvis makt. Gränser blir gradvis irrelevanta, ekonomiska intressen vinner över politisk konkurrens. Allt detta är resultatet av en lång historisk utveckling. Integrationsprocessen är inte rätlinjig och enkel, bakslag inträffar men trenden är klar även om den postmoderna nationalstaten inte är död.

Ukrainakrisen är ett exempel på hur en modern stats (Ryssland) aktioner kolliderar med de postmoderna värderingarna. Därför är de västliga reaktionerna inte förvånande när Krim annekteras och Ukraina vill ha del i den europeiska processen, kanske bli en postmodern stat? De som drömde om att Ryssland snabbt skulle integreras med Västeuropa efter 1991 har anledning att omvärdera sin optimism. Putins euroasiatiska linjedragningar och den misstänksamhetens doktrin mot omvärlden som han bygger upp kommer att prägla relationerna mellan den östra och västra delen av Europa för överskådlig framtid. Ryssland var inte moget för det postmoderna utan tolkade, inte helt orätt, de västliga ouvertyrerna som ideologisk imperialism riktad mot den föråldrade ryska självbilden, stormaktsdrömmen.

Om man tar denna tredelning som utgångspunkt för en ny världsordning uppstår många frågor. Den viktigaste är: finns det överhuvudtaget förutsättningar för en stabil världsordning som förhindrar kaos och konflikter, som framgångsrikt medlar, fördelar och utjämnar, dömer och straffar när det är nödvändigt? Det finns anledning till en hel del pessimism, inte minst när vi ser hur problemen hopar sig just nu.

ÖVERLEVER PAX AMERICANA?

När jag studerade statsvetenskap och internationell politik på 1960-talet läste vi amerikanska kursböcker som kan sammanfattas med Henry Kissingers teser: det finns endast två vägar till stabilitet. Den ena är genom hegemoni, den andra genom balans. Hegemoni betyder att en stark stat fungerar som polis i en orolig värld, balans att flera medelstarka stater håller varandra i schack, genom någon form av terrorbalans.

Detta är den gamla ordningen, den som många moderna stater bekänner sig till. De gillar inte USA:s dominerande roll, men inser att den i många situationer är den enda lösningen. Varken Ryssland, Iran eller Kina är speciellt kritiska till den USA-ledda interventionen i Afghanistan.

Kan USA fortsätta som hegemonistat, som världspolis? Ännu i början av 2000-talet var tron på USA:s vilja och förmåga obruten. Det sades till och med att världshistorien aldrig sett en stat så stark som USA. Pax Americana var mera trovärdig än Pax Britannica eller Pax Romana på sin tid.

Men redan 2004 startade diskussionen om USA:s minskade makt och inflytande. Ironiskt nog av samma skribenter som tidigare ansett USA oöverträffat. Svaret på frågan är inte helt enkelt: även om USA:s inflytande förefaller att ha minskat i skenet av en rad misslyckanden finns resurserna för fortsatt dominans kvar. Visserligen har de motstridiga resultaten av interventionerna i Irak och Afghanistan tärt på trovärdigheten, likaså oförmågan att övertyga bundsförvanten Israel om nödvändigheten av en fredsuppgörelse. USA genomgår dessutom just nu en traumatisk period i sin inrikespolitik som inte är smickrande för denna demokratiska stormakt (*A Shining City on the Hill*). Den olyckliga polariseringen i den amerikanska kongressen gör utrikespolitiken beroende av inrikespolitiskt taktikspel. Det kan tvinga

presidenten till återhållsamhet när handling skulle behövas eller till oöverlagda aktioner när trycket från kongressen blir för stort.

Min slutsats är att USA kommer att finnas i (världs-)bilden under överskådlig tid, att landet kommer att ha de ekonomiska och militära resurserna, men att viljan och den politiska beredskapen att använda dem på bästa sätt inte alltid kommer att verka stabiliserande. Med "bästa sätt" avser jag ur subjektiv, europeisk synpunkt. Som läsaren kanske noterade, fanns inte USA med i någon kategori ovan, varken i den moderna eller i den postmoderna. Landet kan knappast ingå i den postmoderna genom sin villighet att ta till militära medel för att försvara sina intressen. Dessutom är USA ovilligt att fullt ut satsa på en utvecklad internationell rättsordning, exempel dess vägran att godkänna den Internationella brottsdomstolens mandat eller behovet av bindande utsläppsnormer.

Visserligen finns det också liberala trender i USA som pekar i postmodernistisk riktning, men idag överflyglas de av mera isolationistiska och nationalistiska strömningar som till och med gärna skulle se en nedbantning av institutioner såsom FN och dess underorgan.

KINA SOM UTMANARE

Kan Kina hota USA-dominansen? Det skrivs mycket om de kinesiska ledarnas behov av en samlande nationell ideologi, när kommunismen har blivit ett ihåligt skal i takt med kapitalismens och materialismens frammarsch. Nationalismen ses tydligt som en möjlighet, trots att ledarna tycks tveka att släppa chauvinismen helt fri. Lärdomarna från Maos kulturrevolution kanske förskräcker.

Såsom Ryssland kräver också Kina en respekterad plats vid de globala konferensborden. Det har landet även fått i kraft

av sin ekonomiska maktposition, mera motiverad än Rysslands ibland överdrivna anspråk. För Kina är tillgången på råvaror och marknader central. Satsningarna på militär styrka skrämmer mest grannländerna som själva tvingas rusta upp. Om Kina verkligen skulle försöka utvidga sitt territorium i rysk stil, hamnar landet i en oundviklig konflikt med USA. De allianser som USA ingått med så gott som alla Kinas grannar påminner på ett oroväckande sätt om allianssystemet i Europa 1914.

Både Kina och USA har mycket att förlora, inte minst ekonomiskt, på en öppen konfrontation. Felbedömningar kan ändå göras, både i den amerikanska kongressen och i politbyrån i Beijing. En stabil världsordning är i hög grad avhängig av en fungerande dialog mellan dessa två länder.

Det är också fullt tänkbart att Kina får lov att vända sig inåt för att dra andan. Den snabba tillväxten leder till växtvärk, miljöproblemen är väldiga och växande. Kina är ett av de länder i världen som drabbas hårdast av naturkatastrofer. Kinas Afrika-satsningar är inte problemfria och hemma blir arbetskraften inom exportindustrin allt dyrare. Minoritetsfolken i Tibet och västra Kina rör på sig. Även om Kina kunde möta alla dessa utmaningar, kan de distrahera och fördröja strävandena att skapa en balanserad och målmedveten global politik.

FÖRÖDMJUKELSE SKAPAR INTE STABILITET

En av de många destabiliserande faktorerna i dagens värld är det allt starkare känslomässiga synsätt som påverkar beslutsfattandet i komplicerade situationer. Den franska analytikern Dominique Moïsi har beskrivit detta fenomen (*The Geopolitics of Emotion*, 2009). Han tycker sig urskilja tre olika politiska kulturer i världen vilka styr nationernas handlande. I hoppets kultur tror medborg-

are och de styrande på stabilitet och framsteg, i fruktans kultur råder osäkerhet om framtiden och identiteten är inte stark.

I förödmjukelsens (humiliation) kultur drivs nationerna att söka upprättelse för verkliga eller inbillade oförrätter, för nederlag eller förlorat inflytande. Denna grupp av nationer, folk och religioner har sannolikt det mest destabiliserande inflytandet på världsordningen. Det ligger i deras intresse att förändra spelregler, rasera gränser, ta hämnd och utmana den internationella ordningen.

Många arabländer präglas av denna förödmjukelsens kultur. När medborgarna känner en stark frustration med sina egna ledare, med den förhärskande korruptionen, med stormakternas inblandning i deras affärer, med nederlagen mot Israel, med globaliseringen vars ekonomiska frukter gått dem förbi – då har en krutdurk skapats som exploderar med jämna mellanrum. Till bilden hör självfallet den destruktiva sekterismen som river sönder samhällsväven och skapar oberäkneliga frälsningsläror (kalifatet!). När de misslyckas, ökar bitterheten. Palestina har blivit en symbolfråga i denna förnedringsprocess och även om dess lösning inte skulle eliminera den arabisk-muslimska angsten kunde den vara början på en positivare utveckling.

Det är svårt att se hur den muslimska världen ska finna sig själv, med en tryggare identitet. Drömmen om en renässans finns, även de ekonomiska resurserna, åtminstone i Gulfstaterna. Men den västliga doktrin som skiljer kyrka och stat, religion och politik, har aldrig slagit rot i dessa länder. Kemal Atatürk gjorde ett försök, men hans arv förskingras av dagens turkiska ledare. Inte heller själva statskonceptet, medborgarsamhället och (ut-)bildningen är självfallna. FN-rapporten "Arab Human Development" från 2002 gav en dyster bild av hur dessa länder tappat greppet om utvecklingen.

Allt detta betyder att vi inte kan räkna med att en arabisk vår under överskådlig framtid kommer att skapa stabilitet.

Nyckelländerna är Egypten, Saudiarabien, Iran och Pakistan. Det sistnämnda är kandidat för en statlig kollaps, medan Iran i bästa fall kan bli en stabiliserande faktor.

Terrorismen har fotfäste där förödmjukelsens kultur är stark. Övertron på att terrorism kan utrotas med bomber finns, men det är naturligtvis en fåfäng förhoppning.

KAN EUROPA ERBJUDA MODELLEN?

Summa summarum: Någon ny och enhetlig världsordning har inte sett dagens ljus under de senaste decennierna. I stället har bilden av den globala scenen blivit allt mera splittrad. När krisen kring Krim och Ukraina bröt ut, talade man om geopolitikens återkomst. Frågan är om geopolitik, maktpolitiken, någonsin har försvunnit. Den nationella intressebevakningen är intakt och på sina håll kan man skönja en återgång till expansionstänkande.

Europa verkar ha valt en annan väg. Man har medvetet lagt expansion och militära äventyr bakom sig och skapat ett unikt experiment i världshistorien. Tanken bakom EU är att integration ska ersätta nationalism, att ekonomin ska binda samman mer än skilja åt och att det öppna samhällets demokratiska och liberala principer ska utgöra det sammanbindande kittet. Den postmoderna europeiska modellen förutsätter att den övriga världen samarbetar och följer de regelverk som mödosamt skapats under det senaste seklet. Att modellen kunnat utvecklas under den relativt fredliga perioden efter andra världskriget grundar sig på det militära skyddsparaply som NATO och USA erbjöd.

Denna statliga postmodernism är inte förbehållen Europa. För den instabila världen utanför är det en ödesfråga om modellen kan rota sig på andra håll. Att den europeiska modellen blir den självklara vinnaren är heller inte skrivet i stjärnorna. Den kan

falla sönder inifrån om nationalismen än en gång får fotfäste. Eftersom politik sist och slutligen är lokal, är lockelsen i svåra tider stor att nationella politiker gör EU till syndabock trots att de själva har deltagit i besluten. Modellen kan hotas utifrån om Europa vänjer sig vid att lita på att andra står för de militära garantierna och försummar sin egen beredskap i en otrygg värld. Som vi också har sett kan integrationen lida genom ekonomiska bakslag.

Även ett annat, globalt fenomen hotar det europeiska samarbetets framtid: Maktens fragmentering. Inom snart sagt alla områden ser vi att viktiga beslut blir allt svårare att fatta. Inflytande och positiv maktutövning fördelas på allt flera händer och intressegrupper. I Europa behövs ofta samlingsregeringar, men partisplittringen gör dem så breda att handlingsförlamning blir resultatet. Inte ens storföretagen är starka maktcentra längre, facken och medborgarorganisationerna har förlorat inflytande, för att inte tala om de internationella organisationerna med FN i spetsen. Moïses Naim har beskrivit utvecklingen i boken "The End of Power" (2013).

Lyckligtvis har den europeiska integrationsprocessen redan hunnit skapa lagfästa institutioner och regelverk vilka inte lättvindigt kan saboteras av opportunister, nationalister och populister som tappat visionen ur sikte.

MÅLET: EN GRÄNSLÖS VÄRLD?

OLE NORRBACK

Minister

EN HELT GRÄNSLÖS värld får vi nog inte se, men det blir allt viktigare att skilja mellan nödvändiga gränser och onyttiga, och ännu viktigare att peka ut gränser som är problematiska eller rent av farliga för oss.

Vi kan tycka om det eller låta bli, men vi blir alla allt mera beroende av varandra, var vi än bor på vår jord. Se här några exempel. Miljöproblemen kommer över ländernas gränser, utan pass och visum. Bara med mycket kraftfullare internationellt samarbete kan vi rena Östersjön och den luft vi andas. Handeln och ekonomin är globala, medan reglerna fortfarande är nationella, också när nationella och individuella intressen bättre kunde tillgodoses om reglerna var internationella. De mänskliga rättigheterna är individuella, men framgång i kampen för dem når man ofta bara med mera internationellt samarbete. Ingen diktator som tar livet av sina medborgare, borde för en enda sekund få vara ifred för omvärlden.

Det är en paradox att rädslan för omvärlden och för det som är annorlunda ökar samtidigt som det internationella beroendet ökar allt snabbare. Det är en ännu större paradox att den inkrökta, fanatiska nationalismen samtidigt är en internationell strömning i tiden och att de nationalistiska fanatikerna i olika länder och kulturer faktiskt samarbetar med varandra. Logiken lyser med sin totala frånvaro då fanatiker som betraktar det finska som överlägset, samarbetar med sådana som betraktar det svenska, det ryska, det franska eller det engelska som helt överlägset jämfört med andra språk eller kulturer. Fanatismen är oftast oförenlig med logik och konsekvens.

För allt fler är livet internationellt, men vi strukturerar fortfarande vår världsbild och vårt sätt att tänka utgående från kulturella, religiösa, etniska och andra skillnader och från nationella och kommunala gränser. Den här inställningen är nödvändig, för den hjälper oss att forma vår personliga identitet men den är farlig om den används för att avskärma oss från dem och de företeelser, som finns utanför de gränser vi markerat kring oss. Urbaniseringen är en global företeelse som ökar rörligheten inom och mellan länderna. Den globala ekonomin och ett allt mer internationellt näringsliv ökar människornas rörlighet över alla gränser. Informationsteknologin hjälper oss att få allt mer information om världen omkring oss. Som turister besöker allt fler av oss allt oftare allt fler länder. I historien har mångkulturella samhällen med många språk, religioner och etniska grupper som kunnat leva i fred med varandra sida vid sida, ofta varit de mest framgångsrika. I sådana samhällen har nedgången, i värsta fall undergången, börjat när intoleransen tagit överhanden och minoriteter har börjat förtryckas och stötas ut. Vi lever alla i en bättre och tryggare värld då vi bejakar skillnaderna och internationaliseringen.

Vi kan tycka om det eller låta bli, men våra kommuner blir också allt mera beroende av varandra. Social- och hälsovården kommer nu att samordnas inom stora distrikt, som går över tidigare läns- och nuvarande landskapsgränser. Alternativet hade varit större kommuner, men kommunernas ovilja att samverka eller sammangå med grannarna ledde till att rikspolitikerna valde den här lösningen. Inte ens våra största kommuner kan ge den bästa servicen utan samarbete med grannarna. Markplaneringen, vägnätet, kollektivtrafiken, vatten och avlopp är bara några områden där kostnaderna ofta blir högre och servicen sämre om kommungränsen görs till ett hinder för gemensamma lösningar. Det illa för invånarna när kommungränserna görs till murar för tanke och handling, vilket vi har sett alltför många exempel på.

EU – BRA FÖR VEM?

Svaret är kort och entydigt: För oss alla. EU är för många av oss Det Stora Europeiska Fredsprojektet. Länder som samarbetar, som delar de flesta grundläggande värderingarna om demokrati och rättsstatens principer och som har ett allt mera sammanflätat regelverk, är beroende av varandra. De har ingenting att vinna, men mycket att förlora på stora, i värsta fall väpnade konflikter. EU:s föregångare, Europeiska kol- och stålgemenskapen, skapades i tiden uttryckligen för att trygga freden när att de sex undertecknande länderna gemensamt och överstatligt började kontrollera användningen av kol och stål, de viktigaste komponenterna i vapentillverkningen. Det är mycket bättre för oss alla i Europa att länderna samarbetar inom EU, än att vi gör vårt bästa för att ta livet av varandra, som i första och andra världskrigen. Freden är inget för evigt uppnått tillstånd i Europa, vilket konflikten i Ukraina nu och på Balkan på 90-talet har påmint oss om. För oss som ser EU som Fredsprojektet, är det naturligt att se beslutsfattandet som ett ständigt kompromissande mellan olika intressen, åsikter och värderingar, vilket ju allt beslutsfattande i demokratier alltid är.

EU är både en organisation och en process. Beslutsfattandet är ofta långsamt när 28 länder med många olika politiska värderingar och intressen ska fatta gemensamma beslut. Det har vi sett i Ukrainakonflikten. Rysslands president fick oinskränkt makt att använda vapen när och varhelst odefinierade ryska intressen kan anses hotade. Han har makt att agera utan fördröjande förhandlingar, vilket annekteringen av Krim visade. Det tar tid för 28 länder i EU att hitta en gemensam linje, men när de väl är eniga och gett EU tillräckligt långtgående mandat, kan de agera med en tyngd som inget enskilt land, inte ens något av de största, kan göra ensamt.

EU är naturligtvis ingen felfri organisation. Som en följd av långsamheten växer sig problemen och kriserna ofta för stora innan EU ingriper. Besluten är alltför sällan proaktiva. I stället för att agera i tid, reagerar EU alltför ofta för vagt och för sent. Den ekonomiska krisen tacklades med större kraft först när läget var akut. Kriserna avslöjar också ofta att vi behöver mera EU för att klara dem, inte mindre. Ofta breddas och fördjupas samarbetet via kriser. Vi behöver ett bättre EU och för det behövs mer konstruktiv kritik och uppbyggande ifrågasättande. Ingenting blir bättre av att nyanslösa EU-motståndare tillåts dominera den EU-kritiska debatten.

EU bygger på en värde- och intressegemenskap, där demokrati och rättsstatens principer är grundläggande. Innan nya stater godkännts som medlemmar, har de fyllt eller förbundit sig att fylla en lång rad centrala, gemensamt godkända kriterier. Finland, Sverige och Österrike är väl de enda nya medlemmarna under lång tid, som fyllt alla kriterier redan vid inträdet. Grekland, Portugal och Spanien togs med för att stärka demokratin efter att de alla varit diktaturer, men alla skulle knappast bli medlemmar ens idag om kraven var att alla kriterier bör fyllas. Greklands problem är alltför välkända. Knappast något av de tidigare kommuniststyrda länderna i Östeuropa, som också togs med i syfte att stärka demokratin i dem, fyllde heller kriterierna när de godkändes. Inte alla av dem gör det heller ännu idag, bland dem speciellt Bulgarien och Rumänien. Cypern borde aldrig ha godkännts som medlem innan den långvariga konflikten med Turkiet hade lösts.

Samarbetet inom EU försvåras också av att de gemensamt fattade besluten inte implementeras på ett likartat sätt i alla länder. Det behövs naturligtvis flexibilitet på basen av nationella skillnader och behov, och subsidiaritetsprincipen, enligt vilken beslutet ska fattas och implementeras på lägsta möjliga nivå,

ska ju tillämpas. När skillnaderna i förvaltningskulturen kan vara stora och myndigheternas legitimitet kan vara svag, varierar implementeringen ändå ibland alltför mycket, vilket skadar EU:s trovärdighet. Ett exempel kan nämnas: medlemsländerna själva övervakar att EU-stöden används på rätt sätt. I alla länder finns inte samma vilja att se till att allt går rätt till. I länder med omfattande korruption har det blivit tradition att "lura staten" så mycket man hinner och kan. Man är en dålig makthavare om varken man själv, släkten eller vännerna har någon personlig nytta av maktinnehavet. Det beteendet har sedan överförs att gälla synen på EU och stöden därifrån också.

När ledande makthavare är korrupta sprider sig beteendet snabbt i hela samhället. Följderna är i värsta fall katastrofala. Samhällsmoralen och demokratin urholkas, statens legitimitet försvagas liksom rättssystemets trovärdighet, ekonomin börjar krympa och välfärden tunnas ut med social utslagning som följd. Några få blir rika medan vanliga, hyggliga människor får betala notan. "Varför ska vi betala skatt, när varje offentlig tjänst ändå ska betalas skilt och skattepengar försvinner i makthavarnas fickor", säger av förståeliga skäl de flesta. Korruptionen är den största enskilda orsaken till de ekonomiska svårigheterna i Grekland och säkert också till den svaga ekonomiska utvecklingen i Bulgarien och Rumänien. EU borde ha en egen tydlig aktionsplan mot korruptionen för både internt och globalt bruk. Kommissionen borde få en stark roll som övervakare med möjlighet till betydande sanktioner vid uppenbara kränkningar av reglerna.

EU-stöden till medlemsländerna har allmänt sett givit en klen utdelning i relation till de stora summor som används. Också hos oss ger de EU-finansierade projekten alltför sällan bestående resultat. Ofta har vi bara en bunt papper kvar när projekten tagit slut. Så var det ju inte tänkt. Också hos oss anser alltför många att det är viktigare att få tillbaka så stor del av medlemsavgiften som möjligt än att garantera EU-projektens kvalitet. I länder

med stor korruption når ibland inte ens hälften av EU-pengarna fram till projektet de var avsedda för. EU:s svaga kontroll gör det möjligt för övervakaren och den projektansvariga att dela på potten, så länge ansvaret för övervakningen är nationellt. Det är säkert klokt av kommissionen att undvika en egen stor kontrollapparat. En sådan blir dyr och lätt att kritisera för otillbörlig inblandning av nationella makthavare. Ett alternativ värt att pröva är att utveckla ett roterande system för de nationella kontrollanterna, så att de alla under någon vecka varje år skulle delta i övervakningen i ett annat EU-land. Ett sådant system skulle dessutom förenhetliga förvaltningskulturen inom EU, vilket behövs. Det skulle dessutom vara en njutning att se en pedantisk finländsk landsbygdsinspektör, på kommendering i ett mindre nogräknat land, räkna olivträd som inte finns men som EU betalat stöd för i många år.

Bland EU-motståndare används ordet federation för att utmåla en hotfull framtid, där all makt frantagits oss och flyttats till Bryssel. Den här tanken har två grundläggande fel. Ingen vill flytta all makt till Bryssel och det finns många välfungerande federationer i vår värld. Varje gång EU-samarbetet fördjupas tas steg i federativ riktning. Orsakerna är att länderna insett att man har lättare att nå gemensamma mål med mera samarbete. I stället för att måla upp vilken federation vi inte vill ha, borde vi vara tydligare med att säga vilket EU vi vill ha.

Nyanslös kritik och allmänt hållet motstånd med dåliga argument för aldrig världen framåt. För att trygga freden, stabiliteten, välfärden och därmed också livskvaliteten behöver vi en bättre fungerande EU. Vi behöver mera EU, inte mindre! Det kan vi få när vi bejakar samarbetet samtidigt som vi kritiskt granskar EU och ständigt för fram förslag om hur EU kan bli bättre. Därmed blir vår gemensamma världsdel ännu tryggare för oss alla att leva i.

VEM BEHÖVER NORDEN?

Svaret är: Många fler än nordborna. Inte utan orsak ser många de nordiska länderna som förebilder. Många sakkunniga anser att den nordiska modellen för välfärd har fördelar, jämfört med andra modeller. Den är universell och ger alla en grundtrygghet. Därmed skapar den också stabila samhällen. Den progressiva beskattningen ger alla skyldigheten att enligt förmåga finansiera välfärden. Så länge samhällets service är god, uppfattas inte skatterna som något onödigt eller ont. Själva skattesystemet är dock föremål för ständig diskussion och förändring. Vår modell står för jämlikhet, när alla, oberoende av kön eller bakgrund, har rätt till en fri och god utbildning. Inom vården har den offentliga sektorn tagit över uppgifter, som på annat håll sköts av familjen, religiösa samfund eller med hjälp av privata donationer.

De stora framgångarna i det nuvarande nordiska samarbetet nåddes i början, under 1950- och 1960-talen, när passfriheten, den gemensamma arbetsmarknaden och den gemensamma trygghetskonventionen skapades. Trots ambitiösa planer har inte lika genomgripande resultat av det politiska samarbetet nåtts senare. Däremot har samarbetet inom näringslivet vuxit mycket och är fortfarande omfattande mellan medborgarorganisationer. Det nordiska samarbetet har en bredare folklig förankring än annat internationellt samarbete. Det finns inget motstånd mot nordiskt samarbete, ens i större omfattning bland de mest fanatiska nationalisterna. Därför är det mycket förvånande att det nordiska politiska samarbetet inte producerar mera resultat än vad det gör.

I festtal sägs att det nordiska politiska samarbetet växer hela tiden och uttryck som "ett gränslöst Norden" och "nordisk nytta" är ofta återkommande. En mera adekvat beskrivning är att beteckna det politiska samarbetet i Norden idag som "de outnyttjade möjligheternas samarbete". Varje år görs ambitiösa

och ofta goda planer och program, men alltför litet blir förverkligat. Besluten i nordiska organ är inte bindande som de är i EU. Då samarbetet bygger på frivillighet och inte på överstatlighet bestämmer det land mest, som vill minst. Om ett land säger nej stannar ofta behandlingen. För att göra det nordiska samarbetet mer effektivt bör besluten bli mycket tydligare, en tidtabell för implementering bör godkännas samtidigt och en tydligare avrapportering om åtgärder, men också om uteblivna åtgärder, bör ske.

Det nordiska samarbetet försvåras inte av att Island och Norge står utanför EU, då båda länderna tillämpar EU:s regelverk närmast i samma omfattning som de tre nordiska EU-medlemsländerna gör. Norge är faktiskt en av de tio största nettobetallarna till EU. Dessutom finns det många områden som EU inte reglerar och där de nordiska länderna helt fritt kan samarbeta.

Trots otaliga möten och utredningar under tiotals år har den nordiska examensgiltigheten inte blivit verklighet ens inom yrken där kompetenskraven rimligen borde vara desamma. Inom den högre utbildningen och forskningen, i synnerhet på smala områden, kunde begränsade nationella resurser förenas med möjligheter till en betydande höjning av kvaliteten. Trots samma grundsyn på välfärden avviker de nationella regelverken i detaljer från varandra med i värsta fall stora problem för de nordbor som flyttat mellan de nordiska länderna. Trots att alla nordiska länder är med i den gemensamma europeiska marknaden, finns det till exempel nationella standarder för varor och produkter. De här skillnaderna skapar svårigheter för företag som vill verka i flera nordiska länder och höjer kostnaderna för konsumenterna. Arbetet mot gränshindren som drabbar både enskilda och företag ger klena resultat då nya nationella regler som avviker från andra nordiska länders skapar nya gränshinder i minst samma takt som gamla hinder undanröjs. På det nordiska planet finns mycket att vinna med en bättre samordning av regelverken. Gränshinder skapas genom politiska beslut och de kan undanröjas bara med

nya politiska beslut. Verbalt finns den politiska viljan att både undanröja och hindra nya gränshinder att uppstå, men den omsätts alltför sällan i konkret handling.

En bättre samordning av de nordiska ländernas strävanden kunde ge bättre utdelning inom EU men också i andra internationella organisationer. Tyvärr agerar länderna utgående från kortsiktiga nationella mål, när man kunde nå bättre resultat med ett långsiktigt agerande. Alla nordiska länder är för sin välfärd och ekonomiska utveckling starkt beroende av den internationella handeln. Sammantaget är de nordiska ländernas ekonomier så stora att de skulle platsa på möten där företrädare för de så kallade G-länderna, det vill säga 20 av de största ekonomierna, möts och där riktlinjer för den globala ekonomiska utvecklingen dras upp. I kampen mot den förödande korruptionen kunde Norden agera mera målmedvetet inom EU och få EU att agera mera målmedvetet globalt. Den globala handeln och i synnerhet finansmarknaden behöver tydligare globala regler för att fungera bättre. Också här kunde de nordiska länderna verka som pådrivare. Tillsammans kunde de nordiska länderna också mycket aktivare marknadsföra den nordiska modellen för välfärd, som ju i jämförelser bedöms vara bättre än andra. Kort sagt, med en bättre samordning av de nordiska ländernas strävanden är möjligheterna till framgångar i den internationella politiken betydande. De nationella målen nås bättre om man agerar långsiktig och internationellt än om man agerar ensam, kortsiktigt nationellt. ”De outnyttjade möjligheternas samarbete” kunde igen bli ”föregångarnas samarbete” bara den politiska viljan blir tillräckligt stark.

VEM BEHÖVER NATO?

Nato är den militära organisationen för försvar av det öppna, demokratiska rättssamhället. Nato skapades i tiden för att kunna möta Sovjetunionens strävan att sprida den totalitära kommu-

nismen. När kommunismen i Östeuropa föll samman på sin egen omöjlighet dog kommunistländernas militära organisation Warszawapakten sotsdöden. Då järnridån föll och tudelningen av Europa upphörde tvingades också Nato att fundera över sin framtid. Tron på en varaktig fred i Europa stärktes och många länder började minska sina militära anslag. Samtidigt blir vapentechnologin allt mera avancerad och allt dyrare. Många länder, bland dem de övriga nordiska, avskaffade värnplikten.

90-talets väpnade konflikter på Balkan var geografiskt begränsade, men väckte ändå till insikt om de europeiska ländernas beroende av varandra och om att freden i Europa inte är tryggad. Terrorattackerna i USA den 11 september 2001 avslöjade västvärldens starka globala beroende och visade att också länder med en enorm säkerhetspolitisk potential kan vara mycket sårbara. I konflikten i Ukraina har brott mot internationella avtal och hänsynslös maktpolitik baserad på ett geopolitiskt tänkande tvingat oss alla att inse att freden i Europa inte är ett för evigt uppnått tillstånd. Det växande globala beroendet på allt flera områden betyder att också nationella konflikter snabbt får internationella konsekvenser. Så fick konflikten i Somalia stor inverkan på den internationella sjöfarten, vilket ledde till rätt stor samordnade militära aktioner där också det finländska försvaret deltog.

En ny bedömning av vårt lands och likasinnade länders säkerhetspolitik är ofrånkomlig. Hotbilderna, växande krav på underrättelsetjänsten, vapentechnologins utveckling och behov av allt mera avancerat kunnande i försvaret är några faktorer, som ökar behovet av internationellt säkerhetspolitiskt samarbete. Nyckfullheten i Rysslands agerande skapar oro, i synnerhet i tidigare kommunistiskt styrda ryska grannländer, men också till en del hos oss.

Argumenten mot ett finländskt medlemskap i Nato är gamla och välkända. Rädsla för starka ryska reaktioner är det allmännaste, också om det inte alltid är tydligt uttalat. För en

del, som väger medlemskapets större trygghet mot en skyldighet att medverka i konflikter på annat håll, är den större tryggheten nedprioriterad. Också efter kalla krigets slut finns det många som ser USA som upphovet till mycket ont och kan därför inte tänka sig ett finländskt medlemskap i ett Nato, där USA av förklarliga skäl har en stark ställning. Också rädslan för att vårt land skulle tvingas upplagra kärnvapen spelar en roll. Det hävdas också att våra möjligheter att medla i konflikter skulle försvagas om vårt land blir medlem i Nato, liksom att vi skulle tvingas höja vår försvarsbudget mera än om vi står utanför Nato. En del ser ett utökat försvarssamarbete med Sverige, till och med i form av en militär union som ett alternativ till medlemskap i Nato.

Eftersom en seriös och analytisk Natodebatt är så svår att få till stånd, är argumenten för ett medlemskap inte lika kända. Här är ett försök att räkna upp några och att bemöta motargumenten.

- Finland bör i princip vara medlem i alla de internationella organisationer vilkas beslut berör oss, och i synnerhet i sådana där våra grundläggande värderingar delas av andra. Nato finns till för att i en militär konflikt försvara vårt öppna, demokratiska samhällssystem och våra möjligheter att upprätthålla vår internationella handel, som är så helt avgörande för vår välfärd.
- För att kunna upprätthålla ett trovärdigt försvar har vi redan anpassat stora delar av vår vapentechnologi till Natos. Redan av ekonomiska orsaker är det nödvändigt att göra så även i fortsättningen. Därmed integreras också skolningen av våra militärer och övningarna med Natoländernas.
- Underrättelseverksamheten blir allt mera avancerad och för att få pålitlig information behöver vi samarbete med likasinnade länder. Som medlem i Nato kan vi också driva krav på internationella etiska regler när det gäller skyddet av våra privata sfärer i underrättelseverksamheten.

- Ryssland skulle säkert visa sitt missnöje mot ett finländskt medlemskap i Nato. Hur länge och i vilken form är svårt att förutse. Våra redan nu nära relationer till Nato är ju välkända och skillnaden mellan dagens täta samarbete och ett medlemskap är inte så stor som ibland hävdas. Norge är ju sedan länge medlem av Nato och lyckades, trots det, som enda land med länge olösta gränsdragningar mot Ryssland, få en ny gräns bekräftad i det resursrika Norra Ishavet.

- § 5 i Natos grundfördrag, som stadgar om skyldighet att komma till ett annat medlemslands hjälp vid militär intervention, har åberopats en gång, efter terrorattacken i USA den 11 september 2001. § 4 i fördraget, som stadgar om konsultationer inom Nato, har hittills åberopats fyra gånger, nu senast av Polen efter Rysslands annektering av Krim. Medlemsländerna har alltså haft en stor frihet att avgöra sin medverkan i olika konflikter. Finland har ju redan medverkat i flera Natoleda operationer, trots att vårt land inte är medlem.

- Flera medlemsländer accepterar inte lagring av kärnvapen på sitt område och ett sådant önskemål från Finland skulle säkert godkännas.

- Finlands möjlighet att medla i en konflikt skulle knappast påverkas av ett medlemskap. Natolandet Norge har medlat i betydligt flera konflikter än de neutrala länderna Sverige och Finland.

- Enligt beräkningar på försvarsministeriet skulle våra försvarsanslag höjas med ca 25 miljoner euro om vi går med i Nato. Ryssland övertagande av Krim och aktiviteterna i Östukraina tvingar den flesta länder, också Finland, att överväga försvarsanslagen, oberoende av Nato. En ny bedömning av kostnaderna är därför nödvändig.

- Det nordiska militära samarbetet ökar, men långsamt. Samordnade anskaffningar och övningar genomförs och kan utökas, speciellt med Sverige. En militär union med Sverige, som dock är föga sannolik, skulle kunna ge ett begränsat mervärde, men kan inte ge de trygghetsgarantier ett Natomedlemskap ger.

Självfallet ska diplomatin och andra former av samverkan prioriteras för att undvika användning av vapen, men eftersom krigen ännu inte hör historien till måste vi ha ett försvar vi kan känna oss trygga med. I en allt mera integrerad värld är det rimligt att likasinnade länder bereder sig för att möta också militära hot. Medlemskapet i Nato skulle vara en logisk fortsättning på vårt övriga, omfattande internationella engagemang.

HAR VI MOD ATT SE MÖJLIGHETERNA I FÖRÄNDRINGARNA?

Det är sant att globaliseringen drivs fram av marknadskrafterna med informationsteknologin som hjälpmedel. Mänsklig verksamhet kräver ofta regler för att fungera väl. En global marknad kräver flera globala regler och färre nationella, som ofta är protektionistiska. Det gäller i synnerhet finansmarknaden, där förväntningar, rykten, spekulationer och kortsiktighet är betydande element när placeringsbeslut fattas. Det finna bara en kraft, som är stark nog att reglera den globala marknaden: Den politiska. Alltför få politiker, eller partier för den delen, inser idag den nationella nyttan av ett starkare personligt internationellt engagemang och av mera internationella regler, också för den globala marknaden.

Över 40 % av allt det vi producerar går på export. Vår välfärd är därmed närmast totalt beroende av att den internationella handeln kan fungera väl. Nya handelshinder i vår omvärld skulle omedelbart begränsa våra möjligheter att täcka kostnaderna för utbildning, barnbidrag, pensioner och vård. Det betyder att beslut i EU, i Världshandelsorganisationen eller mera inoffi-

ciella samarbetsorgan kan ha större betydelse för valkretsens än beslut i riksdagen eller i kommunens fullmäktige. Trots det har vi knappast hört någon riksdagskandidat säga sig att efter inval sträva till internationella uppdrag för att bäst bevaka valkretsens bästa. Vi behöver allt flera sådana politiker. Utom att mera internationellt samarbete gagnar ekonomin, så bidrar det också till att upprätthålla freden och stabiliteten. Ett framgångsrikt internationellt samarbete är också ett effektivt medel i kampen mot den inkränkta nationalismen, fanatismen i alla former och mot främlingsrädslan.

Den som sitter hemma och hukar inför omvärlden klarar sig inte väl när det internationella beroendet ökar. Traditionellt har Svenska folkpartiet haft ett starkt internationellt engagemang. Partiet var tidigt för det nordiska samarbetet, för medlemskap i Europeiska rådet, i OECD, i EU samt för övergång till euron. Därmed finns det en trovärdighet när partiet vill bredda det internationella engagemanget.

Många länder i vår världsdel är jämnåriga med kommunerna. Båda måste genomgå stora förändringar. Traditionellt har Svenska folkpartiet försvarat de små kommunerna med minoritetsaspekten som utgångspunkt. Nu är läget ett annat. Små, men också större kommuner, har flyttat ut en stor del av makten över besluten till samkommuner eller bolag, där primärkommunens folkvalda fullmäktige saknar eller har ett mycket begränsat inflytande. Det är inte fel att tala om ett demokratiunderskott i många kommuner. För att kunna tillvarata de finlandssvenska intressena behöver tesen om de små enheternas fördelar prövas fördomsfritt. I flera sammanhang, speciellt när det gäller vård och utbildning är det lättare att argumentera för svenska särlösningar om minoriteten är större. Ett dogmskifte tycks vara ofrånkomligt.

Konservativa är alla reformers bästa försvarare, men efteråt. En äkta konservativ motsätter sig alla nya förändringar, men försvarar ihärdigt de redan genomförda. Som ständiga ifrågasättare

har de en viktig uppgift. Den som vill förändra måste alltid våga testa argumenten.

De är trots allt de som våga tänka nytt och okonventionellt, som ser möjligheterna i förändringarna, som för världen framåt. Under en period av förnöjsamhet och försiktighet har problemen hopat sig, utan att de alltid har noterats, åtminstone har de inte tacklats med den energi som hade behövts. Öppenhet mot omvärlden, mot de berikande olikheterna, mot det som finns på andra sidan de gränser vi omger oss med, samt fördomsfrihet kombinerad med målmedvetenhet och risktagande är attityder som behövs. Inga val vinnas med att hålla med alla andra. Nu behövs politiker, som vågar vara eftertänksamma och aktiva förnyare.

Gränserna vi omger oss borde aldrig få bli murar för tanke och handling. Om vi har beredskap att se de administrativa, religiösa, etiska, kulturella och politiska gränserna som mötesplatser för olikheter, så har vi alla möjligheter att lära, tänka nytt och utveckla, kort sagt, att bygga ett bättre samhälle.

INSATSER FÖR EUROPAS SÄKERHET OCH SAMARBETE

ASTRID THORS

Höghkommissionär angående nationella minoriteter

I SKRIVANDE STUND känns frågan om säkerhet och samarbete i Europa mer relevant än på länge, samtidigt som frågetecknen är större än på 40 år och mörka moln redan har dragit över vår kontinent. Ett krigstillstånd har drabbat ytterligare ett europeiskt land.

Vad kommer detta att innebära för den säkerhetsstruktur som byggts upp på vår kontinent? Ska vi vara överraskade, har vi inte sett detta vara på kommande, har varningar inte utfärdats? Många frågor ställs när den internationella politiken debatteras mer intensivt än någonsin förr.

Javisst har vi sett att 2000-talet inte längre var som 1990-talet, som många och jag med dem, ser som en guldålder för respekten för normer inom den internationella politiken. Och som ett av de första resultaten under denna så kallade guldålder skapades det ämbete jag innehar.

Men innan dess – låt oss gå tillbaka till 1970-talet och till ESSK; Europeiska konferensen för säkerhet och samarbete som den 1 augusti 1975 i Helsingfors antog ett viktigt slutdokument. Det är viktigt att komma ihåg att slutdokumentet inte var något internationellt avtal – utan politiska åtaganden.

Sett ur ett längre perspektiv men också med tanke på den aktuella situationen i Europa är det särskilt två omständigheter jag vill peka på: Helsingfordokumentet var det första som såg ett samband mellan mänskliga rättigheter och säkerhet. Och för det andra fanns det i dokumentet ett stadgande om det

orubbliga i staters gränser på de så kallade östblockets initiativ, medan västländerna ville ha en klausul om fredlig förändring av gränser – som togs in i texten om länders suveränitet.

Den dramatiska situation vi levt med sedan början av år 2014 är att Ukrainas gränser ändrats på ett icke fredligt sätt, på ett sätt som vi inte skådat på länge. Jag tänker här på läget på Krim och den förändring som skedde i slutet av februari 2014, bara några dagar efter regimskiftet i Kiev. Då beslöt det autonoma Krims parlament att ge avsked åt halvöns gamla regering och godkänna en ny som leddes av en person som bara fått några procentenheters stöd i senast verkställda val på halvön. Det finns vederhäftiga sagesmän som vittnat om att den parlamentssession där beslutet fattades, skedde medan främmande beväpnade män var i parlamentsbyggnaden och många som borde ha varit närvarande för att bevittna händelserna inte fick vara det. Efter detta började förändringarna på Krim slag i slag, inklusive den så kallade folkomröstningen, de så kallade självförsvarsbrigaderna med mera.

FRÅN KONFERENS TILL ORGANISATION MED INSTITUTIONER INKLUSIVE HÖGKOMMISSIONÄREN

Utan att beskriva alla händelser i kedjan som förde ESK från att ha varit en konferens till vad den är idag – en organisation utan att vara en juridisk person – är det klart att Berlin-murens fall, upplösningen av Jugoslavien och Sovjetunionen ledde till förändringar också för ESK. Instrument och överenskommelser om förtroendeskapande åtgärder utvecklades, arbetet i tre så kallade dimensioner istället för de tidigare "korgarna" blev mer strukturerat, konfliktförebyggandet kom i centrum, fältmissioner byggdes upp och Byrån för demokrati och mänskliga

rättigheter inom OSSE, ODIHR skapades. I dag då det finns många former av valövervakning, Europarådet och dess parlamentariker, Europaparlamentet samt OSSE-parlamentarikerna skulle jag vilja hävda att ODIHR är den instans som har den mest objektiva standarden för val. I deras övervakning finns inget rum för gåsleverdiplomati – det vill säga att valövervakare påverkas genom middagar och annat trevligt.

Vid toppmötet i Helsingfors sommaren 1992 godkändes också reglerna, mandatet för ett helt nytt instrument för konfliktförebyggande verksamhet – Högkommissionären angående nationella minoriteter, High Commissioner on national minorities; HCNM. Veterligen finns det ingen annan liknande institution på annat håll i världen. Det är givet att händelserna i OSSE-regionen och kanske särskilt i forna Jugoslavien inspirerade de deltagande staterna att skapa detta instrument för förebyggande diplomati.

ETT UNIKT INSTRUMENT FÖR FÖREBYGGANDE AV KONFLIKTER

Högkommissionärens mandat är, som konstaterats, ganska unikt - han eller hon förutsätts agera om det finns en risk för etnisk konflikt inom en stat eller mellan stater inom OSSE-området. Det är högkommissionären som själv avgör vilka insatser och var dessa behövs. Det har också sagts att mandatet är ett av de största intrången på en stats suveränitet som kan tänkas, kanske efter FN:s representant mot folkmord.

I motsats till andra internationella mekanismer på minoritetsområdet är HCNM ingen internationell övervakningsmekanism som offentliggör rapporter eller till vilken individer kan vända sig med enskilda klagomål. Titeln minoritetsombudsman, som använts för uppdraget i finländsk press, är således missvisande.

Högkommissionären ska vara aktiv i situationer där det finns risk för att konflikter blossar upp eller där långvariga strukturella åtgärder behövs för att motverka konflikter. Om situationen tillspetsas ska högkommissionären utfärda en tidig varning, uppmärksamgöra de deltagande staterna på risken - och då är det i deras händer att vidta åtgärder. Man brukar säga att högkommissionären är ett typiskt instrument för tyst diplomati.

På många sätt har arbetet i praktiken utformats på ett annat sätt än det som står i mandatet. Detta har vi i mycket att tacka MAX VAN DER STOEL, ämbetets första innehavare, för. Sverige, som stod som ordförandeland år 1993 stödde aktivt van der Stoels arbete och ska därmed ha en del av äran. Det skapades utrymme för institutionen, dess integritet stärktes och många former av aktivitet blev möjliga. Det var inte bara fråga om krisinsatser utan också strukturella åtgärder för att hålla ihop delade samhällen, såsom att skapa ett universitet i Tetovo i norra delen av den före detta Jugoslaviska republiken Makedonien, officiellt FYROM inom OSSE. Också jobbet med autonomier var högaktuellt på flera ställen.

Men bara två gånger har mina företrädare använt den formella tidiga varningen - ena gången inför risk om väpnad konflikt i FYROM och den andra gången ifråga om Kirgizistan 2010 när stora oroligheter bröt ut i staden Osh i södra delen av landet - efter den fredliga tulpanrevolutionen.

EU:S UTVIDGNING – EN FRAMGÅNGSFAKTOR FÖR MINORITETSRÄTTIGHETER

1990-talet präglades av att nya spelregler kunde skapas och länder åtog sig nya förpliktelser. EU utvidgades och Europarådet fick många nya medlemmar, inklusive Ryssland. En era av både samarbete och positiv syn på integration genomsyrade våra samhällen.

Låt mig illustrera vikten av EU:s utvidgning med en jämförelse: det bor ungrare i flera länder utanför Ungern. Likaså bor det albaner i flera länder utanför Albanien. I bägge fallen har det funnits extrema politiska rörelser som talar om ett stor-albanien, ett storungern (och ett stor-Rumänien). Idag är dock flera av de länder där ungrare bor medlemmar av EU och vi har inte sett blodsutgjutelser för att någon av de ungerska minoritetsgrupperna skulle få sina rättigheter hävdade i dessa länder. Däremot har vi sett fruktansvärda tragedier, krig och krigsbrott i de länder där albaner bor.

Detta kan kallas för kontrafaktuell historieskrivning och vi vet att nationalismen utnyttjades från andra sidor på ett fruktansvärt sätt; allt detta finns förstås i bakgrunden men ändå vill och kan jag med gott samvete konstatera att hoppet om ett snart EU-medlemskap fick länder att behandla sina minoriteter bättre.

Jag såg det själv som medlem av Europaparlamentet visavi Slovakien - som inte ansågs fylla kriterierna för att förhandla med EU så länge som förtryck av den ungerska minoriteten pågick. Här var Köpenhamnskriterierna centrala. 1993 hade EU-ledarna i Köpenhamn slagit fast att respekten för mänskliga rättigheter inklusive minoriteters rättigheter är en förutsättning för att förhandlingar ska kunna inledas. De rekommendationer som högkommissionären Max van der Stoep gjorde var vägledande för EU vid denna tidpunkt. Som medlem i Europaparlamentet kunde jag iakttä hur EU-kommissionen var strikt på denna punkt.

NYA NORMER SKAPAS OCKSÅ PÅ MINORITETSOMRÅDET

När ämbetet inrättades saknades de europeiska konventionerna på minoritetsrättsområdet - det vill säga både ramkonventionen om minoritetsrättigheter och stadgan om regionala och minoritetsspråk. I viss utsträckning kom därför rekomen-

dationer och riktlinjer som högkommissionären utfärdade att täcka detta tomrum.

De första, "Haag-rekommendationerna", om minoriteters rättigheter på utbildningsområdet och Lundrekommendationerna om minoriteters deltagande har varit mycket viktiga dokument på minoritetsområdet.

Men den senaste tiden har de så kallade Bolzano/Bozen-rekommendationerna om nationella minoriteter i relationerna mellan länder varit mera aktuella – och inte bara på grund av annekteringen av Krimhalvön och kriget i Östra Ukraina. Vi ser att många andra länder på ett eller annat sätt blandar sig i hur "deras så kallade minoritet" har det.

I Bolzano-rekommendationerna slog min företrädare än en gång fast en viktig utgångspunkt: det land där minoriteten bor är det land som ansvarar för dess välbefinnande. Minoritetsrättigheter är en sak för det internationella samfundet och oro för bristande respekt för rättigheter ska adresseras till internationella organisationer. Länder kan visa intresse för sin minoritet – men då ska det ske inom ramen för goda grannlandsrelationer. Finland och Sverige kan diskutera dessa saker numera och ingen ser snett på att politiker från det ena landet kampanjerar i det andra landet.

MINORITETER UTNYTTJAS I INTERNATIONELLA RELATIONER

På många håll i Europa bryter man mot dessa principer – både i EU-länder och i andra. Det utfärdas pass åt andra länders medborgare, stöd ges åt partier som egentligen strävar till att ändra gränser och grannen stöder någon form av autonomi för "sin minoritet" - utan att ha fört diskussioner med den ansvariga staten. Jag vill till och med hävda att detta förfaringssätt att försvara "de

sina” verkar ha ökat, och inte i en anda av goda relationer grannländer emellan. Länder som inte erkänner betydande minoriteter inom eget land uppvisar betydande aktiviteter för att driva “sin minoritets” intressen i ett annat land.

Det sätt som minoriteter används i de internationella relationerna är för tillfället inte ägnat att förbättra förståelsen för minoriteters berättigade intressen eller för att bygga inkluderande samhällen. Man kan observera situationer där minoriteten misstros och hindras från att funktionera som en brygga mellan länder. Etiketter som terrorist och separatist används med lätt hand och det är klart att minoriteter då saknar förtroende för de myndigheter som upprätthåller ordning och säkerhet. Det finns en uppenbar risk för att det bland sådana minoriteter kan ske både en politisk och religiös radikaliserings. På kort sikt löser staterna problemen med hjälp av allt starkare säkerhetsinstitutioner och minskade medborgerliga rättigheter, men på lång sikt skapas inte stabila samhällen.

HUR SKÖTER EU SJÄLV MINORITETSRÄTTIGHETER?

Särskilt när minoriteter blir slagträn i internationella relationer önskar man att EU skulle leva som man lär – genom att respektera minoriteternas rättigheter och genom att vara en förebild. Men som det många gånger har konstaterats kör EU med dubbla budskap: man kräver respekt för minoritetsrättigheter vid inträde i EU, men gamla medlemsstater ignorerar dessa rättigheter. Nu-förtiden är EU-finansieringen av samarbete mellan minoriteter mycket blygsam i förhållande till slutet av 1990-talet.

Samtidigt har de grundläggande rättigheterna tagit flera steg framåt i EU; en stadga om de grundläggande rättigheterna är en del av fördragen och EU-kommissionens första vice ordförande ska ansvara för just dessa rättigheter. Det vore ytterst viktigt

att en skärpning kunde äga rum inom EU. Bara på det sättet kan den externa politiken vara trovärdig. Ett både kreativt och långsiktigt arbete är en förutsättning för att detta ska lyckas – för stadgan om de grundläggande rättigheterna blev så bra som man kunde ha hoppats på för minoriteter. Men i den finns ändå vissa öppningar som bör utnyttjas. EU:s byrå för grundläggande rättigheter, Fundamental Rights Agency är också mycket viktig i detta avseende.

Samtidigt har skepsisen inom EU mot utvidgningen av organisationen också minskat det inflytande som kan användas för att förbättra minoriteters ställning. Den nya kommissionen säger i sitt program att ingen utvidgning ska ske inom de kommande fem åren och kommissionen har nu en kommissionär för utvidgningsförhandlingar, inte för utvidgningen. Och ett direkt självsmål kan man notera vad gäller FYROM, eftersom Grekland i många år har tillåtit hindra förhandlingar med landet – vilket i praktiken medverkat till att samhällsutvecklingen stagnerat och avståndet mellan den slaviska och den albanska befolkningen ökat.

UTMANINGAR FÖR OSSE – FINNS DET EN BEREDSKAP FÖR REFORMER?

Med handen på hjärtat – hur mycket talades det om OSSE för ett år sedan? Höll organisationen på att falla i glömska? Man kunde till och med tala om en viss identitetskris. Men sedan kom krisen i Ukraina som har givit OSSE ny synlighet och ny relevans – men också visat på behov av reformer.

På 1990-talet hade OSSE's institutioner skapats och samtidigt hade en betydande närvaro på fältet i många deltagande stater åstadkommits. Nu på 2010-talet kan många strävanden observeras som begränsar de så kallade fältmissionernas och

-kontorens möjligheter att agera, till exempel i länderna som inte aspirerar på EU-medlemskap eller partnerstatus med EU. En ständig diskussion pågår också om länderna väster om Wien behandlas på ett annat sätt än länderna öst om staden.

Ett område där organisationen vunnit respekt är arbetet mot människohandel – och här gjorde Eva Biaudet en betydande insats som fortfarande har relevans.

Samtidigt är det uppenbart att reglerna för beslutsfattande, det vill säga samförståndet mellan alla 57 länder, gör organisationen svårstyrd. Budgetprocessen är till exempel ett medel för att visa sitt missnöje med någon fältmission eller någon av institutionerna för vissa deltagande länder.

Med en viss tvekan lanserades därför Helsinki +40 processen (2015 blir det 40 år sedan mötet i Helsingfors), som innebär en reflexion bland annat kring hur organisationen arbetar, hur grundläggande konflikter ska hanteras och hur gamla knutar kring de frysta konflikterna kunde lösas. I skrivande stund är det svårt att bedöma om de deltagande staterna är redo för reformer eller för att faktiskt förbinda sig vid sina åtaganden och kanske göra nya. Den agerande ordföranden, Schweiz utrikesminister, jobbar hårt för att främja reformarbetet och har föreslagit att minstermötet i Basel i början av december 2014 ska tillsätta en grupp av erfarna personer för att göra reformförslag.

Det är dock svårt att skilja på hanteringen av krisen i Ukraina och reformerna av OSSE – och det ska man inte heller göra. Hur organisationen lyckas i hanteringen av Ukrainakrisen påverkar säkert försöken att reformera organisationen. Det kommer att finnas många lärdomar av krisen som måste beaktas. En är att OSSE inte har den beredskap som skulle behövas för att utföra en egentlig fredsbevarande operation hur mycket det än talas om att OSSE är en regional organisation under FN-stadgan. Den särskilda övervakningsmissionen i Ukraina skulle till att börja med bara observera vad som händer på fältet och rapportera.

Men genom protokollet i Minsk har observationsmissionen fått uppgifter som klart kräver andra resurser och annan bemanning än den som missionen fick till att börja med.

DET BREDA SÄKERHETSBEGREPPET BEHÖVER FÖRSVARARE

Hoppingivande är dock att EU:s största medlemsland Tyskland är redo att ta över ordförandeskapet år 2016 – efter Serbien som kommer att svinga ordförandeklubban år 2015. Skiljelinjen mellan länder som betonar samarbete och dem som betonar vikten av att fördöma och påtala att åtaganden inte följts är ofta tydlig inom organisationen. Att hitta en kompromiss mellan dessa grupper av länder och mellan förhållningssätten är en utmaning. Men samma utmaning gäller all europeisk politik idag. Betonar man försök till samarbete eller skiljelinjer? Samtidigt är det i alla lägen viktigt att säkerställa att det inte sker en retardering vad gäller åtaganden till exempel inom området för mänskliga rättigheter, mediafrihet och minoriteter. En viss modernisering vad gäller förtroendeskapande åtgärder på det militära fältet kan behövas – dagens informationssamhälle innebär att vissa av de traditionella sätten att informera om truppstyrkor och liknande inte är lika avgörande som tidigare.

Avslutningsvis vill jag med eftertryck peka på att det breda säkerhetsbegreppet försvarar sin position idag såsom tidigare. ”Without justice no peace” kunde man också säga. Det är ytterst centralt att alla fredsuppgörelser görs så att alla grupper får sin röst hörd, såväl kvinnor som män, majoritet som minoritet så att inte orättvisor bildar grunden för nya konflikter. Det är viktigt att också OSSE antar sin handlingsplan enligt ”Lillans FN-resolution” 1325. Och att minoritetsrättigheter är i en central position – minst lika central som när HCNM inrättades.

EU'S POPULISTPARTIER - EUROPAS TYSTA SÄKERHETSHOT

MATS LÖFSTRÖM
Specialmedarbetare

I MAJ 2015 firar vi att det är 65 år sedan Frankrikes utrikesminister och sedermera Europaparlamentets första talman ROBERT SCHUMAN presenterade den så kallade Schumandeklarationen.

Nästan exakt fem år tidigare (i maj 1945) kapitulerade Hitler-Tyskland i Berlin. Det mest vidriga och fasansfulla kriget i Europas historia kunde avslutas.

Schumandeklarationen handlade om bildandet av den europeiska kol- och stålgemenskapen, som blev en föregångare till den Europeiska gemenskapen och senare den Europeiska unionen, EU.

EU är idag mycket mer och större än då, men i grund och botten är unionen fortsättningsvis ett fredsprojekt - och ett frångångsrikt sådant. Dagens utmaning för EU är att det positiva tas för givet och att människor har glömt bort att EU:s huvuduppgift framförallt är att EU:s länder inte ska ta kål på varandra. EU och de övriga politiska institutionerna i Europa är således ett fundament för att trygga säkerheten och freden i Europa.

Men inte ens i Europahögkvarteren i Bryssel diskuteras freden i Europa särskilt mycket. Trots PUTINS vapenskrallande och invasionen av Krim så krävdes det ett massmord av EU-medborgare - nedskjutandet av Malaysia Airlines flyglinje 17 - för att få upp Ukrainakrisen på den politiska dagordningen. Men ett större hot mot freden i EU kommer inifrån då gemensamma värderingar om demokrati och fri rörlighet nu utmanas av Euroskeptiker och populisterna från både höger och vänster. Men detta hot som smyger sig på är inte tillräckligt högt uppe på Europas dagordning, trots populisternas valframgångar.

POPULISTERNAS SEGERTÅG

I EUROPAPARLAMENTSVALET DEN 25 maj 2014 gick de euroskeptiska partierna kraftigt framåt både till höger och till vänster. Om valet hade ägt rum i oktober 2014 hade Front National enligt opinionsmätningar blivit största parti i Frankrike och Podemos största parti i Spanien. Podemos grundades den 16 januari 2014 och har alltså på mindre än ett år blivit Spaniens största parti i opinionsmätningarna. Partiet levererar, på samma sätt som många andra av dessa populistpartier, enkla svar på svåra frågor.

Samma utveckling ser vi i Grekland, Italien och Irland där Syriza, Femstjärnerörelsen och Sinn Féin utmanar det traditionella politiska systemet. I många av dessa länder har det politiska systemet mycket sig självt att skylla för att väljarna nu vänder de traditionella partierna ryggen.

De traditionella partierna från höger till vänster har blivit elitistiska och professionaliserade kampanjmaskinerier som marginaliserat gräsrotterna. Inte att undra på att ensaksrörelser, som den för Skottlands självständighet, lyckades mobilisera många som aldrig förr har varit aktiva inom politiken eller aldrig tidigare har besvärat sig att gå och rösta. I Skottland fanns en känsla av folkrörelse och möjlighet av att på riktigt kunna påverka. Det saknas i många europeiska länder, där en röst på etablerade partier oavsett färg allt oftare betyder enbart mer av det samma.

NATIONALROMANTIK, VÄRDEKONSERVATISM OCH FÖRAKT FÖRENAR

FLERA AV DE nya euroskeptiska partierna har populismen som enda gemensamma faktor, men under ytan finns också framväxande ideologier. På högerkanten frodas de nationella tankarna

ikapp med föraktet för det europeiska och det mångkulturella. Den nationella fronten (Front National) i Frankrike, Förenade Kungadömet självständighetsparti (UK Independence Parti), Frihetspartiet i Holland, Ungerska Jobbik, Grekiska gyllene gryningen, Sverigedemokraterna, Danskt folkparti och Sannfinländarna har alla detta gemensamt. Sedan är partierna inte överens om det är judar eller muslimer som är det största hotet. Men föraktet förenar – också över landsgränserna.

Dessa nationalromantiska och värdekonserverna partier vill vända Europa ryggen. De tycker att integreringen har gått för långt, att samhället har blivit allt för liberalt och de drömmer om en tid som inte längre finns. Flera av dessa ledare, bland annat Nigel Farage i Storbritannien, ser också upp till Vladimir Putin. Den nationalism som Putin har drivit i Ryssland, med visionen om att återskapa ett tsarligt Ryssland, är en modell som flera skulle vilja kopiera till sina respektive länder. Putins macho-tankar om homosexualitet, jämställdhet och om att Conchita Wurst aldrig borde ha tillåtits vinna Eurovisionen, är tankar som faller också de flesta av dessa europeiska partier i smaken. Dessa partier utmanar alltså inte bara EU, utan liberala idéer som frihet och jämställdhet.

EUROKRISEN OCH LÅGT EU-FÖRTROENDE SKAPAR BÖRDIG MARK FÖR POPULISM

PÅ VÄNSTERKANTEN SKER samma utveckling. Podemos, Sinn Féin, Syriza och Femstjärnerörelsen är alla kritiska till EU-samarbetet. Femstjärnerörelsen och Syriza vill avlägsna Italien och Grekland från Eurosamarbetet, vilket skulle riskera att länderna utestängs från de internationella lånemarknaderna och således skapa stor social osäkerhet om länderna inte klarade av att hantera sina

statsskulder. En grekisk statskonkurs under Eurokrisen skulle allvarligt ha kunnat påverka säkerheten i Europa. Men faran är inte över. Eurokrisen kan snabbt återvända ifall populisterna vinner i Grekland, Frankrike eller något annat euroland. En förnyad eurokris skulle ha effekter för hela världsekonomin och äventyra den gemensamma valutan – som inte enbart är en valuta, utan ett fundament i det politiska fredsprojektet EU.

Gemensamt för partierna på yttersta vänster- och högerkanten är att man exploaterar det allmänna missnöje som finns med de etablerade partierna, som inte har lyckats hantera den ekonomiska krisen och kombinerar det med ett allmänt EU-missnöje, som framförallt härstammar från Eurokrisen. Eurokrisen har gett populistpartierna möjlighet att ta många billiga politiska poäng och den har ibland på ett tragikomiskt sätt stött partier både till vänster och höger – samtidigt. Medan Sannfinländarna ifrågasatte de ekonomiska räddningspaketen till Grekland så växte grekiska Syriza sig starkare, just på grund av de tuffa villkoren för räddningspaketen och den hårda retoriken från bland annat Finland och Tyskland.

Men det är inte enbart den ekonomiska krisen som har gjort EU och Europa till en lämplig måltavla för populisterna. Medborgarnas låga förtroende för EU:s institutioner gör EU till en tacksam måltavla. Det är populisterna inte ensamma om och det är det som indirekt har gjort att EU har ett så lågt förtroende.

TRE ÅTGÄRDER FÖR ATT ÖKA FÖRTROENDET FÖR EU

EU HAR LÄNGE använts som syndabock av medlemsländernas ministrar och ledare för det som har gått fel. Då något går bra är det ens egen förtjänst, men är det tråkiga nyheter som ska presenteras så är det lättare och bekvämare att skylla ifrån sig och

peka finger mot Bryssel. De gråa eminenserna i Bryssels korridorer är alltså en lämplig syndabock. Att dessa gråa eminenser flera gånger är ministrarna själva som sitter på ministerrådsmöten verkar vara något som inte många genomskådar.

EU är inte felfritt. EU fattar ibland dåliga beslut. Men syndabocksbilden som många skapat av EU gör att det låter som allt ont har sin början i Bryssel. Vi måste sluta skylla på EU för att rädda vårt eget skinn. Annars kommer ett större förtroende för EU aldrig att kunna skapas. Ju större förtroende, desto svårare blir det för populisterna att bygga sitt understöd via Euroskepticism.

Från EU-institutionernas sida finns också åtgärder att vidta för att återuppbygga förtroendet. Bland annat handlar det om att förverkliga löften om att EU ska vara stort i stora saker men litet i små. Subsidiaritetsprincipen får inte enbart gälla i festtalen, utan måste också gälla i praktiken. EU-institutionerna måste bli bättre på att se till att lagstiftningen blir möjligast bra för att undvika att ge lätta poäng åt populisterna som kan skylla på EU.

Samtidigt måste EU:s medlemsländer bli bättre på att tillämpa direktiv och förordningar. I vissa länder tillämpar man dem för lättvindigt, i andra för strikt, vilket skapar irritation. Om de nordiska länderna vill reglera mer och införa hårdare gränser än direktiven kräver måste man också ärligt säga att det är man själv som vill det. Nu har man en tendens att skylla på EU, då det i själva verket är ett ministeriums tjänstemän som vill vrida åt reglerna ytterligare.

NATIONALISM OCH VÄRDEKONSERVATISM OCKSÅ PÅ FRAMMARSCH I EUROPARÅDET

DET ÄR DOCK inte enbart i EU som värdekonserveratism och nationalism är på frammarsch. Detta händer också i Europarådet, som är en organisation som består av 47 europeiska medlemsländer.

Organisationen arbetar i huvudsak med att främja demokrati, mänskliga rättigheter och rättstatsutveckling.

I Europarådets parlamentariska församling har de senaste åren funnits en ohelig allians av bland annat brittiska Tories, Vatikanen och Vladimir Putins parti Förenade Ryssland. Till sammans har man hjälpts åt för att stärka de värdekonservativa värderingarna och försökt montera ner institutioner.

I Storbritannien röstade överhuset House of Lords för att landet skulle utträda ur Europadomstolen för mänskliga rättigheter, Europarådets mest kända institution. För att göra det skulle Storbritannien i praktiken behöva utträda ur Europarådet. Landet skulle då göra Vitryssland sällskap, ett land som för tillfället är det enda i Europa som inte är medlem i Europarådet. Ännu märkligare blir det om man tar i betraktande det historiska perspektivet, eftersom Europarådets stadgar undertecknades i London den 5 maj 1949 och att det var Winston Churchill som höll öppningsanförandet på rådets första session.

Med tanke på att Storbritannien varit ett av få länder i Europa som inte har övergett demokrati och liberalism under Europas svåra tider är det olustigt att se hur landet agerar idag.

Medan både USA och Kina riktar sina blickar utåt blir Storbritannien allt mer introvert. Det skulle både vara dumt och en förlust för demokratin, liberalismen och säkerheten i Europa om Storbritannien skulle lämna Europarådet och EU. Ändå är det viktigt att landet snart bestämmer sig för om man vill vara med eller inte. Den utdragna EU-debatten i landet spelar populisterna i händerna och tar också tid och energi från andra EU-länder.

LÅT INTE POPULISTERNA FÅ SÄTTA AGENDAN

HUR KOMMER DET sig att EU hamnat så högt på den politiska agendan i Storbritannien? Det finns så klart historiska orsaker,

men ändå är det Nigel Farages skickliga ledarskap av UKIP som skapat förutsättningarna för den ökade euroskepsisen. Samma fenomen kunde synas i Danmark och Holland, två liberala länder, som båda fick en inflammerad debatt om invandring då ländernas invandringskritiska partier lyckades styra den politiska agendan och debatten.

Detta är olyckligt och vi får inte låta populisterna sätta agendan i fortsättningen. För Europas demokrater och liberaler gäller det att återta mitten och våga ta debatten. Det finns inga enkla svar på svåra frågor, därför måste vi förklara varför våra beslut måste göras för att få Europa ur den ekonomiska krisen igen. Genom att få slut på den ekonomiska krisen, som också tidigare historiskt varit bördig jord för populism och missnöje, så kan vi vända blicken framåt. Det skulle också ge mer tid för Europa att vara en stark aktör på världsscenen, vilket vore viktigt för att också världen ska vara en mer säker och fredlig plats.

FREDEN FÅR ALDRIG TAS FÖR GIVEN

DE GRUNDLÄGGANDE VÄRDERINGARNA och freden får aldrig tas för givet på det sättet som det görs nu. Både nationella och europeiska ledare bör stanna upp och reflektera över de vindar som nu blåser över den europeiska kontinenten. Det är inte bara Ryssland som utmanar stabiliteten i Europa – det finns inre hot som demokrater och liberaler inte kan blunda för. Dessa hot är ett större hot mot säkerheten i Europa än vad vi ibland vill erkänna. De europeiska statsministrarna och de politiska ledarna borde därför tillsammans föra en diskussion om hur vi sätter en europeisk agenda för fred, demokrati, säkerhet och välfärd där vi utmanar populisternas enkla budskap.

Det är dags att vi tar fighten mot populismen för att försäkra oss om att Europa fortsätter vara en säker och fredlig kontinent.

EN OSÄKER VÄRLD VI LEVER I

JOHAN EKMÁN

Riksdagsassistent, ordförande för SFP:s internationella utskott

I SKRIVANDE STUND ter sig världen som en osäker plats. Vladimir Putins Ryssland driver en aggressiv linje mot sina grannar, Islamiska statens (IS) Jihadister härjar i Mellanöstern, öppet trots mot Pekings diktatur syns i och med gatuockupationen vid Admiralty i Hong Kong, en global Ebolaepidemi och fortsatt ekonomisk osäkerhet i Europa gör att det vi kallar "världsordning" inte känns så ordnat mera.

Samtidigt som de geopolitiska kriserna avlöser varandra stegar världen mot nya mål för hållbar utveckling som ska vara en fortsättning på FN:s millenniemålsagenda, samt mot ett stort möte i Paris ämnat att hitta på lösningar för att tackla klimatförändringen. Det som krävs är ledarskap och klarsynthet genomfört inom en multilateral ram. Det är genom gemensamma insatser som problemen kan lösas. Unilateralism kan inte vara svaret nu heller.

För Finlands del gäller det också att orientera sig i denna osäkra värld. Det gäller att hålla fönstret öppet mot Europa och världen, inte att skyggt dra sig tillbaka och stänga gränserna. Problemen löser sig inte igenom att se inåt. Finland borde sträva efter en allt aktivare utrikespolitik – att vara aktiv betyder nämligen inte att man är oförsiktig eller dumdristig. Det betyder inte heller tvära kast i linjen. Däremot betyder det självförtroende, solidaritet och ett intresse av att tillsammans med andra agera som en fullvärdig medlem av det globala samfundet.

Det är speciellt två omständigheter som måste beaktas i dagens läge i Europa. Det första är att människor runt om kontinenten upplever osäkerhet. Denna osäkerhetskänsla är en

grogrund för populism, både till höger och vänster. Till höger är det nationalismen och till vänster kritiken mot marknads-ekonomin som används som vapen i kampen om väljarnas stöd. Osäkerhetskänslan bottnar i en ekonomisk kris som utvecklats på sina håll till en social kris. Människor upplever att beslutsfattarna inte levererat lösningar eller tar ansvar. Känslan av maktlöshet och frustration växer och det bli lätt för populisterna att plocka poäng på dessa osäkerhetskänslor. När det nu också finns en växande upplevelse av ett yttre hot av typen Rysslands agerande i Ukraina, växer känslan av osäkerhet.

Beslutsfattarna runt om Europa har inte förmått lösa de ekonomiska svårigheterna på ett förtroendeingivande sätt. Svångremspolitiken har inte givit resultat: den ekonomiska tillväxten har inte kommit i gång och problemen med statsskulderna har inte lösts. Till råga på allt har många år av kris delat Europa, eftersom en klyfta mellan nord och syd har tillåtits uppkomma. Oberoende av vems fel de ekonomiska problemen är så kan inte Tysklands förbundskansler Angela Merkels politik kallas lyckad. Europeiskt ledarskap innebär en förmåga att förena, inte skapa splittring. Bitterheten bland stora delar av väljarna är påfallande och resultatet i europaparlamentsvalet 2014 återspeglade dessa stämningar. Populistpartierna fick massvis med röster runt om i Europa och de kan inte viftas bort som ett irrelevant politiskt fenomen: de är en politisk kraft att räkna med. Ett exempel på detta är det engelska UKIP, som har förskjutit agendan långt högerut i Storbritannien.

Rysslands aggressiva politik har haft effekten att utrikes- och säkerhetspolitik blivit ett samtalsämne på caféer, vid middagsbord och på puben runt om kontinenten. Populisternas svar, att vi ska ha mindre Europa, känns minst sagt underligt med tanke på det. Det finns nämligen knappast någon logik i att fragmentera Europa i den nuvarande säkerhetspolitiska situationen. Tror någon på allvar att det vore bättre för ett enskilt land att möta

Ryssland vid förhandlingsborden än att göra det gemensamt som en del av en europeisk union? Den slutsatsen har också de flesta EU-ledare dragit och efter att först haft svårt att enas, har unionen nu en gemensam sanktionslinje trots att den påverkar den egna ekonomin negativt. Nu handlar det om att kunna vinna stöd för den politiken också i nationella val – även i Finland.

FINLANDS LINJE

FINLANDS GEOGRAFISKA OMSTÄNDIGHETER definierar naturligtvis en del av villkoren för utrikespolitiken: den omedelbara närheten till Ryssland ger Finland både potentiella möjligheter och svårigheter. Tyvärr är det främst svårigheterna som historiskt sett har skuggat relationen. Det är dock viktigt att minnas att utrikespolitiken inte endast kan handla om geopolitik. Att reducera utrikespolitiken till geopolitik medför nämligen globala och även direkta säkerhetspolitiska risker för en mindre stat i synnerhet. Den nordiska och europeiska gemenskapen och aktivt medverkande i FN är därför av största vikt för Finland. Utgångspunkten för utrikespolitiken måste därför finnas i två principer som står nära den liberala traditionen. För det första är det viktigt att utgå från en rättighetsbaserad utrikespolitik. Den rättighetsbaserade politiken motarbetar fattigdom och stora jämlikhetsklyftor, som i förlängningen inte bara berör dem som lever i svåra förhållanden utan också människor på andra håll som kan bli utsatta för den osäkerhet som kan uppstå av en svår social situation i ett annat land. Den andra, lika viktiga principen, är att utgå från en världsordning baserad på folkrätten. Upprätthållandet av starka internationella institutioner är också en viktig del av ekvationen. Utan välfungerande institutioner blir världen beroende av enskilda starka makters välvilja – något som inte kan ses som något gott för mänskligheten – eller mindre staters existens för den delen heller.

EN RÄTTIGHETSBASERAD UTRIKESPOLITIK

Våren 2013 hade jag förmånen att besöka flyktinglägret Shatila i Beirut. Shatila öppnades år 1949 för palestinska flyktingar av Internationella Röda Korset. Shatilas trånga gator har upplevt mycket. En av de mest tragiska händelserna ägde rum år 1982 under libanesiska inbördeskriget då det kristna högerpartiet Katebs milis massakrerade mellan 762 och 3500 palestinier i lägret. Sedan dess har lägret levt sitt stilla liv i de näst intill fallfärdiga husen och under elkablarna som hänger över de smala gränderna på vilka barnen leker. Min upplevelse i lägret var stark: 9840 människor, inträngda på ett litet område i södra Beirut, många sådana som aldrig sett Palestina men som längtade efter att få återvända till sitt hemland. Jag kunde inte låta bli att känna att människorna på något plan användes som spelknappar i ett större politiskt spel.

Oförmågan för till exempel Finland att erkänna Palestina känns svår att begripa om man är för en tvåstatslösning. Om erkännandet inte görs snart, blir sannolikheten för en tvåstatslösning allt mindre, eftersom de palestinska områdena hela tiden krymper på grund av Israels ockupationspolitik. Erkännandet skulle inte betyda ett godkännande av terrorism, utan vara ett steg i riktningen att befria människor från rädsla, fattigdom och hopplöshet. Men för att se detta måste vi ge en större chans åt människovärdet i vår utrikespolitik.

Därför bör en rättighetsbaserad politik vara en av hörnstenarna i Finlands utrikespolitik. En rättighetsbaserad utrikespolitik handlar om att integrera de mänskliga rättigheternas normer, principer och målsättningar i utvecklingspolitiken. Den rättighetsbaserade politiken utgår ifrån förståelsen att olika maktförhållanden påverkar individens möjligheter att leva ett fullgott liv. Det innebär ett medgivande av att fattigdom handlar om orättvisor som inkluderar exploatering, marginalisering och

diskriminering. Den grundläggande tanken är alltså att fattigdom inte enbart kan ses som en individs fel, utan att den förorsakas av maktmissbruk eller sociala och ekonomiska omständigheter. Samtidigt är det viktigt att notera att en rättighetsbaserad politik inte avsäger individen allt ansvar. Inte heller understöder politiken den förenklande tanken att de samhälleliga problemen kan lösas genom att angripa abstrakta begrepp som globalisering eller samhället. Det danska människorättsinstitutet har i sin publikation *Applying A Rights Based Approach* räknat upp tre viktiga principer som måste styra tänkandet i genomförandet av en rättsbaserad politik. Dessa är:

- Ett starkt fokus på statens relation till individen och statens plikt att aktivt arbeta för att individens rättigheter förverkligas. Det innebär ett starkt fokus på utvecklingen av god förvaltning som en del av utvecklingspolitiken.

- En förståelse för att svår fattigdom är ett brott mot mänskliga rättigheter och att fattigdom i sig kan vara en viktig orsak till flera andra brott mot mänskliga rättigheter. Det är alltså viktigt att betona också vad en stat inte gör för att motarbeta problem med mänskliga rättigheter.

- Fattigdomsrelaterade problem handlar inte endast om ekonomiska förhållanden och behov. Politiken bör, vid sidan om den viktiga målsättningen: att skapa tillväxt och ge ekonomisk hjälp, också starkt fokusera på mera komplexa orsaker till fattigdom som maktförhållanden, diskriminering och exploatering.

Dessa frågor är viktiga att utveckla och hålla högt på den utrikespolitiska agendan. Förändringen till en rättighetsbaserad politik går att illustrera till exempel genom att jämföra den med två andra typer av förhållningssätt till utveckling: den välgörenhetsfokuserade och den behovsfokuserade. Ett exempel på hur den rättsbaserade politiken skiljer sig från dessa förhållningssätt är hur de förhåller sig till individen. Välgörenhetspolitiken fokuserar på individen som offer. I den behovsfokuserade modellen

tenderar man att se individen som ett objekt för utvecklingspolitiska åtgärder. Det rättsbaserade förhållningssättet försöker däremot se individer och grupper som aktörer som själva ska kunna driva utvecklingen. För att stärka den rättighetsbaserade agendan måste Finland identifiera grupper vars rättigheter bättre kunde stärkas som en del av utvecklingspolitiken. Kvinnor, barn och funktionshindrade har varit grupper Finland velat bistå genom internationella överenskommelser. Vid sidan om dessa grupper borde Finland också lyfta de unga som en grupp vars rättigheter specifikt ska erkännas. Det stora antalet arbetslösa unga har rätten till att deras framtid ska rymmas på beslutsfattarnas agenda. Hittills har det varit svårt, inte minst för Finland. Orsaken till det kan antas vara rädsla för att staterna inte vill ha mera förpliktelser på sin agenda. Men om det är en djärv agenda vi efterlyser, borde Finland sluta sticka huvudet i sanden och göra något. Det skulle, förutom att vara rätt sätt att köra vidare på en rättsbaserad utrikespolitik, vara ett bra sätt att stärka Finlands anseende bland de delar av världen, speciellt i Afrika och Sydamerika, där de ungas situation är en viktig politisk fråga.

INTERNATIONELLA INSTITUTIONER OCH FOLKRÄTTEN – KONSEKVENSN OCH PROGRESSIVITET I FINLANDS AGERANDE

Att höra till ett internationellt sammanhang är viktigt. Detta naturliga sammanhang är förstås Norden och Europa och i förlängningen också den så kallade Västvärlden, det vill säga länder som trots sina brister baserar sina samhällssystem på mänskliga rättigheter, rättsstaten, demokrati och en fri men reglerad marknadsekonomi. Det borde alltså förefalla naturligt att Finland arbetar för en fördjupad europeisk integration och en stark gemensam europeisk utrikespolitik.

Att jobba för ett starkt Förenta Nationerna och delta i dess fredsbevarande insatser har av tradition varit viktigt för Finland. FN är som bekant en av de globala institutioner (vid sidan av IMF och Världsbanken) som efter andra världskriget grundades till en stor del tack vare USA:s engagemang. I dagens värld ifrågasätts ofta dessa globala institutioner. Bland annat Al Gores analys av FN:s problem grundar sig på iakttagelsen att den nya geopolitiska verkligheten och de nya utmaningar som världen står inför (bland annat klimatförändringen) har gjort det svårt för FN att bevara sin relevans. En av de största delorsakerna är enligt Gore att USA efter finanskrisen 2007 har slutat agera som en verklig global ledare med vision utan istället ses som en supermakt som driver sina egna intressen. Det är säkerligen sant att USA:s roll har minskat och starkare ledarskap skulle behövas av världens hittills enda supermakt. Men Gores framtidsgissning om ett G2 bestående av USA och Kina som det enda relevanta globala samarbetsforumet är inget att sträva efter. Världen blir inte bättre genom att två stormakter beslutar om världens framtid. Det är långt viktigare att stärka de internationella institutionerna genom reformer. En reform av FN:s säkerhetsråd är en som utan tvivel skulle behövas. Det känns bisarrt att stormakter som Brasilien och Indien inte är permanenta medlemmar med vetorätt. Ett måhända för stunden orealistiskt, men ändå tankeväckande, förslag har varit en gemensam plats för EU. Huvudsaken är dock att analysera världen utgående från de rådande omständigheterna och forma institutionerna så de passar in i vår tid.

OPTIMISM OCH FRAMTIDSTRO

Trots att världen känns osäker och framtiden oviss, är det inte omöjligt för mänskligheten att jobba för en bättre värld. JOHN F. KENNEDY uttrycker det slående i sitt kända tal: "For man holds in his mortal hands the power to abolish all forms of poverty and

all forms of human life”. Den sanningen lever ännu kvar. Vi har makten att motarbeta klimatförändringen, utrota fattigdomen och få slut på krigen och konflikterna. Måhända är det en näst intill omöjlig uppgift, men ansvaret att försöka ligger på våra gemensamma axlar.

OBSERVATIONER FRÅN AFGHANISTAN

LÅNGSIKTIGHET BEHÖVS I KRISHANTERINGSINSATSER

ELLI FLÉN

Kommunikationskonsult, fredsbevarare i Afghanistan 2007

UNDER DE SENASTE 20 åren har förutsättningarna för fredsbevarande förändrats. Krisernas art har förändrats. Oftast är moderna kriser inbördeskrig eller konflikter mellan olika stridande grupperingar. Det finns ingen krigsförklaring, det finns inga ordinära militära styrkor med gradbeteckningar och enhetliga uniformer, det finns ingen tydlig frontlinje. Striderna pågår i byar och städer, mitt bland civilbefolkningen. Övergrepp, plundring och besinningslös råhet blir vanligare. Krigets lagar har upphört att gälla eller beaktas inte i många av de nu pågående kriserna. Därmed har också förutsättningarna för fredsbevarande förändrats. I många fall finns det ingen fred att bevara. Internationella samfundets roll är ofta att stöda och utbilda det krisdrabbade områdets egna, kollapsade, utplånade eller obefintliga, säkerhetsstrukturer.

Kriser kan blossa upp snabbt och oväntat. Ett trovärdigt internationellt engagemang betyder att styrkor måste kunna mobiliseras på kort varsel. Å andra sidan då styrkorna väl är på plats, krävs engagemang och förpliktelse. För att en krishanteringsoperation ska lyckas måste styrkan eller de civila aktörerna vinna lokalbefolkningens förtroende. En krishanteringsstyrka som folket inte litar på, kommer inte att uppnå sina målsättningar.

MAIMANA, NORDVÄSTRA AFGHANISTAN, JUNI 2007

– Miss Elli, kommer ni att lämna oss nu? frågar den bekymrade journalisten.

– Vadå lämna er, jag förstår inte?

– Åker ni hem nu? Stänger basen? Nu då det har blivit farligt i Maimana?

Innan jag hinner svara tar han tag i mina armar och ser mig vädjande djupt i ögonen – en gest ytterst ovanlig för en afghansk man. Det tog länge innan han och de andra journalisterna ens vågade se mig i ögonen och aldrig tidigare har han rört vid mig annat än då han tafatt skakat hand. Det här är Afghanistan och här kan blickar som möts tolkas som sexuella inviter. Kvinnor och män får egentligen inte ens vistas i samma rum. Men nu är journalisten desperat. Några dagar tidigare har den finländska sergeanten PETRI IMMONEN dödats i ett attentat. Fyra norska soldater skadades, bland dem vår stabschef och en läkare. Hela gruppen var på väg till sjukhuset i Maimana för att förbereda en invigningsfest. Norrmännen har satsat stora biståndssummor på sjukhuset, som på några år har förvandlats från en sunkig bacillhåla till ett förhållandevis modernt sjukhus. Patientdödligheten har gått ner så markant att folk reser ända från Mazar-e-Sharif, som hade ett betydligt större sjukhus, för att vårdas i lilla Maimana. Här är chanserna att överleva en operation så mycket högre.

PETRI IMMONEN gick till sjukhuset som livvakt åt stabschefen och sjukvårdsteamet. Det var hans jobb, att eskortera ledningen, läkarteamen eller våra civila experter då de lämnade lägret. Immonen dog med stövlarna på, görandes sitt jobb, det jobb han var i Afghanistan för. Han dödades av en fjärrstyrd bomb bakom några löksäckar invid gatan. Immonen förblödde på bara några minuter även om de andra i gruppen och senare lägrets sjukvårdspersonal gjorde allt som stod i deras makt för att försöka rädda honom. Ett svart töcken sänker sig över oss soldater. Rädslan och sorgen tar sig olika uttryck beroende på person: rödgråta ögon, lättretlighet, vredesutbrott över tillsynes banala saker, timmars hårdträning på gymmet, kompakt tystnad, en konstig tryckande känsla över bröstet. Jag retar mig mest över

debatten hemma i Finland. Så jävla typiskt. Så fort något händer vaknar kritikerna och kräver att den finländska styrkan ska tas hem. "Det är för farligt i Afghanistan!", skriker de. God morgon, yxskaft. Varför tror du vi är här? Ta hem oss nu och Petri dog helt förgäves. Det är nu vi behövs.

Fram till denna dag kallade vi vår bas skämtsamt den lyckligaste lilla basen i hela Afghanistan. Efter den här onsdagen i maj 2007 var det färdigt skämtat och den krassa verkligheten hann ikapp även oss finnar, norrmän och letter i det hittills minst farliga och mest avlägsna nordvästra hörnet av Afghanistan. Talibanerna, narkotikasmugglarna, krigsherrarna och de andra obestämda grupperingarna som härjar i Afghanistan, de som kollektivt i ISAF-språket kallas "insurgents", lägger i en högre växel. De kommande åren dör många fler lettiska och norska soldater i Maimana.

Enligt afghansk logik var det mer än självklart att vi européer nu skulle ta pick och pack och försvinna. Journalisten är desperat och formligen hänger i min ärm.

– Vi är så förfärligt ledsna att er kollega dödades! Vi lovar, vi svär, att den som gjorde det här inte är från Maimana. Det är någon utifrån, vi har sett dem! Obekanta män som deltagit i fredagsbönen. Ingen känner dem och ingen vet var de bor. Det måste vara Talibaner, kanske från Herat. Kommer ni att hämnas? Blir det flygräder? Som i Kandahar? Får vi snälla veta på förhand så vi kan ta ut barnen? Snälla lämna oss inte! Om ni åker kommer Talibanerna. De kommer att döda oss alla! Åk inte!

Jag förstår hans desperation. Det är alldeles uppenbart att hans liv är hotat redan nu. Om ISAF-styrkan lämnar Maimana är han ensam. De första som dör är de som har samarbetat med de västerländska styrkorna: tolkarna, sjukhusets personal, journalisterna, kvinnorna på skyddshemmet.

Jag har jobbat med de lokala journalisterna i snart fyra månader och vi känner varandra. Efter de första veckornas blyga

fnissande (fast det här är bildade män har de flesta av dem aldrig jobbat med en kvinna) har de börjat lita på mig. Jag jobbar som fredsbevararnas mediaoperationsofficer och de lokala journalisterna är mina främsta samarbetspartners. Jag är inte den första finländska mediaoperationsofficeren så jag har inte behövt börja från noll, men det är fortfarande närapå obegripligt för de här afghanerna varför vi finnar, norrmän och letter vill vara där. Vilken nytta har vi av att hjälpa folk långt borta från våra egna länder? Varför är vi egentligen där? Vi har ju inte ens samma religion! Ryktena florerar, speciellt på landsbygden: De utländska soldaterna är här för att gräva guld som finns i bergen. Soldaterna är här för att omvända afghanerna till kristna. Soldaterna är här för att förtrolla kvinnorna och sedan ta med dem som fruar och slavar... Jag fick höra alla varianter. Då 70 procent av befolkningen inte kan läsa är "informationen" som folk sprider vidare oftast på en skrattretande nivå. Skrattretande ifall det inte skulle vara allvar.

Jag ligger i och förklarar: "90 procent av allt heroin som kommer till Europa härstammar från Afghanistan. Det är här vi måste åtgärda Europas knarkproblem. Säkerhet är inte en nationell fråga. Om talibanrörelsen erbjuder fristad åt de som stod bakom 11 september-attackerna måste vi finnar också hjälpa till här, annars är vi inte trygga heller. Vi hjälper er att skapa ordning här så talibanerna låter oss vara i fred där hemma." Det låter så banalt och förenklat, men för desperata människor med en låg bildningsnivå är det ingen större vits att börja förklara de stora linjerna i Finlands utrikes- och säkerhetspolitik. Ingen orkar tro på flum om globalt ansvar och humanitära skäl. Här är det bara konkreta, enkla och raka budskap som går hem.

Jag har försökt gräva fram användbara, officiella och politiskt godkända budskap om Finlands deltagande i Afghanistan. Det är svårt. Avståndet mellan Utrikesministeriet på Skatudden och Huvudstaben vid Kaserntorget verkar ur ett Maimana-perspektiv ibland gå att mäta i ljusår. Med min norska kollega försöker vi skri-

va enhälliga pressmeddelanden genom att lirka samman Norges officiella linje med Finlands officiella linje med ISAF-styrkans officiella linje. Det lyckas ibland. Ibland suckar vi och himlar med ögonen. I den bästa av världar skulle Helsingfors tala med Oslo, men nu improviserar vi i ett bombskydd i Maimana i stället. Vi gör så gott vi kan. Norge deltar i "kriget mot terrorismen". Finland är inte i krig. Vi filar lite till och pratar om "konflikter" och smådetaljer i stället. Ibland tvivlar jag på riktigt på Finlands motiv att delta. Vad vill statsledningen egentligen? Är vi här för att hjälpa Afghanerna eller är vi här för att träna vårt eget försvar? Eller båda? Eller är vi här för att hålla oss på god fot med USA? Är det här nu vår inträdesbiljett till någon Nato-option som ingen förstår vad det är? Suck. Tur att dagarna är så fyllda att jag inte hinner fundera för mycket. Jag genomlever det mest meningsfyllda halvåret i mitt liv. Aldrig någonsin har jag känt att jag har gjort så mycket nytta som här. Och aldrig någonsin har jag varit lika rädd.

* * *

Jag lovade tiotals afghaner att vi kommer att stanna tills de är redo att ta över polis och försvar själva. Jag tror att mina kolleger lovade liknande saker. Vi gjorde vårt yttersta varje dag för att få lokalbefolkningen att lita på oss. "Tro på oss, inte på Talibanerna." Hade vi inte fått folk att lita på oss, hade ingen samarbetat med oss. Hösten 2007 drog sig Finland bort från Maimana och de sista fasta ISAF-styrkorna lämnade området 2012.

Ljög jag för afghanerna? Kanske. När de afghanska säkerhetsstyrkorna är redo att ansvara för säkerheten i landet är relativt. Men det krävs en rejäl dos optimism för att påstå att de var redo i slutet av 2014, då ISAF drog sig tillbaka. Optimism framtvingat av ett kraftigt politisk tryck på hemmaplan. Militära insatser behövs då krisen är i ett akut läge, då säkerhetsläget är sådant att lokala säkerhetsstyrkor (om det ens finns sådana)

inte kan garantera civilbefolkningens eller civila hjälparbetares säkerhet. Långsiktigheten i en krishanteringsoperation bör byggas upp främst på en civil insats. Men militära insatser får inte avslutas innan det finns verkliga förutsättningar för de lokala säkerhetsstyrkorna att fungera. Ingen vet vad som kommer att hända i Afghanistan nu. I skrivandets stund, i augusti 2014, har Afghanistan fortfarande inte lyckats kontrollräkna rösterna i presidentvalets andra omgång som gick av stapeln 14 juni. Afghanistan har ingen att skicka till Natos toppmöte i Wales i början av september. Vi vet inte om Afghanistan tillåter amerikanska styrkor i landet efter 2014.

Finland kallades ännu för några år sedan för fredsbevarandets lilla stormakt. Vi hade flest fredsbevarare ute i världen relaterat till vårt invånarantal. Så är det inte längre. 2014 tjänstgör cirka 550 finländare i olika militära krishanteringsuppdrag i världen. Den största styrkan, drygt 330 soldater, finns i FN-operationen UNIFIL i Libanon. De stora krishanteringsoperationernas tid är förbi, ur ett Nato-perspektiv. Natos fokus ligger nu på huvuduppdraget – det kollektiva försvaret, att försvara de egna allierade. USA har å sin sida tydligt signalerat att landet önskar att Natos europeiska länder ska ta större ansvar för det gemensamma försvaret. I framtiden kan vi alltså inte alltid räkna med USA som den största och starkaste deltagaren i en internationell operation.

Deltagandet i krishanteringsoperationer har varit grundbulsten i Finlands Nato-samarbete. I KFOR-operationen i Kosovo var Finland det första icke-medlemslandet som fick ledningsansvaret för en brigad. Förtroendet byggde också på att Finland stod för brigadens lednings- och kommunikationssystem. På senare år har Finland haft tillträde till flera av Natos försvarsministermöten genom deltagandet i ISAF-operationen. ISAF-operationen körs ner i slutet av år 2014 och inga nya större krishanteringsoperationer finns i sikte. Det finns alltså en risk för att vi inom en snar framtid marginaliseras i Nato-sammanhang. Detta skulle vara en

olycklig utveckling. Deltagande i internationell krishantering är en av försvarsmaktens tre huvuduppgifter (den första är att försvara Finland och den andra är att handräckning till andra finländska myndigheter). Finland deltar endast i sådana militära krishanteringsoperationer där insatsen också bidrar till Finlands säkerhet och där deltagandet förbättrar och fördjupar den egna försvarsförmågan. Internationella krishanteringsoperationer är en kontext där internationellt partnerskap är verkligt. Ingen annanstans kan finländsk stampersonal och reservister träna den nationella försvarsförmågan och samverkan med internationella partners så effektivt som i en verklig krishanteringsoperation.

Deltagandet i internationella krishanteringsoperationer är en aktiv del av vår utrikes-, säkerhets- och försvarspolitik. För att Finland ska fortsätta att vara en aktör att räkna med då det gäller internationella militära insatser, krishantering och globala säkerhetsfrågor bör fyra utvecklingar ske: 1) Finland bör gå med i Nato; 2) Finland bör snabba upp den utrikes- och säkerhetspolitiska planeringsprocessen, förnya lagstiftningen och förenkla processerna för beslutsfattande om deltagande i militär krishantering för att uppnå flexibilitet i en snabbt föränderlig värld; 3) finländska politiker måste kräva en bättre lägesbild från krisområden som underlag för beslutsfattande och bli modigare att fatta självständiga beslut om Finlands linje; och slutligen 4) för att vara en pålitlig aktör i krisområden behövs långsiktighet och trovärdigt engagemang i de operationer där vi deltar. Ett litet land som Finland har mycket att vinna på att bättre koordinera utrikespolitiken, militära och civila krishanteringsinsatser, bistånd och till och med immigrationspolitik.

Den positiva utvecklingen glöms ofta bort då Afghanistan diskuteras. På de 12 år som ISAF verkat har landet gjort enorma framsteg. Levnadsstandarden har ökat för många afghaner, ett stadigt växande antal barn får gå i skola, den förväntade livslängden har stigit med över 10 år, barndödligheten har minskat

radikalt och tillgången till hälsovård har kraftigt förbättrats. Det finns fortfarande stora utmaningar i Afghanistan, men det går tydligt framåt. Ett för tidigt tillbakadragande av den militära insatsen kan kasta landet tillbaka i ett kaos av strider och våld. I ett land med Afghanistans omfång av utmaningar och problem är det naivt önsketänkande att tro att man kan uppnå bestående utveckling på bara tio år.

Källor:

Salonius-Pasternak, Charly 2014: Krisbanteringens era inom Nato kommer till sin ände: förändringarna utmanar Finlands linje. Utrikespolitiska institutionen.

Salonius-Palsternak, Charly 2012: "Crisis management and Afghanistan – what's next for Finland?" i Thinking beyond Afghanistan – the future prospects of crisis management, Rauli Lepistö (ed.)

Partanen, Helena, 2012: "Maaailma muuttuu – ja kriisinhallinta vastaan" i tidningen Maanpuolustus 4/2012

"UN: Afghan election audit done around Sept.10", Washington Post, 01.09.2014

www.defmin.fi

www.formin.fi

www.forsvaret.no

www.statsradet.fi

FRAMTIDENS KONTINENT: AFRIKA RESER SIG

SANDRA GRINDGÄRDS
Förbundssekreterare

AFRIKA ÄR I dag en allt mer integrerad del av vår globala värld. Kontinenten utvecklas på många håll i en snabb takt och det råder en stark framtidstro och optimism. Afrika kan inte längre definieras som en hopplös kontinent dömd till evig fattigdom. Självförtroende bland afrikanerna ökar och stärker deras roll i utvecklingsdiskussioner. Framtidstron och paradigmskiftet har sin grund i den gynnsamma ekonomiska utvecklingen som ägt rum i många afrikanska länder. Ännu år 2000 beskrev tidningen *Economist* Afrika som en förlorad kontinent, men enbart tio år senare reviderade de sin åsikt i en artikel som beskrev hur Afrika reser sig. Utvecklingen på kontinenten sparkas nu igång av så kallade lejonekonomier, vars ekonomier växer snabbare än till exempel Kinas. Till lejonekonomierna hör bland annat Botswana, Burkina Faso, Kap Verde, Etiopien, Ghana, Mali, Mocambique, Namibia, Rwanda, Syd Afrika, Tanzania, Uganda och Zambia. Dessa har mellan 1996 och 2008 haft en stabil tillväxt på över 3,2 procent, samt en gynnsam demokratiutveckling. Liberia, Benin, Malawi, Senegal, Sierra Leone och Kenya ligger just under lejonekonomiernas utvecklingsnivå. Tillsammans utgör dessa länder hälften av alla länder söder om Sahara. Det finns också länder vars utveckling stagnerat eller till och med gått bakåt, samt oljeländer i vilka intäkterna från oljan skapar särskilda problem, eftersom ekonomin då inte behöver moderniseras.

Mot den bakgrunden är det märkligt att Afrikas utveckling och utvecklingspotential diskuteras så lite i västvärlden i allmänhet och i Finland i synnerhet. Under de senaste 20-30 åren

har Afrikabilden i Finland och i övriga västvärlden varit väldigt negativ. Denna bild hänger till viss mån ännu kvar idag, även om den inte motsvarar verkligheten på kontinenten. Den negativa medierapporteringen om kontinenten och många europeiska länders bakgrund som kolonialmakter har bidragit till att skapa den negativa Afrikabilden. Rapporteringen har handlat om krig, svält, fattigdom och misär. Sällan ser vi reportage som handlar om ekonomisk tillväxt, mobiltelefonins utveckling, den växande medelklassen, stärkta statsförvaltningar eller den interregionala kapaciteten att hantera konflikter.

Afrika utvecklas med eller utan oss och kommer att ha en allt mer betydelsefull och självständig roll i vår globala värld. Globala syd, innefattande afrikanska länder, Central och Latinamerika och stora delar av Asien, får en stärkt roll i världen och de historiskt starka relationerna mellan Europa och Afrika är inte längre lika självklara. Nya aktörer, så som Kina, Indien och Brasilien, får en allt mer avgörande roll i Afrika. I den här artikeln diskuteras vad som sker i Afrika och orsakerna till utvecklingen. Fokus ligger på Afrika söder om Sahara och länder med gynnsam ekonomisk utveckling. Hur kommer det sig att sju av de tio snabbast växande ekonomierna idag finns söder om Sahara? Vad har det för betydelse för länderna och befolkningen? Vilka utmaningar möter Afrika på sin välståndsresa? Vad betyder förändringen för biståndsgivarländerna i väst och för Finland? Samtidigt som Kinas närvaro i Afrika växer har vi i väst allt svårare att definiera vår nya roll. Förändringen i Afrika innebär för oss ett behov av att förnya vår Afrikapolitik.

Det är också viktigt att komma ihåg att Afrika är en enorm kontinent med 54 olika länder. Den är världens andra största kontinent med en snabb befolkningstillväxt. Att i en artikel hänvisa till Afrika som en helhet kan kännas märkligt, eftersom alla dessa länder har sina egna kulturella drag och alla väljer de olika vägar att gå. Ännu i dag kan man dock se en hel del gemen-

samma utvecklingstendenser, vilket gör det möjligt att hänvisa till Afrika som en helhet.

EN REVIDERAD AFRIKABILD BEHÖVS

Nyligen gav den svenska journalisten ERIKA BJERSTRÖM ut boken "Det nya Afrika", där hon självkritiskt analyserar medias Afrikarapportering. Afrikas utveckling har förbisetts av såväl media som av biståndsindustrin, menar hon. Jag har inte svårt att hålla med. När jag 2012 flyttade till Tanzania för att jobba insåg jag hur västinfluerad min Afrikabild var, fastän jag medvetet hade försökt se på kontinenten ur flera perspektiv. Medias bild av Afrika hade påverkat mig. Den värld jag mötte i Tanzania var en annan än den jag föreställt mig. Vad jag trodde Afrika var och vad kontinenten behövde visade sig inte överensstämja med många tanzaniers uppfattningar. När jag landade i Dar es Salaam, Tanzanias största stad, möttes jag av en växande stad i enorm utveckling, med stor inflyttning och företagsamma och unga invånare. Känslan av samhällsutveckling var ständigt närvarande och de möjligheter som landet har i och med sina naturresurser lyftes kontinuerligt upp i tidningsartiklar och i diskussioner. Västlig biståndspolitik ifrågasattes och Kinas närvaro hyllades, om än också problematiserades. Känslan av att Afrika reser sig mitt framför ögonen på oss och vi i västvärlden och Finland ser det inte blev tydligare för varje dag under min tid i Tanzania.

Våra förutfattade meningar, baserade på stereotyper om Afrika, måste förändras om vi vill ta tillvara de möjligheter utvecklingen skapar och fortsätta bygga starka relationer mellan Afrika och Europa. Den uppenbara kunskapslucka som finns i västvärlden, också i Finland, måste fyllas med uppdaterad och fördomsfri kunskap. I augusti 2014 rapporterade Svenska Yle om att skolan i Finland ger en negativ bild av Afrika. Afrikanska

länder och afrikaners kapacitet att själv göra något bra nervärderas och behovet av hjälp från västvärlden förstärks. För mig är Afrika framtidens kontinent med enorma möjligheter, men också utmaningar. Den snabba ekonomiska utvecklingen i många länder vittnar om att någonting är på gång. Bjerström påpekar att den svenska välståndsresan tog 100 år, medan i en del av Afrika kan den ske på bara 30 år. En utvecklingstakt som är helt enastående och unik. De senaste 15 åren har den ekonomiska tillväxten i genomsnitt legat på drygt fem procent i Afrika söder om Sahara. I en del länder har den varit även högre. Modernisering sker på många håll och enligt Bjerström är de flesta afrikaner övertygade om att de kommer att få det bättre under de kommande åren.

Afrika är en rik kontinent. Rik på olja, gas och mineraler, vilka också varit de pådrivande faktorerna i länder som nu påvisar en snabb ekonomisk tillväxt. Men allt kan och ska inte mätas i ekonomisk tillväxt. Utveckling ska också mätas i mänskligt välmående. Utvecklingen går åt rätt håll, men det är viktigt att inte tappa fokus i utvecklingseuforin. Det finns fortsättningsvis stora utmaningar på kontinenten. Även om fattigdomen generellt minskat i Afrika, är den ännu ett utbredd fenomen. År 1990 levde 56,5% på under 1,25 dollar per dag och förhoppningen är att andelen är 42,3% år 2015. Den gråa ekonomin är däremot stor, vilket också gör det svårt att veta exakt vem som tjänar vad. Det är också viktigt att komma ihåg att utvecklingen har startat från en mycket låg nivå. Som jämförelse kan nämnas att det gemensamma värdet av de afrikanska ekonomierna i dag är ungefär i samma storleksklass som Rysslands ekonomi innan den dök i slutet av år 2014. The African Progress Panel som leds av FN:s tidigare generalsekreterare Kofi Annan beskriver i sin rapport från år 2014 att fattigdomen är djupare i Afrika än på andra ställen. Den utbredda ojämlikheten försvagar tillväxtens kapacitet att minska på fattigdomen och därför behöver Afrika ännu mer tillväxt för att lyfta fler ur fattigdomen.

Det existerar därmed flera parallella berättelser om den afrikanska vardagen, vilket återspeglar de traditionella och moderna levnadsförhållanden som samexisterar på kontinenten. Utvecklingsoptimismen får inte leda till att man negligerar det faktum att det ännu krävs krafttag för att få bukt på fattigdomsproblematiken, men jag tror att det behövs en mer nyanserad diskussion kring hur livet för de som lever i fattiga förhållanden kan förändras. Stora framsteg innebär inte att utmaningar och behovet av fortsatt hårt, målmedvetet och strategiskt arbete försvunnit någonstans. Den ekonomiska utvecklingen ger däremot nya redskap och möjligheter att möta utmaningar som finns inom bland annat sjuk- och hälsovården och utbildningssektorn, samt för att vidta åtgärder för att ytterligare minska på fattigdom och hunger.

AFRIKAS POSITIVA UTVECKLINGSSPIRAL

Vilken utveckling kan vi då se i Afrika idag? En tredjedel av Afrikas länder har en ekonomisk tillväxt på sex procent eller mer. Det sammanlagda värdet på Afrikas ekonomier beräknas ha mer än tredubblats sedan år 2000 och uppgick år 2011 till ett värde av två triljoner USD. Mellan åren 2000 och 2008 ökade livslängden i genomsnitt med 10 procent, antalet barn som går i skola ökade med 50 procent och barndödligheten sjönk. Utbildning är en nyckelfaktor och de senaste tio åren har det hänt mycket inom utbildningssektorn i Afrika. Inskrivningsgraden i grundskolan var år 2010 76 % och även antalet gymnasiestuderande ökade. Däremot finns det fortsättningsvis stora utmaningar gällande kvaliteten på utbildningen och lärarkapaciteten. Här behövs ett politiskt ledarskap och tydliga prioriteringar för att utvecklingsspiralen ska fortsätta i samma riktning. Mer kvalitativa utbildningssystem behöver utvecklas, vilket är ett område där Finland genom bland annat kunskapsutbyte kan bidra till utvecklingen.

Utbildningen är oerhört viktigt med tanke på att Afrika växer och den unga befolkningen ökar. År 2050 förväntas befolkningen vara kring 2 miljarder, mot 1,1 miljarder år 2013. Då står Afrika för 25 procent av världens tillgängliga arbetskraft. För afrikanska ledare blir utmaningen att sysselsätta dess unga invånare, men tillgång på arbetskraft kan också attrahera utländska investerare, vilket diskuteras allt mer när man talar om Afrikas utveckling.

En annan stereotyp som florerar i västvärlden är bilden av Afrika som ett hem för konflikter och krig. Traditionellt har religioner levt fredligt sida vid sida utan större bekymmer i Afrika. Islam och kristendomen har samexisterat på kontinenten. Dock skapar de instabila gränsdragningarna i kolonialismens fotspår, och däri etniska motsättningar, en god grogrund för terrorverksamhet vilket man kan se bland annat i Somalia, Nigeria, Central Afrikanska Republiken och Mali. Terrorattacken i shoppingcentret Westgate i centrala Nairobi i Kenya år 2013 vittnar också om terrornätverkens närvaro. Den säkerhetspolitiska dimensionen har förändrats på kontinenten som nu har blivit en arena för Al-Qaida och dess terroristnätverk. Också terroristorganisationen Boko Haram har slagit till under år 2014 i Nigeria. Och Al-Shabab som finns i Somalia. Dessa konflikter är välkända i västländsk media. Det faktum att antalet krig och konflikter har minskat i Afrika rapporteras det däremot inte om. Stabila styrelseskick tar form och den demokratiska utvecklingen går framåt på många håll. Från att det i mitten på 70-talet enbart fanns två afrikanska länder som räknades som demokratier så räknas idag 30 av 48 länder som demokratier eller semidemokratier av organisationen Freedom House.

VARFÖR RESER SIG AFRIKA NU?

Vad beror utvecklingen på och hur hållbar är den? Vi har sett Afrika vara på väg att resa sig tidigare. Efter den globala depres-

sionen på 1930-talet växte ekonomierna i Afrika väsentligt. Det var främst industrisektorn och exporten som skapade tillväxten, men under 1970-talet drabbades Afrika hårt av oljekrisen och sjunkande råvarupriser. Eftersom kontinenten inte hade andra ben att stå på, när jordbrukssektorn inte gynnats i den ekonomiska politiken, kollapsade de flesta ekonomier. Hur kan vi veta att det vi nu ser inte är en upprepning?

På grund av bristfällig statistik och forskning är orsakerna till varför Afrika nu reser sig snabbare än förväntat svåra att mäta. En del påstår till och med att tillväxten i de framgångsrika länderna är ännu snabbare än man rapporterat om på grund av att enbart formella sektorer mäts. Den informella sektorn är stor i Afrika och de som livnär sig inom den betalar inte skatt och lämnas därmed utanför statistiken.

Bjerström identifierar sju orsaker till Afrikas frammarsch. Som redan nämndes har demokratiska principer förstärkts och konflikter minskat. Hur välfungerande styrelseskick en stat har är avgörande. Regeringars åtgärder för att få slut på konflikter, förbättra de makroekonomiska förhållandena och deras strävan efter att skapa mer företagsvänliga klimat har inverkat positivt på utvecklingen. Ju bättre styrelseskick ett land har, desto fler tillhör medelklassen, som är en annan av de orsaker Bjerström nämner. En växande medelklass innebär att välståndet når ut till fler. Köpkraften ökar och människor har råd att spendera pengar på annat än boende och mat, en lyx som cirka 300 miljoner afrikaner har idag. Den informella sektorn bidrar också till välståndsökning, vilket gör det svårt att exakt uppskatta hur många människor som ökat sitt välstånd genom till exempel att införskaffa kylskåp, tvättmaskin eller mobil. Definitionen av medelklass i Afrika är en annan än i Finland. Enligt afrikanska unionen tillhör de hushåll som har mellan två och tjugo dollar att spendera om dagen medelklassen.

En annan orsak är Kinas närvaro på kontinenten, vilket också symboliserar den snabba geopolitiska förändringen som skett i världen. Den gör världen mer multipolär, vilket påverkar också Europa och Finlands positioner. På tio år har handeln mellan Afrika och Kina växt från elva miljarder till nästan 200 miljarder dollar. Idag sägs Kina, men också Indien, vara Afrikas viktigaste ekonomiska samarbetspartners, även om EU är en större handelspartner än både Kina och USA. Cirka 19 procent av Afrikas import kommer från EU, och 21 procent av Afrikas export går till EU. Motsvarande siffror för Kina är åtta och sju procent. Kinas närvaro skapar såväl nya utvecklingsstrategiska möjligheter som utmaningar. Kinas egen bakgrund som ett land som lyckats lyfta stora delar av sin befolkning ur fattigdom intresserar afrikanska ledare. Kinas samarbete är också, på gott och ont, mindre byråkratiskt och kravlöst än västvärldens biståndsprojekt och relationen upplevs som mer jämlik. De bygger infrastruktur som vägar, hamnar och järnväg samt sjukhus. Projekt som har varit och är avgörande för att öka produktiviteten och minska fattigdomen. I utbyte importerar Kina råvaror till sin tillverkningsindustri. Billiga kinesiska produkter har möjliggjort att afrikaner kunnat köpa radio, mobiler eller motorcyklar, vilket har höjt levnadsstandarden för många afrikaner. Även om Kinas närvaro hyllas av affärsmän och politiker som är trötta på västvärldens medlidande och nedlåtande attityd, är den inte helt oproblematiske.

Det finns fortfarande lite forskning kring Kinas inverkan på Afrikas ekonomiska förvandling. Kinas investeringar och biståndsaktivitet i Afrika har skapat diskussioner om det traditionella biståndets roll. Attityderna gentemot västvärlden och biståndet har förändrats. Handelns roll diskuteras allt mer. Västvärldens dubbelmoral där man med ena handen ger bistånd och med andra tar tillbaka det genom en ojämlig handelspolitik

kritiseras. Medan västvärlden fortfarande har en konservativ och nedvärderande bild av Afrika, menar professorn i utvecklingspolitik Fantu Cheru att Kina ser på Afrika med andra ögon. De ser en dynamisk kontinent med obegränsade affärsmöjligheter. Det är genom sådana ögon vi i västvärlden och Finland också borde lära oss att se på Afrika. Öppenhet borde vara slagordet och vi borde vara mer ärliga med vår egen nytta av kontinentens utveckling. Enligt Sven Rylander, tidigare svensk ambassadör i flertalet afrikanska länder, har EU och Europa tappat mycket politisk mark i Afrika. Givetvis har Europas interna utmaningar påverkat förhållandet, men afrikanska länder har också stärkt sina positioner i förhandlingarna kring EPA-avtalen (Economic Partnership Agreements) och det blir allt svårare att i positiv anda förhandla om ekonomiska och handelspolitiska frågor. Samtidigt borde Europas stagnerade ekonomier vara på plats i Afrika när de snabbt växande ekonomierna lägger i en högre växel. Enligt Bjerström investerar Kina, Brasilien, Indien och Turkiet i Afrika, medan både Europa och USA har hamnat på efterkälken.

En annan bidragande orsak till den ekonomiska tillväxten och omvärldens, speciellt Kinas, intresse för Afrika är de omfattande naturtillgångar som kontinenten har. Afrika kan erbjuda det som Kina behöver för sin tillverkningsindustri. Efterfrågan på afrikanska råvaror har pressat upp priserna och därmed har många länder kunnat förbättra sin handelsbalans. Afrikas viktigaste exportvaror utgörs av olja, naturgas, mineral, diamanter och andra metaller. På jordbrukssidan handlar det om palmolja, choklad, kaffe och te. Även framsteg inom andra områden, så som bankväsendet, bearbetning av jordbruksprodukter, telekommunikation och byggbranschen, har en positiv inverkan.

I frågan om att investera i Afrika så finns det utrymme för att assistera inför utvinningen av naturresurser så att denna process sker på ett så respektabelt sätt som möjligt. Faktum är att om Europa och västländerna inte assisterar i det arbetet så

kommer Kina att göra det. Problemet är att Kina inte ställer krav på demokrati, genomskinlighet eller landrättigheter. Kina köper också själv landmassor runtom i Afrika, vilket kan sätta ursprungsbefolkningen i en svår situation. Kina använder heller inte lokal ingenjörskraft till fullo, vilket innebär att lokalt ägarskap för till exempel de vägar som byggs är icke-existerande och att beroendeförhållandet mellan det afrikanska landet och den kinesiska leverantören ifråga fortsätter. Europa och Väst har möjligheten att gå in för samarbete med afrikanska myndigheter, vilket skulle undervisa och rikta in lokala myndigheter på hållbarhet och skapa möjligheter till att utbilda lokal arbetskraft och få in foten för framtida investeringar för europeiska företag. Afrikas utveckling måste ligga i deras egna händer och gagna lokalbefolkningen. Kinas närvaro, liksom Europas närvaro har gjort, äventyrar det ifall inte det afrikanska ledarskapet är tillräckligt starkt.

En annan faktor som bidragit till utvecklingen som Bjerström nämner är ländernas minskade skuldbörda. År 1999 inrättade Internationella valutafonden och Världsbanken skuldavskrivningsplaner för de hårt skuldsatta afrikanska länderna. Idag har 42 länder kvalificerat sig för dessa planer. Därmed existerar inte längre den enorma skuldbörda som hämmat utvecklingen i Afrika under många år. Den positiva och allt mer stabila samhällsutveckling som skett har också lett till ökade utländska direktinvesteringar, någonting som den nya generationen av afrikanska ledare fokuserar allt mer på. Kapitalflödet till Afrika ökar då investerare ser större vinstchanser där än i det krisande Europa. Även aktiemarknaden utvecklas, även om storleken är blygsam. År 2005 gick summan på utländska investeringar om den totala summan på biståndet och uppskattas nå 150 miljarder år 2015. McKinsey gjorde år 2010 en analys av Afrika och poängterade där att den ekonomiska utvecklingen i Afrika har skapat nya affärsmöjligheter som ofta förbises av det globala näringslivet.

På samma gång sker en enorm kapitalflykt från Afrika. Uppskattningsvis är summan som afrikanska länder årligen förlorar på grund av kapitalflykt och dolda penningtransaktioner 10 gånger större än biståndssumman. Skatteflykt hämmar utveckling. Det leder till avgörande inkomstbortfall för stater i och med att skatteintäkter som stater kunde erhålla genom en rättvis beskattning av företag göms undan i skatteparadis. Skatteflykt påverkar också EU:s ekonomier och för att förändra situationen krävs tydligt politiskt ledarskap och vilja, samt internationella regelverk som bygger på transparens och rapportering.

En annan avgörande händelse som inverkat på Afrikas framgång är IT och den mobila utvecklingen som rejält har förändrat livet i Afrika. Mobiltelefonanvändningen ökar med 40 procent om året, snabbast i världen och i dag finns 500 miljoner mobilabonnemang i Afrika. Digital infrastruktur byggs nu i rasande takt. Även de allra fattigaste har i dag råd med en mobiltelefon, vilket antyder att Afrika inte är så fattigt som man trott. De låga priserna på kinesiska telefoner har öppnat upp möjligheter för många och förändrat affärslivet. Investeringar i digital infrastruktur har bland annat möjliggjort mobila lösningar som eliminerar logistiska problem och säkerhetsproblem för småföretagare. I och med mobilutvecklingen har det till exempel blivit lättare för taxichaufförer att upprätthålla ett kundnätverk och utöka sin verksamhet. I Kenya har entreprenörer utvecklat ett system med en virtuell valuta M-Pesa, där mobiltelefoni används för ekonomiska transaktioner. 60 % av Kenyas befolkning har ett M-Pesa konto och majoriteten av penningtransaktionerna görs där. På det här området ligger vi långt efter i västvärlden. IT-revolutionen har också lett till att demokratin utvecklats på en del håll. År 2011 när det var val i Nigeria spelade mobilen en avgörande roll. Mobilappen Enough is Enough möjliggjorde att alla kunde bevaka valet, som anses vara det mest demokratiska i landets historia.

LEDARSKAP OCH BEHOV AV FÖRNYAD POLITISK AGENDA

I många afrikanska länder behövs en förändrad politik, men även EU och Finland måste revidera sin Afrikapolitik. En av utmaningarna som riskerar hämma utvecklingen är det svaga ledarskapet, som i många fall dessutom är kopplat till korruption, vi ser i många afrikanska länder. Det behövs fler ledare i stil med Nelson Mandela. Däremot har den ekonomiska utvecklingen i Afrika och recessionen i västvärlden lett till att många afrikaner valt att flytta hem för att bidra till utvecklingen. Den nya generationen av ledare är bättre utbildade och har en tydligare vision om behovet av ett samhällskontrakt mellan staten och medborgarna.

African Progress Panel efterlyser i sin rapport kraftanstängningar för att bättre fördela fördelarna som den ekonomiska utvecklingen skapar och skapa en mer hållbar och inkluderande tillväxt. Krav på ökad jämlikhet och jämställdhet måste förverkligas om den positiva utvecklingsspiralen ska kunna fortsätta. Bättre skatteförvaltning för att öka staters inkomster behövs också. För att uppnå en mer jämlikt fördelad tillväxt hävdar African Progress Panel att den privata sektorn har en nyckelroll. Den privata sektorn borde aktivt lobba för mer transparens och stödja infrastrukturutveckling. Bristen på infrastruktur hämmar utvecklingen och handeln och afrikanska regeringar borde investera mer i infrastruktur. Panelen efterlyser också en grön revolution med satsningar på jordbruk och hållbara energilösningar. Jordbruket måste utvecklas och det sägs vara möjligt att fördubbla produktiviteten inom jordbruket på fem år. På så vis skulle jordbrukarna kunna producera mat till den ökande urbana befolkningen, men också skapa export för att möta den globala marknadens behov. Idag är Afrika alltför beroende av import också inom livsmedelssektorn, även om de själva kunde producera mer mat och bidra till att minska hungern och undernäringen.

Det är dock viktigt att de afrikanska regeringarna tillåts ha makten över sin egen utveckling. Alla nya möjligheter som presenterats här skapar nya handlingsutrymmen för länderna i fråga. Det kommer också att leda till att EU och Finlands traditionella relationer med afrikanska länder måste förändras. Det talas allt mer om handel i stället för bistånd och jag tror afrikanska ledare i framtiden kommer att kräva mer av västvärlden än hittills. Speciellt när det kommer till frågan om protektionism och handelshinder som missgynnar afrikanska länders ekonomier. Frågan är inte huruvida vi ska ha bistånd eller inte, utan om hur vi bättre kan möta Afrikas behov som har förändrats sedan systemet med biståndshjälp infördes. Det är också viktigt att beakta biståndets karaktär. I och med att kriserna generellt ökar i världen och fler människor än tidigare är på flykt finns det ett behov av humanitärt bistånd. När det kommer till bilateralt bistånd länder emellan måste ett mer jämbördigt samarbete skapas där också den privata sektorn har en större roll. Utmaningen ligger i att utveckla ett sådant samarbete utan att förlora det starka människorättsperspektiv som Finland har i sin utvecklingspolitik. Viktiga värderingar som jämställdhet måste fortsättningsvis kunna prioriteras inom det handelsrelaterade samarbetet, som blir en allt viktigare del av utvecklingssamarbetet. Finland borde stödja utvecklingsländernas kapacitet att utveckla sitt företagsklimat och sin handelspolitik samt underlätta deras inträde på den internationella marknaden. Mer satsningar på industrialisering behövs. Finland kan bidra med att stärka de afrikanska aktörerna genom att vara med och höja kvalitetsstandarder på produkter och skapa affärssamarbete mellan finländska och afrikanska företag. På så sätt skulle afrikanska företag bli mer konkurrenskraftiga.

Att främja partnerskap och samarbete mellan näringslivet i utvecklingsländer och det finländska näringslivet bör prioriteras. Finnpartnership, som är ett företagspartnerskapsprogram

med målsättningen att öka det kommersiella samarbetet mellan företag och aktörer i Finland och utvecklingsländer har positiva effekter på utvecklingen och ger mervärde åt företagen. År 2012 utfördes 28 % av Finnpartnerships program i Afrika. Nya politiska prioriteringar och satsningar i afrikanska länder skapar möjligheter för finländska företag inom bland annat energisektorn och IT-branschen. På uppstartevenemanget SLUSH lanserade Utrikesministeriet genom Team Finland och Tekes sitt gemensamma projekt BEAM, Business with Impact. BEAM är ett innovationsfinansieringsprogram som uppmuntrar och stödjer företag att etablera sig på nya tillväxtmarknader i utvecklingsländer. I samband med SLUSH hade också en grupp unga entreprenörer från Afrika bjudits in. Företagsklimaten ser olika ut i olika länder och kulturer, och den mångkulturell kännedom kommer bli viktigare för företag som vill nå global framgång. Utbyten och program i stil med BEAM är viktiga.

Jag tror att Afrika redan om tio, femton år kommer att ha ett helt annat ansikte än i dag. Det förutsätter att utmaningarna möts och att pengarna som tillväxten skapar stannar i Afrika. Där har alla som agerar på den internationella arenan och marknaden ett ansvar. Afrika blir en allt mer jämbördig global spelare och måste också behandlas som en sådan. Vi behöver öka kunskapen om kontinenten för att på så vis skapa samarbeten som gynnar alla partner. Utvecklingsländer förändras och antalet medelinkomstländer ökar i världen. Utvecklingspolitiken och relationerna mellan Europa och länder i globala syd måste förnyas i samma takt.

Källor:

Böcker:

Bjerström, Erika (2013), Det nya Afrika.

Svante Weyler bokförlag, Stockholm.

Cheru, Fantu, Obi, Cyril (2010) The Rise of China and India in Africa: Challenges, opportunities and critical interventions. Zed Books, London. Först publicerad i samarbete med Nordiska Afrika Institutet, Uppsala.

Rylander, Sten (2014), Afrika vänder. En kontinent i förändring. ScandBook AB. Falun.

Van der Veen, Roel (2011) Makt och vanmakt i Afrika. Dualis Förlag ab. Först publicerad av KIT Publishers, 2002, Amsterdam.

Publikationer:

Finnpartnerships årsberättelse 2012

<http://www.finnpartnership.fi/www/tiedostot/Tilastotieto/TOI-MINTARAPORTTI2012liitteet.pdf>

Grain, Fish, Money. Financing Africa's Green and Blue Revolutions. African Progress Panel Report 2014

http://africaprogresspanel.org/wp-content/uploads/2014/05/APP_AR2014_LR.pdf

McKinsey&Company, (2010) Lions on the move: The progress and potential of African economies.

UNECA, AU m.fl. Assessing progress in Africa toward the Millenium Development Goals, MDG report 2013

Internetkällor:

<http://www.africaneconomicoutlook.org/en/>

<http://www.worldpopulationstatistics.com/population-of-africa-2014>

<http://www.wdm.org.uk/new-scrumble-africa-food-dfid-infrastruc-ture-extraction/>

DEN ARKTISKA REGIONEN I FÖRÄNDRING

CHRISTINA GESTRIN

Riksdagsledamot

UTVECKLINGEN I DEN ARKTISKA REGIONEN – EN GLOBAL PARADOX.

UTVECKLINGEN I DEN arktiska regionen har under de senaste åren blivit en het politisk fråga. Frågeställningarna är komplexa och på många sätt omöjliga att lösa så att alla skulle vara nöjda. Det handlar om naturresurser och frågan om vem som ska ha rätt till dem. Klimatförändringen och innebörden av att trafiken ökar i de arktiska farvattnen är stora globala frågor. Ursprungsbefolkningens rättigheter och situation är centrala samt paradoxen och motsättningen i den internationella politiken som å ena sidan strävar efter att motverka klimatförändringen och å andra sidan stöder exploateringen av naturresurser i den arktiska regionen.

Hur krisen i Ukraina kommer att påverka den arktiska politiken och utvecklingen är fortfarande svårt att säga eftersom vi varken kan veta hur långvarig krisen blir eller hur konflikten slutar. En oroväckande utveckling kan i alla fall redan nu tydligt skönjas. Det pågår en militär upprustning i den arktiska regionen vilket ökar osäkerheten.

KAMPEN OM DE KNAPPA NATURRESURSERNA ÖKAR OCH KLIMATFÖRÄNDRINGEN TILLTAR

Det globala intresset för den arktiska regionen beror på att 13% av världens återstående outnyttjade oljeresurser och 30% av gasresurserna finns i det arktiska området. Dessutom finns där

enorma mängder mineraler, som på många håll är sällsynta. Alla vill få sin beskärda del av de dyrbara naturresurserna som finns undangömda under snön och isarna i avlägset belägna områden, som tidigare varit mer eller mindre onåbara för människan.

En annan orsak till intresset är de nya transportlederna som öppnats då isarna i den arktiska regionen har minskat i omfång. Orsaken till att isarna smälter är klimatförändringen som beror på att jordens medeltemperatur stiger då koldioxidhalten ökar i atmosfären. Effekterna av klimatförändringen är störst i den arktiska regionen eftersom temperaturhöjningen är större närmare polerna än vid breddgraderna nära ekvatorn. För många arter som lever i den arktiska regionen kommer temperaturhöjningen att innebära en katastrof. Isbjörnens framtid ser allt annat än ljus ut.

Ursprungsbefolkningen som livnär sig på jakt och fiske påverkas redan nu av klimatförändringen. Färdrutter både till lands och till havs har blivit otrygga på grund av uppvärmningen. Upptinande markområden leder till att konstruktioner och byggnader skadas och många människor har därför tvingas flytta bort från sina hem och boplatser.

En annan effekt av klimatförändringen är försurningen av världshaven. Tidigare rådde det en balans mellan koldioxidhalten i atmosfären och den mängd koldioxid som absorberades av vattnet. Nu har halten av koldioxid som löser sig i vattnet ökat på grund av de förhöjda koldioxidhalterna i luften, vilket leder till att havsvattnet blir surare. Detta i sin tur kan påverka både växt – och djurplanktonförekomsterna i havet. Om planktonproduktionen försvåras på grund av försurningen av havet så påverkas hela havsekosystemet.

Ju mera vi använder fossila bränslen så som olja och gas, dess svårare blir det att stoppa klimatförändringen. Dilemmat och paradoxen är att det är många som vill påskynda exploateringen av de dyrbara naturresurserna samtidigt som den globala klimatpolitikens mål är att drastiskt minska användningen av

fossila bränslen. EU har förbundit sig till att minska utsläppen av koldioxid med 80-95 % till år 2050. Hittills har man inte lyckats utveckla en tillräckligt billig teknologi för att ta till vara den koldioxid som uppstår då man bränner fossila bränslen.

KAN KONFLIKTER UNDVIKAS?

Norge och Ryssland har långtgående planer på att utvinna både olja och gas i hela den arktiska regionen, också långt uppe i norr. Naturresurserna som är lättast att nå har man redan börjat exploatera och det kommer att vara svårare att ta sig an resurserna som finns längre borta. Resursernas betydelse för ländernas ekonomi är stor. År 2013 stod olje- och gasproduktionsinvesteringarna sammanlagt för 30,7% av alla investeringar i Norge och exportintäkterna uppgick till närmare 50% av alla intäkter. Den sysselsättande effekten är också betydande. Norges nuvarande regering som består av Högern och Fremskrittspartiet har fortsatt föregående regerings expansiva oljeutvinningspolitik. Omfattande aktivitet pågår i de olika havsområdena för att utforska olje- och gastillgångarna och exploateringsmöjligheter. Parterna har slutit ett avtal om att grunda ett oljebekämpningscentrum i Lofoten och Vesterålen, vilket också har tolkats som en öppning för att inleda gas- och oljeutvinningsverksamhet i det känsliga och natursköna Lofoten området. Rysslands ekonomi är också i hög grad beroende av exportintäkter från energiförsäljningen.

Ukrainakonflikten och de försämrade relationerna mellan Ryssland och EU samt övriga västvärlden har skapat en oro för att det kan bli svårt för Ryssland och Norge att komma överens om gränsdragningen för gasfyndigheterna i Barents hav. Hjalmar-Johansen åsen är belägen på båda sidorna om ländernas gränslinje. Norsk Polarinstitut, som är ett respekterat arktiskt forskningsinstitut, har rekommenderat att de allra känsligaste

utforskningsområdena helt ska lämnas utanför all utvinningsverksamhet.

Det är ingen tillfällighet att president Putin i början av september 2014, mitt under den pågående krisen i östra Ukraina, meddelade att en tidigare militärbas från Sovjet tiden återöppnas i östra Sibirien. Putin har under de senaste åren målmedvetet ökat den ryska militära närvaron i den arktiska regionen. Putins uttalanden är tydliga; Ryssland är beredd att med vapenskrammel försvara sin rätt till de naturresurser som blir åtkomliga då isarna och snön smälter. Ryssland vill också kontrollera farvattnen och farlederna. Ryssland litar inte på omvärlden. Kapprustningen i den arktiska regionen handlar om geopolitik i dess tuffaste form. Ryssland har också under senare tider stärkt den militära närvaron i Murmansk.

Faktum är att Ryssland redan har inlett utvinningen av olja i de norra, arktiska farvattnen. Projektet har kritiserats kraftigt av medborgarorganisationer och bland annat Greenpeace har försökt förhindra oljeutvinningen. Gazprom skeppade den första lasten olja från offshoreplattformen Pirazlomnaya i norra Pechora havet i april 2014.

De ekonomiska sanktionerna som EU och USA riktar mot Ryssland sätter nu käppar i hjulet för den fortsatta exploateringen eftersom de ryska statsbolagen Rosneft och Gazprom är beroende av västerländsk teknologi för offshore verksamhet i kyliga förhållanden. I skrivande stund är det oklart hur konflikten utvecklas och hur långvariga sanktionerna blir.

KORTARE RESOR BLIR BILLIGARE OCH SPARAR TID - RYSSLAND VILL KONTROLLERA TRAFIKEN

De smältande isarna har öppnat möjligheten för nya sjöfartsrutter i den arktiska regionen. Nordostpassagen eller Norra

farleden trafikeras av många fartyg och trafiken förväntas öka i snabb takt. Hösten 2013 rapporterades om det första containerfartyget som kört från Kina till Rotterdam. Barents observer nyhetsportal rapporterade att 71 fartyg kört i den norra farleden år 2013 och transporterat sammanlagt 1,36 miljoner ton frakt. Ryssland hoppas på en kraftigt ökande trafik och har planer på att investera i minst tre nya atomdrivna isbrytare för farleden. Isbrytarna behövs både för trafiken i västlig - östlig riktning men också för transporten av mineraler och andra naturresurser. Norra farleden förkortar transportavståndet med många dagar jämfört med att fartygen skulle köra genom Suez. Det innebär också att bränsleåtgången minskar. Men samtidigt ökar riskerna för olyckor i den känsliga arktiska miljön. Farliga situationer har redan uppstått. År 2013 drev fraktfartyget Nordvik, som saknar isklassificering och som hade ett skadat skrov, i flera dygn vind för våg innan isbrytare kom till dess undsättning.

WHAT'S IN IT FOR ME, UNDRAR FINLAND?

En stor del av alla världens isbrytare är byggda i Finland. När man talar om möjligheter för finländska företag i samband med utvecklingen i den arktiska regionen är det ofta denna spetskunskap med avser. Östersjön har fungerat som ett laboratorium för företag som utvecklat tekniska lösningar för arktiska förhållanden. Den långa mörka vintern, isen, snön och de svårforcerade farlederna har möjliggjort det. Det tekniska kunnandet om is, kyla och mörker är nödvändigt för att ha den rätta beredskapen att förhindra farliga situationer och minska riskerna för olyckor i de arktiska områdena. I Finland finns det också många företag som är specialiserade på oljebekämpningsutrustning och oljebekämpning vid olyckor. Spetskunskap finns om planeringen av fartyg för arktiska förhållanden, havslogistik och industriella lösningar för offshore verksamhet. Förväntningarna är stora för

att detta ska öppna möjligheten för företagande och arbetsplatser i framtiden.

URSPRUNGSBEFOLKNINGENS MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER FÖRSUMMAS

Det arktiska området bebos av många ursprungsfolk, vilkas liv kommer att förändras om exploateringen av Arktis fortsätter enligt de planer som målas upp. Om jordens temperatur stiger så som FN:s klimatexperter förutspår så kommer det att ha omvälvande negativa följden för ursprungsbefolkningens traditionella näringar och för naturen. Vi får inte heller blunda för att en stor del av ursprungsbefolkningen lever i fattigare förhållanden än den övriga befolkningen i de arktiska länderna. Många språk har försvunnit eller riskerar att försvinna och en orsak är att de arktiska länderna inte har stött ursprungsbefolkningens möjligheter att upprätthålla sin kultur och sitt språk. Tillgången till utbildning, hälsovård eller statsstött infrastruktur har ofta försummats. Ursprungsbefolkningens rättigheter måste därför betonas i den utveckling som sker i Arktis. Ursprungsbefolkningen får inte behandlas som spelbrickor i ett spel som de inte själva kan påverka.

ARKTISKA RÅDET

Det viktigast organet för det arktiska samarbetet är Arktiska rådet som grundades år 1996. Ursprungligen grundades det för att skydda den arktiska miljön och ursprungsbefolkningen. Mandatet och arbetet har utvidgats under årens lopp. Arktiska rådet består av de åtta arktiska länderna Kanada, USA, Ryssland, Norge, Island, Danmark, Sverige och Finland samt sex organisationer för den arktiska ursprungsbefolkningen. Många länder har

beviljats observatörsstatus, vilket visar att det finns ett globalt intresse för att vara involverad i utvecklingen av den arktiska regionen. På Arktiska rådets senaste ministermöte i Kiruna år 2013, fick Kina, Indien, Italien, Japan, Koreanska republiken och Singapore observatörs status. Också EU har under de senaste åren visat ett allt större intresse för den arktiska politiken. På grund av EU:s förbud att idka handel med sälprodukter, vilket särskilt drabbar ursprungsbefolkningen, beviljades EU dock inte observatörsstatus år 2013.

Sedan år 2013 har Arktiska rådet ett fast sekretariat beläget i Tromsø. Ordförandeskapet roterar mellan medlemsländerna. Kanada tog över ordförandeskapet på ministerrådsmötet i Kiruna år 2013 och leder arbetet fram till det nionde ministerrådsmötet år 2015. På Kirunamötet godkände Arktiska rådet en deklaration som definierar tyngdpunktsområdena för rådets verksamhet under de närmaste åren. Dessa är att förbättra de ekonomiska och sociala förhållandena för befolkningen i den arktiska regionen, att motverka klimatförändringen, att skydda den arktiska miljön och att förstärka Arktiska Rådet.

Verksamheten under de senaste åren har allt mer tangerat businessmöjligheterna i den arktiska regionen. Arktiska rådet strävar efter att skapa regler, överenskommelser och lagstiftning som stöder en hållbar utveckling i den arktiska regionen. Två bindande avtal har hittills utarbetats och godkänts av rådet. Det ena är ett avtal om att fördjupa samarbetet i räddningsoperationer till havs och det andra är ett avtal om samarbete och en förstärkt beredskap för bekämpning av oljeutsläpp.

Havsrättskonventionen som trädde i kraft år 1994 är en viktig juridiskt bindande konvention som reglerar ländernas juridiska och ekonomiska rättigheter och skyldigheter. Konventionen ger kuststaten suveräna rättigheter för utvinning av icke levande tillgångar så som olja och gas på och under kontinentalsockeln. Konventionen definierar också var länderna har rätt att fiska.

Dessutom reglerar den navigationsrättigheter för handelsfartyg och regelverk för skyddet av den marina miljön och rätten att bedriva forskning. Arktiska rådets medlemsländer har förbundit sig att följa havsrättskonventionen vilket är viktigt för att förhindra konflikter om rätten till de enorma naturrikedomarna i arktiska regionen. Inom IMO (internationella maritima organisationen) pågår ett arbete för att skapa en så kallade polarkod för sjöfarten i den Arktiska regionen.

I ljuset av händelserna de senaste månaderna och president Putins oförutsägbara agerande och hotfulla tonläge beträffande Rysslands nationella intressen i den arktiska regionen, frågar man sig hur Arktiska rådet borde agera.

Möjligheten att agera är helt klart väldigt begränsad, men å andra sidan är det oerhört viktigt att en institution som Arktiska rådet och de nätverk som skapats kring det, finns. Alla möjligheter att hålla vid liv en normal dialog mellan människor och regioner är viktiga. Så sent som i maj 2013 deltog utrikesminister Lavrov i Arktiska rådets utrikesministermöte i Kiruna. Där godkände ministrarna en gemensam vision för det arktiska samarbetet. "We are confident that there is no problem that we cannot solve together through our cooperative relationship on the basis of existing international law and good will", slog utrikesministrarna fast.

NORDISKT SAMARBETE I ARKTIS ÄR VIKTIGT

Alla nordiska länder är arktiska länder. En stor del av de nordiska land- och havsområdena finns i den arktiska regionen. Den arktiska politiken har därför länge funnits högt på den politiska agendan i både Nordiska ministerrådet och i Nordiska rådet. Nordiska ministerrådet har finansierat många samarbetsprojekt, utredningar och publikationer som berört den arktiska regionen (www.norden.org/sv/tema/arktis/publikationer).

Utmärkande för Norden är att fokusera på en hållbar och ansvarsfull utveckling. Jag anser att de nordiska länderna har en viktig uppgift att kontinuerligt betona betydelsen av att all utveckling i den arktiska regionen sker med största möjliga respekt för den ytterst känsliga naturen och miljön och ursprungsbefolkningen.

Det globala arbetet för att nå ett globalt klimatavtal är en ödesfråga samt alla åtgärder internationellt, nationellt, regionalt, lokalt och på individnivå för att bromsa klimatförändringen.

Trycket på den unika miljön kommer att öka på grund av exploateringen av naturresurserna och på grund av den ökande trafiken. Därför skulle det vara viktigt att så snabbt som möjligt identifiera de känsligaste områden i Arktis, som helt och hållet skulle lämnas utanför all exploatering.

Klimatförändringen måste stoppas och det kan enbart ske genom att minska på utsläppen av koldioxid. Teknologin för att tillvarata koldioxidutsläpp från förbränningsprocesser måste därför utvecklas vidare och i bruktagningen av den borde vara ett villkor för utnyttjande av fossila bränslen i framtiden.

Oljebekämpningsfartyg och utrustning samt en omfattande räddnings och katastrofberedskap måste finnas på plats då (och om) länderna inleder utvinningen av naturresurser i områden som blir tillgängliga då snön och isarna smälter. Stränga krav på is klassificering av fartyg samt dubbla skrov och botten borde vara en självklarhet.

Sist men inte minst måste den arktiska befolkningens rättigheter och situation beaktas i all verksamhet. I den globala iveren att komma åt de sista orörda naturresurserna i världen är det bra att komma ihåg att den arktiska regionen alltid har varit och fortfarande är ett hem för många människor.

Källor:

Presentationer vid SFP:s miljöutskotts och Svenska Bildningsförbundets seminarium om utvecklingen i den arktiska regionen 18.9.2013.

Kolumn av Magnus Johannessson om Arktiska rådet i NEFCO News 1/14.

Artiklar i nyhetsblad (MailOnline 6.9.2014, Bellona/.org/news/arctic/2013-09, 2015-05, Barents Observer news portal 2013-12.

Hållbar utveckling i Arktis; Nordiska ministerrådets arktiska samarbetsprogram 2012-2014.

Kauppalehti 2.7.2014. Artikel STX:n omistuksista eroon.

Navigator yearbook. Maritime North.4/2014.

Arctic Council. Kiruna Declaration, 15.5 2013

Arctic Council. Vision for the Arctic, 15.5 2013.

www.norden.org/sv/tema/arktis/publikationer

ÖSTERSJÖNS SÄKERHETSPOLITISKA OCH STRATEGISKA BETYDELSE – EN ÅTERBLICK MED SIKTE PÅ FRAMTIDEN

BO ÖSTERLUND
Flottiljämiral i.a.

MARE BALTICUM - MARE NOSTRUM

UNDER DE GÅNGNA århundradena har Östersjön tjänat som sjöväg för sjömän, soldater, vallfärdare, resenärer och konsumenter samt erbjudit uppehälle och utkomst åt utövarna av olika havets näringsgrenar. Från Östersjökusten och dess utmarker inåt landet har basproduktionen och förädlade produkter samt efterfrågan sökt sig till kusthamnarna och vidare forslats över havet till stranden mitt emot eller åt folk och konsumenter i andra utmarker. Från Östersjön har man seglat vidare österut, längs vattenvägarna till Kaspiska och Svarta Havet och därifrån vidare längs sjövägarna som ledde till Medelhavet och Fjärran Östern med dess fortsättningsförbindelser. In i Östersjön har man seglat från väster från Nordsjön, Atlanten och Norska Havet eller längs de talrika älvarna som utmynnar i Östersjön. Allteftersom Rysslands flod- och kanalnätverk utvecklades utbreddes sig handeln vidare till den stora kontinentens konsumenter. Utmed insjölederna kunde man militärt upprusta sig i skydd för andras och utomståendes ögon, intresserade blickar samt rikta sin uppmärksamhet och energi på för uppehållet livsviktiga odlingar och fylla sina spannmålsbodar.

Säkerhetspolitiskt har Östersjön genom tiderna betraktats som kuststaternas innanhav till skillnad från till exempel Medelhavet som tidvis har varit ett slutet hav.

Jordens befolkning bor och arbetar mestadels på torr mark och har alltid fast mark under sina fötter. Som en följd av detta har det uppstått ett statiskt tillstånd där vår politiska verksamhetsenergi helt riktas på verksamheten som sker där man har fast mark under fötterna. Sjöledernas vitala betydelse för konsumtionssamhällets välmående har ofta fått träda i skymundan för dessa tankegångar.

DE DANSKA SUNDEN, ÖSTERSJÖNS STRATEGISKA LÅS

Sedan början av 1530-talet hade Sverige skaffat sig en av andra sjömakter oberoende maktställning som stödde sig på landets egen starka örlogsflotta; detta möjliggjorde utbredningen av Sveriges inflytande nästan överallt i Östersjöområdet. Kung Gustav II Adolf erövrade på 1620-1630-talen under det trettioåriga krigets senare hälft med hjälp av sin sjömakt och krigstrupper alla betydande hamnstäder förutom Lybeck. Staden Lybeck förblev en "gränspåle" även senare än i det kalla kriget när Warszawa-pakten efter det andra världskriget utvidgade sin intressesfär.

Sverige återupptog en dominerande övermakt i Östersjöområdet. Som en följd av freden i Roskilde år 1658 uppnådde Sverige en övermakt större än någonsin tidigare. Den täckte Bottniska viken, Finska vikens norra och södra kust inklusive det nutida Estland och dess stora öar. I söder var den smala kustremsan i Mecklenburg-Vorpommern svenskt område liksom en kort och smal kustremsa vid Nordsjökusten. På Sveriges fastland omfattades också Skagerrak och Kattegatt. Men danskarna dominerade ändå alltjämt Östersjöns strategiska lås, det vill säga de danska sundens sydstrand och in- och utgångsfarlederna i Öresund.

Under fredsslutförberedelserna efter det stora nordiska kriget uppväcktes tanken om att Östersjön i framtiden skulle vara Mare Clausum, alltså i princip sluten men öppen för kuststa-

ternas egna örlogsfartyg. Avsikten förverkligades när Danmark, Preussen, Ryssland och Sverige år 1780 i Sankt Petersburg slöt ett väpnat neutralitetsfördrag som definierade detta förbud (Ehrensverd, Kokkonen och Nurminen 1998, 22). Fördraget gick ut på att utestänga de engelska örlogsfartygen från Östersjön. Med detta fredsslut övertog Ryssland Östersjöns ledande sjömaktsställning från Sverige.

Under Krimkriget åren 1854-1856 trängde engelska och franska flottavdelningar in i Östersjön med avsikt att belägra Rysslands och sålunda även Storfurstendömet Finlands hamnar och på så sätt försvåra eller till och med förhindra tsarrikets handel över havet. Flottavdelningarna seglade långt upp i Bottniska viken och djupt in i Finska vikens vikbotten och hotade Finlands kuster. Finland utsattes för belägringar och bombardemang; Bomarsunds fästning på Åland, som började byggas efter 1808-09 års krig förstördes den 2 september 1854. Sverige och Danmark tog avstånd från det skedda och sökte skydd bakom sina neutralitetssköldar. En av krigets följder var att Danmark nu var tvunget att ge upp tulluppbörden i Öresund år 1857.

Ålands demilitarisering skrevs in i fredsfördraget som undertecknades 30.3.1856 i Paris: "Åländska öarne icke skola befästas samt att där varken ska underhållas eller grundläggas något militär- eller marin-etablissement".

De danska sunden har sedan Krimkriget varit fria för sjöfartens oskadliga genomfart. Oskadlig genomfart är ett begrepp inom folkrätten och betecknar ett fartygs passage genom en främmande stats territorialvatten på ett sätt som inte äventyrar kuststatens fred, ordning och säkerhet. Rätten till detta gäller både militära och civila fartyg. Genomfartens anmälningsskyldighet i sunden har för statsfartyg bevarats till våra dagar.

Kontrollen av sunden har allt sedan dess utgjort en skilleshäl i det strategiska konceptet för Östersjön. Den som kontrollerade sunden, var förmögen att bevaka infarten och utfarten och kun-

de därigenom uppskatta, ja nästan i realtid beräkna Östersjöns sjömilitära kapacitet och dess förändringar. Kunde följaktligen också göra en värdering av behov, möjlighet och den behövliga operativa förmågan för att kunna ingripa i händelseförloppet.

Under det kalla kriget räknade Sverige och Danmark östländernas örlogsfartyg när de passerade Öresund och Bälten. Warszawapakten räknade på motsvarande sätt västfartyg från sina bevakningspositioner i södra Östersjön.

Enligt väldokumenterade uppgifter från det kalla kriget registrerades 1 059 "västliga" krigsfartyg på genomfart i de danska sunden under år 1974. Det största antalet fartyg registrerades år 1985 med inte mindre än 3 273 noteringar, alltså nästan 10 örlogsfartyg per dag. Antalet inkluderar USA:s hangarfartygsavdelning, som då för första gången seglade på Östersjön (Holmström 2011, 259).

Efter Försättningskrigets vapenstilleståndsfördrag med Finland i september 1944 kunde ryssarna segla ut ur innersta Finska viken (de första utbrytningarna genom minblockaden skedde redan sommaren 1943) och började aktivt stödja de mot sydväst och Europas kärna framryckande ryska trupperna. I krigets slutskede intog den sovjetiska Östersjöflottan även den danska ön Bornholm i Östersjöns sydliga del, visserligen blott för en kortare tid. Tyska arméns reträttmarsch och malmtransporterna över Östersjön stördes. Tyskarna lyckades trots stora förluster evakuera över två miljoner tyskar från Kurland.

Med erövringen av Baltikum utbreddes Sovjetunionen (stött av de allierade) sin inflytelsesfär till Östersjöns östliga och sydliga kuster ända fram till den historiska "Lybeckgränspålen". Det neutrala Sverige härskade över Östersjöns västkust, Finland för sin del Bottniska vikens östkust, skärgårdens farleder öster om Åland upp till Bottniska viken, det demilitariserade Åland samt Finska vikens nordkust.

JÄRNRIDÅN DELAR EUROPA

Sir Winston Churchill konstaterade i ett tal I Fulton 1946 (Churchill 1946) i USA med för världen välbekanta ord, att en järnridå hade fallit tvärs över Europa och att vi därmed gått in i det kalla kriget. I verkligheten nådde järnridån i Östersjöområdet ännu längre norrut inklusive de baltiska havsområdena ända fram till innersta Finska viken. Gränsen mellan öst och väst som drogs I Östersjöns vågor cementerades år 1955 när Västtyskland anslöt sig till Nato. Sovjetunionen skapade som motvikt till Nato - Warszawapakten som bestod av Albanien, Bulgarien, Ungern, Rumänien, Tjeckoslovakien och Östersjöns kuststater Polen och Östtyskland.

ANFALLSKILAR FRÅN ÖSTER DOMINERADE DE MILITÄRA HOTBILDERNA

Som utgångspunkt för de militära hotbilderna I Östersjöområdet under det kalla kriget kan man anta det försvarskommittésamarbete som sattes igång 1948 av de skandinaviska länderna Sverige, Norge och Danmark. Enligt kommitténs åliggande "borde möjligheterna och förutsättningarna för de tre skandinaviska ländernas försvarssamarbete utredas". Utgångspunkten för diskussionerna var ett läge där Sovjetunionen förmodas anfalla västerut samtidigt både till lands och till sjöss och fortsätta operationen vidare till den atlantiska kusten. I ett dylikt fall skulle alla tre skandinaviska länder "sitta i samma båt" och detta scenario skulle kunna granskas som en helhet. Allianstanken visade sig emellertid vara omöjlig redan följande år när Danmark och Norge hade anslutit sig till Nato i april 1949. Sverige återgick till sin säkerhetspolitiska utgångspunkt och doktrin "Alliansfri

i fred för att kunna vara neutral i krig” alltså i motsats till sina skandinaviska grannar.

Max Jakobson berörde i sin bok “Vinterkrigets diplomati” försvarsdiskussionerna i slutet av 1930-talet och konstaterade att: “Finland fruktade Ryssland och Danmark fruktade Tyskland; Sverige kunde inte bestämma sig för vilkendera det borde frukta mest; Norge kände sig tillräckligt tryggt för att inte frukta någondera.”

Resultatet och slutsatsen av försvarskommitténs arbete blev att Skandinavien behandlades i de ovanskildrade överläggningarna i praktiken som en strategisk helhet. I Nato accepterades hotbilden och scenariot och upptecknades på följande sätt: “The defense of the region must therefore be considered as a whole with the object of achieving one integrated and coordinated plan.”

I Natos försvarsplanering definierades nordliga Europakommandots (Allied Forces Northern Europe AFNORTH) ansvarsområde omfattande även delar av Sverige och Finland. Dessa länder fick egentligen vetskap om ansvarsområdet först när den offentliggjordes på 1980-talet. Den regionala Nato-ledningen BALTAP (Baltic Approaches) i Karup i Danmark bar ansvaret för sjöoperationerna i hela Östersjöområdet. Området omfattade enligt de operativa kartorna hela Östersjön med dess vikar och bukter oberoende av Finlands och Sveriges territori-
alvattengränser.

EN ELLER TVÅ ANFALLSKILAR OCH FRÄMMANDE HJÄLP

Denna för Skandinavien gemensamma hotbild lade också grunden för Sveriges försvarsplanering under det kalla kriget. Enligt den tidigare svenska överbefälhavaren (ÖB) general Bengt Gustafsson som i stora drag förklarade hotscenariot i 1998 I FOA tidningen (ÖB, FoA, nr 6/1998) förberedde man sig i Sverige på

att avvärja en eller två röda anfallskilar. Fienden (FI) förmodades med största sannolikhet rycka fram i två riktningar, en i norr över Finland mot det svenska Norrland och den andra från de baltiska och polska lastningshamnarna över Östersjöns centrala delar upp till Gotlands breddgrad. De trupper som förmodades rycka fram över havet skulle sannolikt ta i besittning brohuvuden i södra och östra Sverige. Enligt Gustafsson borde man i vissa fall granska även möjligheten av en enda men bredare anfallsformation som skulle rycka fram antingen i söder eller i norr för att bereda utrymme för senare koncentrationer.

Den svenska östkusten ansågs vara hotad från Trelleborg i söder ända till Sundsvall vid Bottniska viken i norr. Politikerna beslöt vid resursfördelning till försvaret att hotbilden som låg till grund för planeringen skulle utgå ifrån en enda FI:s anfallskil. Behövlig förmåga för avvärjning av landstigningsanfall kalkylerades efter dessa riktlinjer. Politikerna ansåg att det inte längre var ekonomiskt möjligt att avvärja två samtidiga anfallskilar.

Sverige har från ingången av 2000-talet börjat uppteckna i sina försvarsbeslut "möjligheten att trygga sig till utländsk militär hjälp" (Regeringskansliet, Sverige, proposition 2008709:140) för att kompensera denna operationsdefekt som militärerna har estimerat. Även i Finland började man uppteckna en reservation av samma typ i statsrådets säkerhets- och försvarspolitiska redogörelser från och med 2001: "Finlands försvarsförmåga bör ges sådana proportioner att landets territoriala integritet och självständighet samt medborgarnas levnadsmöjligheter kan tryggas. Angående försvarets utveckling bör man skapa färdigheter i att ta emot hjälp i krissituationer" (Statsrådet, Finlands säkerhets- och försvarspolitik 2001, 43).

Warszawapakten hade i sina Östersjöomfattade försvarsplaner satt sjökrigsoperationernas tyngdpunkt förutom på hemlandets, dvs. det egna områdets försvar, även på de danska sunden. Luftvärnets kraftsamling skulle enligt planerna framskjutas över

operationsområdet. Genom att kontrollera de danska sunden ville Warszawapakten förhindra Nato från att förflytta truppförstärkningarna sjöledes in i Östersjön. De egna styrkornas genomfart i sunden skulle säkras med stöd av luftförsvaret, inklusive luftvärn. Vikten av säker och skyddad sjötrafik och sjötransporter på Östersjön betonades. Östersjön har bevarat och stärkt sin ställning som Sovjetunionens och senare Rysslands centrala strategiska sjöfartsled, med tyngdpunkt på exporttransporter.

SOVJETUNIONENS SÖNDERFALL

Sir Winston Churchills radiotal till sina engelska landsmän i oktober 1939 beskriver den styrmekanism som formar den sovjetiska östersjömarinens utveckling: "I cannot forecast to you the action of Russia. It is a riddle wrapped in a mystery inside an enigma; but perhaps there is a key. That key is Russian national interest".

Upphävandet av Warszawapakten år 1990 och Sovjetunionens upplösning år 1991 förändrade de sjöstrategiska ställningarna och säkerhetspolitiska hörnstenarna även på Östersjön. Rysslands strategiska intressesfär förflyttades från södra Östersjön norrut, närmare Finlands territorialvatten. De tidigare Warszawapaktstaternas sjöstridskrafter samt deras doktriner och uppgifter förändrades totalt. Ryssland förlorade sin Östersjöflottas centrala basområden, krigshamnar och baserna i de baltiska länderna. I princip är det alltid det fråga om ett nollsummespel: Att uppnå maktställning sker alltid på bekostnad av den svagare partens förlorade makt. Världsordningen avgörs alltid av om man uppnår tillräcklig militär kapacitet eller inte.

Chefen för den ryska marinen, amiral Vladimir Yegorov, konstaterade år 1994 att ryssarnas Östersjöflotta hade förlorat 80 % av sina baser, 64 % av sina skeppsvarv, 50 % av sina ytstridsfartyg och personal, 60 % sitt flygvapen och 30 % av sina flygfält (Yegorov 1995, 128)

Huvudbasen placerades i Kaliningrad-oblasten som enligt den dåvarande chefen för den ryska marinen, amiral Felix Gromov, framhöll Östersjöns betonade status i rysk politik och framhävde behovet av militär förmåga att försvara nationella intressen. Enligt Gromovs bedömning halverades den ryska Östersjöflottans resurser och att de nu var i nivå med den tyska, den svenska och den polska flottans sammanlagda resurser. Reduceringarna som så drastiskt drabbade marinen måste anses ha varit framför allt en konsekvens av de tynande ekonomiska resurserna under brytningstiden. Utmaningen för den ryska marinen var att kunna svara på det ökande Nato-samarbetets utmaningar i Östersjöområdet förutsatte användningen av kvalitativt mera utvecklat material. Ryssland anslöt sig till Natos partnerskap för fred (PfP) år 1994 och kunde så delta i det för alla partnerländer öppna delen av Natos årliga sjökrigsmanöver i Östersjön, Baltops. I stället för tidigare huvudtema, försvar av de danska sunden, koncentrerade man sig nu på sjöövervakning, skapande av lägesbild, sjöräddning och allmän marin samverkan på havet. Finland och Sverige anslöt sig till Natos PfP-program och Baltops manöververksamhet samma år. I juni i år uteslöts Ryssland från Nato-ledda Baltops 2014 sjökrigsmanöver. Den nästan tjugo år gamla traditionen med samövning med den ryska Östersjömarinen bröts åtminstone tillsvidare. Ryssland arrangerade samtidigt en egen "kontra" sjökrigsmanöver i Östersjöns östliga delar.

Enligt svenska bedömningar förlorade den ryska Östersjöflottan till följd av Sovjetunionens sönderfall samlad kapacitet att genom en landstigningsmanöver ta de danska sunden i besittning. Därmed kunde man som en följd konstatera att det också fattades kapacitet och förmåga till en landstigningsoperation över havet mot den svenska östkusten.

Också den polska marinen blev svagare i början av 1990-talet. Enligt *The Military Balance* (1992-1993) hade Polen då ännu 55

ytstridsfartyg. Antalet polska ubåtar var tre. Det betydelsefullaste var emellertid att den tidigare Warszawapaktens transportflotta på 46 landstigningsfartyg som skulle ha möjliggjort en landstigning av stora mått, upplöstes så snabbt. Förutsättningarna för ett anfall in i de danska sunden fanns inte längre, inte ens transportkapacitet över havet.

NATO BREDER UT SIG I ÖSTERSJÖOMRÅDET

Östersjöns säkerhetspolitiska hörnstenar flyttades som en följd av Natos utbredning. Polen anslöt sig till Atlantpakten år 1999 och de baltiska länderna år 2004. Ryssland lämnades uttryckt med en gymnastikterm i en geografisk spagatposition. Ena benet stöder sig på Sankt Petersburg i det inre av Finska viken och det andra på Kaliningrad-enklaven i mellersta Östersjön. Den ryska Östersjöflottans stab och huvudbas flyttade till Kaliningrad.

Chefen för den ryska Östersjöflottan, viceamiral Vladimir Valujev beklagade år 2002 i offentligheten att Nato hade ökat sin aktivitet utanför Kaliningrad allt sedan Polen hade anslutit sig till den västliga militäralliansen år 1999 (Oldberg 2008).

Skyddandet av Rysslands sjöförbindelser och energileder blev allt viktigare i takt med den ökade ryska utrikeshandeln. Kaliningrads servicetrafik över Östersjön tilltog från år 2000 med ett heltal och var ett viktigt alternativ till enklavens osäkra landförbindelser genom Nato-landet Lettland och Vitryssland.

Östersjöns sjötrafik har under början av 2000-talet vuxit till ett av världens livligaste sjöområden. Hamnarna vid Östersjön hanterade år 2012 sammanlagt över 800 miljoner ton varor, dvs. ca 9 % av hela världens sjötransportmängd. Exportens andel av utrikestrafiken på Östersjön var 491 miljoner ton och importens 285 miljoner ton.

Närmare 3 000 handelsfartyg rör sig kontinuerligt, dygnet runt i Östersjön. Över Karlskronas longitud i södra Sverige seglar redan nu cirka 100 000 fartyg per år från öster till väster eller tvärtom. Detta transportsystem fraktar på årsbasis över 15 % av världens totala sjötransportvolym. Trafiken har nästan tredubblats sedan millennieskiftets, alltså på 15 år, dagliga volym på 900 fartyg.

Trafikvolymerna estimeras nå en dygnsnivå på 4 000 fartyg före år 2020. 24 % av Östersjötrafiken för varor och gods till den inre marknaden och 76 % till den yttre marknaden bort om de danska sunden. Varupulsådern i Östersjön går från norr till söder till de tyska hamnarna. Östersjöns varutrafik beräknas tredubblas från nivån i början av 2000-talet och olje- och oljeprodukternas transporter estimeras öka 40 % från dagens 150 miljoner ton innan 2017.

Rysslands energiexport (fossila bränslen) har i takt med den utländska efterfrågan ökat. Ryssland som ännu vid slutet av 1990-talet exporterade en tredjedel av den energi som landet producerade har ökat sin export till över 50 % av sin hela energiproduktion. Tredjedelen av oljetransporten går över Östersjön från Primorsk (Björkö) i det inre av Finska viken. Finska vikens andel av exporttillväxten har skett på de polska och baltiska hamnarnas bekostnad. Värdet på den ryska olje- och gasexporten via Östersjön bedöms uppgå till ca 100 miljarder euro årligen. Ryssland försöker kontinuerligt hitta transportformer och -lösningar som inte är så beroende av främmande transitohamnar eller oljeledningar genom oroliga länder.

Via de danska sunden transporteras dagligen 4,7 miljoner tunnor olja, tredje mest efter Hormus-sundet vid ingången till Persiska viken (17 miljoner barrel) och Malacka-sundet mellan Malaysia-halvön och Sumatra (15 miljoner barrel).

I det maktpolitiska program som Putin bekräftade i mars år 2000 konstaterades det att statens intressen var att säkra

bruket av oceanernas resurser och samtidigt att förhindra andra staters eller blocks dominans på sådana sjö- och havsområden som är viktiga för Ryssland. Att uppnå dessa mål förutsätts tillräckliga resurser och en på ett balanserat sätt utvecklad flotta som är utrustad med både konventionella och kärnvapen. I marindoktrinen som sträcker sig ända till år 2020 accentueras nödvändigheten av att utveckla Östersjöhamnarnas infrastruktur. Skyddandet av den genom Östersjön ledande gasledningen Nord Stream poängteras.

President Vladimir Putin betonade Rysslands strategiska intressen på alla hav och oceaner. I början av år 2001 kunde man läsa i amerikanska källor att Ryssland hade placerat taktiska kärnvapen i Kaliningrad.

Efter millennieskiftet har den ryska Östersjöflottan utvecklats i takt med Rysslands ökande ekonomiska resurser. Medan den ryska marinen har erhållit större resurser och mera civilartade uppdrag i takt med landets ekonomiska utveckling, har de nya fokuseringarna, frekventare manöverövningar eller tilltagande fartygsbeställningar inte ännu påverkat avsevärt fartygsbeståndets utveckling vad antalet fartyg beträffar. Östersjöflottans fartygsbestånd har ännu inte kommit upp till samma nivå som under sovjetregimens slutskede. Över 90 % av den ryska marinens fartygsbestånd har enligt en svensk forskningsrapport byggts under sovjetregimens tid. I strid med projektet har endast sex strategiska ubåtors modernisering fullskaligt kunnat förverkligas under de senaste femton åren. Enligt experterna kommer största delen av fartygen att utgå ur operativt bruk innan 2025-2030.

I det ryska rustningsprogrammet 2020 har ett anslag på 4700 miljarder rubler (156 miljarder US dollars) viks för bygandet av 100 örlogsfartyg: bl. a. 20 ubåtar, 35 korvetter och 10-15 fregatter. Den ryska Östersjöflottan förmodas få sin andel av upprustningen i form av ökad landstignings- och sjötransport-

kapacitet: en fregatt, möjligen två kommer antagligen att anvisas (Vendil Pallin 2012).

Utvecklingsprogrammet för den svenska marinen fokuseras på moderniseringen av det, enligt marinchefen, kostnadseffektiva ubåtsvapnet. Marinen framlade i sitt utvecklingsprogram år 2012 anskaffningen av två nya generationens ubåtar. Ytterligare omfattar programmet anskaffning av ett visst antal bevakningsfartyg som lämpar sig för långvarigare operationer till sjöss. Den ledande tanken i utvecklandet av marinens luftvärn är att skapa regionalt luftvärn för skydd av sjötrafiken.

Verksamheten vid de marina stridskrafterna ska enligt chefen för marinen utformas för att samtidigt kunna: över tiden uppträda med minst ett fartyg i Östersjön och minst ett i Västerhavet utanför de danska sunden, hålla samtliga insatsförband i beredskap för att kunna möta ett begränsat väpnat angrepp mot Sverige, hålla delar av den marina insatsorganisationen i hög beredskap för att, kunna delta i internationella insatser omfattande en insats om upp till fyra månader per år, hålla erforderliga delar av amfibiebataljonen i sådan beredskap att de kan rotera i internationella insatser tillsammans med markstridskrafternas manöverbataljoner enligt fastställda planer samt, med hela den marina insatsorganisationen eller delar därav, ingå i nationellt eller multinationellt sammansatta stridsgrupper (Törnqvist 2012, 9-20). Det svenska ubåtsvapnets framtid avgörs i och med att SAAB köpte Kockums av Thyssen Krupp Marine System under sommaren 2014. Plattformen för byggandet av två Nya Generationens ubåtar NGU A-26 står färdig i svensk ägo.

Tyngdpunkten i den svenska marinens operationer och övningsverksamhet ligger i södra Östersjön i riktning med den ryska gasledningen som går i Sveriges ekonomiska zon samt i de danska sundens riktning. Drygt 95 % av Sveriges direkta utrikeshandel till sjöss går ju väster om Karlskronas longitud, i praktiken alltså utanför de danska sunden på Nordsjöns sida.

Öppenhet, rörlighet och handel gör oss finländare samtidigt utsatta och beroende av omvärlden. Under de goda tiderna är regelbundna sjöförbindelser en självklarhet för oss. Vi har tillräckligt med varor på butikshyllorna, industrins råvaror och komponenter är på rätt ställe på rätt tid, industrins hjul rullar med inhemsk eller importerad energi. Vi är vana vid vårt folks välmående och inkomster som så avgörande inverkar på vår levnadsstandard och vi tar allt detta för givet. Importens andel var 40,2% av vår bruttonationalprodukt år 2012 och exportens 39,7 %. Men redan en liten störning i våra sjöförbindelser kan förvandla denna situation till en utmaning som för att trygga finländarnas levnadsmöjligheter förutsätter åtgärder med vilka vi kan hålla hjulen rullande. I skrivande stund har Finland nyligen blivit utsatt för ryska handelssanktioner.

Hela 93,2 % miljoner ton av Finlands utrikeshandels totaltransport av 105 miljoner ton forslas över havet. Vi kommer inte till rätta utan de varor som kommer eller går till sjöss. Bland Östersjöländerna är Finland och Sverige mest beroende av sina sjöförbindelser. Över 70 % av vår import kommer från Östersjöområdet, över 60 % från EU-länderna och över 94 % från Europa.

Över 45 % av all den energi som förbrukas i Finland är importerad. Huvudprodukterna är olja, stenkol och naturgas; över 80 % av oljan och 100 % av naturgasen importeras från Ryssland. Sjöfartsexperternas allmänt kända yttrande: "Utan sjötransport skulle ena hälften av världens befolkning svälta och den andra frysa" kunde möjligen förverkligas här i norr vid kusterna av Östersjön vars norra del allt som oftast vintertid är isbelagd. En tredjedel av Sveriges utrikeshandel, det vill säga 60 miljoner ton går via Göteborgs hamn över Nordsjön. Över 50 % av Sveriges råoljeimport kommer från Rysslands östersjöhamnar.

ÖSTERSJÖNS STRATEGISKA BETYDELSE SER UT ATT BEVARAS, OM ÄN FÖRÄNDRAD

Under det kalla kriget möttes Natos och Warszawapaktens fartyg på Östersjön så gott som dagligen. Sovjetunionen dominerade kusten allt från Lybeck till Viborg. I dag är Östersjökusterna antingen under Nato-ländernas eller EU-ländernas kontroll. Ryssland har sitt eget smala brohuvud vid Kaliningrad vars enda landförbindelse med moderlandet går genom Nato-landet Litauen. Sjöleden till och från Sankt Petersburg i öster går genom Finska viken norr om Nato-landet Estland och söder om EU-landet Finland.

Östersjöns strategiska betydelse har ingalunda minskat sedan det kalla krigets blockmotsättningar. Den säkerhetspolitiska arenan ser idag annorlunda ut, beroende på från vilket håll man gör sin iakttagelse. Östersjöns betydelse som energiled ökar i takt med Rysslands export. Östersjöns roll ses olika om man tittar på den från Viborg i den ryska ändan av Nord-Stream eller från Greifswald i den tyska ändan.

De ryska stridskrafternas större land- och sjömanövrar (Zapad och Ladoga) år 2011 och år 2013 (Zapad) vittnar om Rysslands allt intensivare närvaro på Östersjön både kvantitativt och kvalitativt. Marinens landstigningsenheter som för dessa övningar i huvudsak samlades från både de nordliga sjöområdena och Svarta havet grupperades i manöverområdet. De spelade i manövern en central roll i likhet med övningsmomentet som syftade på att skydda Nord-Streams gasledning (Zapad 2009, Zapad 2013).

Under det senaste året har, enligt Dagens Nyheter den 16 april 2014, den ryska Östersjöflottan mer än tredubblat sin övningstid till sjöss. Enligt Natos generalsekreterare kommer Nato att ha mer flyg i incidentberedskap över Östersjön. Allierade

fartyg kommer att sättas in i Östersjön, östra Medelhavet och på andra håll om så behövs. Natos försvarsplaner kommer att revideras och förstärkas”. Natos beslut idag handlar om försvar, avskräckning och deskalering, mer kommer att följa om så behövs (DN, 12 juni 2014).

I Östersjöländerna tycks den dominerande principen ända fram till 2020-talet vara minskade ekonomiska resurser. Rysslands försvarsutveckling avviker dock märkbart från denna decimering.

I framtiden kommer utvecklingen av vår försvarskapacitet inte endast att styras av hotbilder eller scenarier utan av tillbuds stående ekonomiska resurser. Inom marinen betyder detta att i takt med att antalet krigsfartyg och övningsdygn till sjöss avtar, satsar man på att skapa en täckande lägesbild som grund för möjlig och behövlig insats. Östersjömarinerna har kommit överens om att som grund för sitt beslutsfattande skapa en gemensam sjölägesbild. Ryssland står utanför denna samarbetsform. Nationellt fattas på basis av denna lägesbild beslut om insats med örlogsfartyg. Lägesbilden skapar behov att ingripa i händelseförloppet men ger också en möjlighet till att medvetet låta bli att ingripa. Utan lägesbild kan man inte fatta dylika beslut. Den ledande tanken i samverkan till sjöss mellan mariner kan väl beskrivas som. “Pooling and Sharing”, som betyder samlande och fördelning av till buds stående resurser.

Den viktigaste strategiska frågan för en liten stat, Östersjöstat, är vem eller vilka man ska samarbeta med för att skapa den trygghet man satt som målbild. De nordiska länderna brukar ofta betraktas som mycket lika, skriver M Petersson i Vårt Försvar 1/2014. De likartade socio-ekonomiska lösningarna och den nordiska samarbetsviljan och -kulturen gjorde enligt Petersson att vi i Norden, långt innan EU var påtänkt, kunde skapa möjligheter för våra medborgare att resa, arbeta, handla och i stort sett leva fritt i samtliga nordiska länder.

Ett av de centralaste begreppen i den västerländska försvarspolitik efter det kalla kriget har varit försvarssamarbete. Det handlar om säkerhet, nationell suveränitet, tillit, resurser, historia och så vidare. På ovannämnda områden är de fem nordiska länderna olikartade och detta avspeglas i deras säkerhetspolitiska vägval.

Danmark är både EU- och Nato-medlem, men deltar inte i EU:s försvarssamarbete utan ställer helt upp för försvarssalliansen. Island är Natomedlem, men inte EU-medlem. Norge har sitt Nato-medlemskap, men inte EU-medlemskap och deltar i EU:s försvarssamarbete. Det allt mera omfattande försvarssamarbetet mellan Finland och Sverige (NORDEFCO) avancerar med att utveckla fredstida militära aktiviteter. Förutsättningen för ett försvarssamarbete som skulle täcka alla säkerhetssituationer är att fördragsparterna är färdiga och villiga att överge, förena, dela sin militära kapacitet och leda den gemensamma militära operativa manöverförmågan. Detta utmanar det traditionella nationella intresset. Ett möjligt scenario med bruket av militärkraft kan leda till en situation där manöverförmågan är hos den ena parten och det militära hotet hos den andra.

För att klara sig ur en sådan situation krävs det vighet och skicklighet av alla parter.

Sveriges solidaritetsförklaring talar högt om den strategiska samhörigheten med grannländerna såsom den är återgiven i försvarsbeslutet år 2010: "Sverige kommer inte att förhålla sig passivt om en katastrof eller ett angrepp skulle drabba ett annat (EU-) medlemsland eller ett nordiskt land. Vi (Sverige) förväntar oss att dessa länder agerar på samma sätt om Sverige drabbas. Sverige bör därför kunna såväl ge som ta emot militärt stöd".

Solidaritetsförklaringen är i skriven form ensidig, trovärdigheten kräver åtgärder. Den har i princip samma bärkraft som Finlands ensidiga Nato-option, som inte på något sätt är förankrad.

Enligt Bo Hugemark innebär den svenska solidaritetsförklaringen något nytt på följande punkter: "Det sägs öppet att Sverige är beroende av militärhjälp utifrån om landet hotas eller angrips, Sverige avfärdar uttryckligen att landet skulle stå utanför en konflikt i närområdet, Sverige uttalar möjligheten att ge andra länder militärt bistånd".

Solidaritetsförklaringen bör enligt Hugemark förankras hos det politiska etablissemangen och allmänheten. Det är för sent att förstå om och när en kris uppstår. Ett sätt att säkra politisk och folklig förankring är just omfattande och tydliga förberedelser.

Förklaringen innebär enligt analysen kanske att politikererna missar handlingsfriheten att agera från fall till fall, att inte lova något bestämt på förhand, inte ge en öppen fullmakt. Men handlingsfriheten att ingripa kräver omfattande förberedelser. Hur kommer man i omvärlden att tolka detta? Kanske som underförstådda löften. Har man då handlingsfrihet att inte ingripa, utan att bli anklagad för svek och försämra Sveriges möjligheter att få hjälp i sin tur om så behövs?

Hugemark: "Om någon politiker eller strategisk expert skulle säga att han inte kan föreställa sig ett ryskt militärt angrepp mot Baltikum så ska vi tro på vad han säger. Det vill säga, tro på att han inte kan föreställa sig det. Men tro inte att han förutsäger framtiden. Han är snarare ett offer för 'mirror-imaging', vaneföreställningen att andra resonerar som han själv"

Natos generalsekreterare svarade på Folk och Försvars säkerhetspolitiska seminarium i Sälen 2013 efter sitt anförande på frågan om Natos partnerskapsländer vid behov kan vänta sig hjälp av försvarsalliansen. Rasmussen svarade rakt på sak att Atlantpaktens artikel 5, den så kallade "Robin Hood"-principen, alla för en och en för alla, gäller endast Natos medlemsländer. Artikel 5 gäller inte för alliansens partnerskapsländer (PfP), punkt och slut.

Detta kopplat till den svenska solidaritetsförklaringen betyder ju i klara ordalag i Östersjökonceptet att den enda partner

Sverige kan ty sig till ifråga om militär hjälp är Finland och vice versa. Ska vi bygga ännu en säkerhetspolitisk variation för vårt försvar som kunde gälla både nu, i en kris- och i en krigssituation? Det nationella försvaret kan inte dimensioneras på basis av möjligt försvarssamarbete för verksamhet och insats då när det gäller.

Norges försvarsministers ord angående den svenska solidaritetsförklaringen blir nog klingande i våra säkerhetspolitiska tankegångar: Sverige är vår goda granne, men vi måste vara tydliga med att vi är Nato-medlemmar och det är där vi har vår främsta försvarsallians och det är den vi kan lita på om krisen skulle komma (Sveriges radio, ekot 24.2.2013).

I den politiska värderingen av vår geografiska och säkerhetspolitiska omvärld har vår politiska ledning en fråga om våra västliga och sydliga grannar helt avvikande "hotbild". Detta "vi hotas inte av någon" har kanske inte respons i nutiden. Kriserna i vår omvärld har statistiskt blivit färre till antalet, men de har kommit närmare oss. Den svenska underrättelse-operationen på senhösten 2014 stärker denna slutsats.

"Militär kapacitet är en sak, att använda den är en annan"
(ANDERS FOGH RASMUSSEN i *Sälen* 14.1.2013)

Källor:

Churchill, W. S. 1939. Radio speech. <http://www.quotationspage.com/quote/24927.html> (accessed January 8, 2012).

Churchill, W. S. 1946. Modern History Sourcebook: Iron Curtain Speech, March 5, 1946. <http://www.fordham.edu/balsall/mod/churchill-iron.asp> (accessed April 14, 2012).

Dagens Nyheter 12.6.2014, Nato och Ryssland möts i Östersjön.

Ehrensverd, U. Kokkonen, P. Nurminen, J. 1998. *Mare Balticum: 2000 år av*

Östersjöns historia. Keuruu: Otava.

Hansson, L., Helmrich .L. *Allmänna Försvarsföreningens AFF:s Vårt Försvar 1/2013. Tryckerigruppen AB.*

Holmström, M. 2011. *Den Dolda Alliansen. Stockholm: Atlantis.*

Hugemark, Bo. 2011. *Till bröders hjälp-med sikte på en svensk solidarisk straTEGI. Kungliga Krigsvetenskapsakademien Stockholm 2011.*

Oldberg, i, *Rysslands östersjömarin –utveckling och uppgifter, FOI-R-2543-se 2008*

Petersson, M, *Allmänna Försvarsföreningens AFF:s Vårt Försvar 2/2014. Tryckerigruppen AB.*

Rehnavall, H. 1998. *När invasionshotet var verkligt skulle vi inte ha klarat vår uppgift. FOA-tidningen, 1998, nr 6.*

Regeringskansliet Sverige 2008. *Proposition 2008/09:140. Ett användbart försvar.*

Statsrådet 2001. *Finlands säkerhets- och försvarspolitik 2001, Statsrådets Redogörelse för riksdagen 13.6.2001. Helsingfors: Edita*

Sveriges Radio, Ekot, 24.2.2013, *Osäkert om Norge ställer upp om Sverige angräps.*

The International Institute for Strategic Studies (IISS). *The Military Balance 1992-1993. London: Oxford University Press.*

Törnqvist, J. 2012. *Marinen och Vägen framåt - Marinens utvecklingsplan 2012. Tidskrift i Sjöväsendet, issue 1. Karlskrona: Kungl. Örlogsmannasällskapet.*

Vendil Pallin, C. 2012. *Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective – 2011. Stockholm: FOI.*

Yegorov, V. G. 1994. *Cooperative security in Northern Europe. In Vilnius/Kaliningrad: Ideas on Cooperative Security in the Baltic Sea Region, ed. Ritva Grönick. Helsinki: Nordic Forum for Security.*

ÖB Bengt Gustafsson: *"När invasionshotet var verkligt skulle vi inte klarat vår uppgift", FOA-tidningen, nr 6, Dec. 1998.*

RYSSLAND, UKRAINA, EUROPA 2014

– VAD GICK RIKTIGT FEL?

NILS TORVALDS
Europaparlamentariker

KRISEN I UKRAINA började inte den 24 november 2013 när oppositionen mot president Viktor Janukovyjtj inledde protesterna på Majdan Nezalezjnosti i Kiev. Den började inte heller i november 2004 när samme Viktor Janukovyjtj efter ett förfalskat val utropades till president och oppositionen för första gången ockuperade Självständighetstorget och inledde en process, som därefter gick under namnet den orangefärgade revolutionen.

Grunden i hela processen är ett komplicerat historiskt virrvarr. Att nysta upp alla trådar ett långt historisk (o)sammanhang är kanske övermänskligt svårt men vi kan i alla fall försöka peka på några av sammanhangen. Men för att se eller ana oss till helheten borde vi ta ett – stort – steg bakåt. Det ger oss kanske perspektiv på Europas förhållande till Ryssland.

I – DET URSPRUNGLIGA OCH DET EFTERBLIVNA

De rurikida furstendömena knöts ganska sent till en europeisk utveckling och knöts dessutom på ett sätt som gjorde förbindelserna mera formella. Genom varjagernas rätt till slavhandel med Konstantinopel hade framförallt storfurstarna i Kiev kommit i kontakt med det östromerska riket. Det var kanske därför inte den djupa religiösa övertygelsen som skapade grunden för Konstantinopels inflytande. Beskrivningen av storfursten Vladimirs omvändelse till den rätta tron handlar mest om makts symboliska funktioner. Med den maktmagin, som hovet i

Konstantinopel använde sig av, kunde han med övertygelse stå emot alla tänkbara utmaningar. Den folkliga omvändelsen blev – ifall vi litar på krönikören – inte heller någon djupare religiös upplevelse. De gamla gudarna störtades i Dnjeperen och den som inte underkastade sig omvändelsepåbudet råkade illa ut. Den här formen av kristnande lämnade efter sig en religion som mera fäste sig vid formen än vid det religiösa eller individuella innehållet. Granskad ur den här vinkeln uppstår alltså den ryska kristendomen huvudsakligen som ett härskarsystem (vilket alltså ingalunda förhindrar att samma religion för den enskilda människan är en djupt religiös inre upplevelse).

Den inbyggda konflikten mellan formalistiska regler om hur en religion magiskt ska utövas föder senare schismer, som för vårt århundrades västliga rationalister ter sig en aning underliga.

Den formalistiska religionen ställdes inför provningar redan under 1500-talet. Från Konstantinopel skickade man Maxim Greken till Moskva för att reda upp de avvikelser det påklistrade religionsbruket hade skapat. Det reformationsförsöket slutade illa. Maxim fängslades och anklagades för kätteri. Ett århundrade senare stod man igen inför reformnödvändigheten genom att Ryssland hade tagit över tidigare polska besittningar i nuvarande Vitryssland och Ukraina. Eftersom det religiösa bruket samtidigt var ett politiskt styrmedel för staten måste ordningen förenhetligas. Det var den egentliga bakgrunden till patriarken Nikons reformer, som sedan utlöste den ortodoxa schismen.

Frågan om man ska göra korstecknet med två eller med tre fingrar eller om man ska sjunga två eller tre gånger halleluja splittrar därför den ryska kyrkan. Men arvet från Konstantinopel lämnade också efter sig någonting annat: idén om symfonin. Symfonin förutsätter att det inte uppstår konflikter mellan religion och stat, mellan ideologisk övertygelse och stat. Det är en utgångspunkt, som förhindrar eller försöker förhindra modernitetens genombrott.

Ursprungligen hade det antikens Rom funnits en överstepräst – någon form av *primus inter pares*. Men småningom övertog kejsaren också den funktionen. Både Caesar och Augustus bar titeln *Pontifex Maximus*. Den vägen usurperade den romerska kejsaren samtidigt rollen som överstepräst. Funktionen finns idag bevarad i den påvliga titeln *Pontifex Maximus*. Det blev på sätt och vis Konstantins den Stores gåva till eftervärlden. Hans klassiska segerrop kunde därför omskrivas en smula: "Med den här titeln och i det här tecknet ska jag segra."

Men *Pontifex Maximus* efterlämnar också idén om enheten, harmonin, samstämmigheten, symfonin mellan stat och kyrka, och den blev en statsbärande idé i det ryska riket. Den h'r kravet på harmoni lever sedan vidare efter revolutionen 1917.

Strävan efter den här enheten/harmonin har därefter varit ett genomgående drag i rysk/sovjetisk/rysk historia. Det är inte ett särskilt långt steg från de beskyllningar Maxim Greken utsattes för på 1500-talet till Nikolaj I:s hemliga polis, till Stalins NKVD och vidare till Putins nya ordning. Samma spår av motstånd till *razdoblenie* (splittring) går också genom samhällsvetenskaperna. Därför blev frågan om den ryska *obschtschinar* - den ryska landsbygdens organisation - en så stor ideologisk fråga redan på 1800-talet. Där fanns den ursprungliga ryskheten. Men kravet på *obschtschinans* bevarande förhindrade samtidigt moderniseringen, som oundvikligen hade fört med sig den farliga splittringen. *Obschtschinar* levde också kvar i tvångskollektiviseringen under 1920-talets sista år.

Den tyske forskaren Joachim Zweynert har försökt följa det här spåret inom rysk ekonomisk teori och påvisar någorlunda bestickande att det också i rysk ekonomisk litteratur finns spår av arvet efter kyrkofäderna - det patristiska spåret.¹

Avsaknaden av upplysningstid och reformation lämnar sina spår.

¹ *Eine Geschichte des ökonomischen Denkens in Russland. 1805-1905, Marburg: Metropolis 2002. Zweynert har också förtjänstfullt återgett den intressanta ekonomisk-teoretiska diskussionen från 1993 framåt. Jfr. t.ex. HWWA Discussion Papers 324 och 345.*

II – EURASIEN - RYSSLANDS KÄRNA

Rysslands utveckling till en europeisk stormakt börjar under 1600-talets senare hälft. Under de följande hundra åren når Ryssland ner till Svarta havet och införlivar största delen av nuvarande Ukraina. På det symboliska planet införlivas både Vitryssland och Lillryssland (Ukraina) i den storryska ideologin. Den utvecklingen bär vidare till PETER DEN STORE, expansionen västerut och så småningom till den ryska 1800-talsstormakten efter Napoleonkrigen. Sen kommer nedgången, förnedringen i Krimkriget och revolutionen, men den storryska traditionen återupptas av Sovjetunionen efter fredsslutet 1945.

Det intressanta i den här utvecklingen är att alla bärande argument är geopolitiska. Steppen söderut saknar naturliga gränser och måste därför erövras. Efter Ural saknar också Sibirien naturliga gränser. Det tvingar den ryska expansionen vidare till Stilla havets stränder. Ryssland är alltså inlåst i en geopolitisk fälla och det dominerar därför ryskt utrikespolitiskt tänkande.

Till den geopolitiska argumentationen hör – egentligen – också den eurasiska-slavofila ideologin. Den bakgrunden kräver ett förtydligande. Efter konciliet i Florens (1439) och Konstantinopels fall (1453) består en del av den framväxande storryska legitimeringen av att utkora sig till Konstantinopels enda och egentliga arvtagare. Det skapade förutsättningar för ett självständigt moskovitiskt patriarkat, som grundades utan tillstånd från patriarken i Konstantinopel, och det legitimerar också ”samlandet av den ryska jorden”, dvs. Moskvas erövringar.

Moskva som ”det tredje Rom” går tillbaka på IVAN III (Ivan den Store), som ingår sitt andra äktenskap med SOFIA ”den i purpur födda” PALAIOLOGIA, sondotter till KONSTANTIN PALAIOLOGOS – Konstantinopels sista kejsare. Moskva som det tredje Rom är alltså ett historiskt och unikt specialfall: två Rom har fallit, men det tredje ska bestå och följa sin egen inre – geopolitiska – logik.

Legitimeringen kring det tredje Rom får sig egentligen ett allvarligt avbräck under Peter den Stores reformer. Hans förebilder finns på annat håll i Europa och han försöker genomdriva sina reformer med hård hand. Men i reformivern skapar han igen nya förutsättningar för den enstämmiga totalitära staten: kyrkan underställs statlig kontroll. Också det spåret visar sig 400 år senare i den ukrainska konflikten. Patriarken av Moskva är ett makttredskap långt utanför landets gränser.

Kring Peter den Stores reformer uppstår redan en opposition mot alltför mycket västerländsk inflytande. Det är igen skräcken för razdoblenie som figurerar i bakgrunden. Konflikten förblir latent under hela 1700-talet, men får ny energi efter Napoleon-krigen och den ryska arméns inmarsch i Paris. Igen är det en militär elit som efter ALEXANDER II:s död i det så kallade Dekabristupproret kräver nya västerländska reformer. Konflikten utvecklar sig till en ideologisk motsättning mellan zapadniker (inriktade västerut) och slavjanofiler (slavofiler inriktade på en självständig slavisk utvecklingsstig). All diskussion kring Rysslands långsamma modernisering under 1800-talet förs inom ramen för den här ideologiska konflikten. Den tillspetsas till exempel under Krim-kriget, som visade hur långt på efterkälken den ryska armén i teknologiskt och organisatoriskt avseende var. Ett halvt sekel senare ställd systemet igen på prov först genom Rysslands nederlag i kriget mot Japan och lite senare genom den roll Ryssland tilldelas i det första världskriget.

I de politiska stormvirvlarna efter världskriget lades, och på många olika sätt, grunderna till det följande hundra årens framgångar och tragedier. Den ryska revolutionen är en del av det kontinentala krigets omfattande geopolitiska följder. Efter revolutionen uppstår det bland exilryssarna en livlig diskussion om Rysslands väg. Diskussionerna förs i Sofia, Prag, Berlin och Paris. Huvudfiguren är NIKOLAIJ TRUBETSKOIJ och det centrala

temat är Eurasien. I den diskussionen hade Ryssland genom revolutionen igen tagit en ny vändning västerut och gått fel väg.² Den här eurasiska ideologiska diskussionen får ingen större uppslutning utanför de exilintellektuellas krets. De sista spåren kan man följa ännu i slutet av 1930-talet. Sen tar det slut – för ögonblicket..

Den här eurasiska diskussionen tar en ny vändning efter Sovjetunionens fall i och med den omfattande publicistik LEV GUMILJOV stod för. Gumiljovs dramatiska liv är värd några korta kommentarer. Hans föräldrar var poeterna NIKOLAJ GUMILJOV och ANNA ACHMATOVA. Nikolaj greps av Chekan redan 1921 och avrättades. Sonen Lev arresterades av NKVD 1935 och dömdes 1938 till straffarbete, men frigavs i tid för att göra det möjligt för honom att som soldat delta i stormningen av Berlin. Han arresterades på nytt 1949 och frigavs efter Stalins död. Till sin utbildning var Lev Gumiljov kulturgeograf och utgående från sin geografiska och kulturella kunskap skapar han ett lite esoteriskt geopolitiskt system där det geografiska området är basen för etnogenesen – för de spridda gruppernas utveckling till en nation. Hans tolkning har eventuellt en alldeles speciell bärkraft i förhållande till Ryssland som en i många skeden våldsamt smältdegel för det östeuropeiska skogsområdets spridda folkslag.

I Gumiljovs eurasiska beskrivningen av verkligheten fattade alltså historien ett felaktigt beslut i november 1917. Den beskyllningen är – visserligen på ett lite underligt sätt – inte alldeles grundlös.

Både i europeiska liberala och mera vänsterinriktade kretsar finns det under 1800-talets senare hälft ett intressant spår, som vi kan må väl av att följa. Spåret handlar om vart Ryssland är på väg och hur landet förmår klara av den tidiga moderniseringens

² I västerländsk tolkning har man för det mesta försökt förstå den ryska revolutionen som en mera "asiatisk" lösning på Rysslands historiska moderniseringsutmaning.

motsättningar. Dekabristupproret efter Alexander I:s död visade att det redan fanns åtminstone ett ideologiskt tryck för, eller en elitistisk längtan efter, moderniseringar. Krimkriget 30 år senare visade med all önskvärd tydlighet att Rysslands tunga industri var långt på efterkälken och att landet behövde ekonomiska och sociala reformer för att i den industriella revolutionens efterföljelse vara kapabelt att framstå som en europeisk stormakt. Europas vänsterintellektuella kannstöpte därför om hur det ryska samhällets komplicerade motsättningar skulle utfalla i en krissituation.

Krisen kom under 1900-talets första år och det vänsterintellektuella spåret följdes upp av MAX WEBER efter den blodiga söndagen och Rysslands nederlag i kriget mot Japan. Det var alltså inte enbart Vladimir Lenin som vid horisonten såg den kommande ryska revolutionen.

Det finns alltså ett visst sammanhang mellan ryska revolutionärers och västerländska intellektuellas tankespår. Den gemensamma nämnaren förefaller vara en växande övertygelse om att revolutionen måste ske i Ryssland. Och revolutionen blev – efter Peter den Stores reformer – det andra stora avsteget från den slaviska eller eurasiska vägen.

Dagens eurasiska ideologi bygger alltså huvudsakligen på Gumiljevs arbeten och på ett hopkok av västerländska teoretikers arbeten kring geopolitiska problem. Den intressanta frågan handlar därför om orsakerna till att den här historietolkningen plötsligt får en så stor genomslagskraft i Ryssland.

Det spontana upproret mot de kommunistiska kuppmakarna från augusti 1991, BORIS JELTSINS funktion som den samlande symbolen och det – för sovjetiska och ryska förhållanden – reformtillvända parlamentet³ skapade tillsammans med erfarenheterna från Sovjetunionens sista decennium med livsmedels-

³ Den ryska folkkongressen hade valts 1990. Valsättet var ingalunda fritt, men på grund av det massiva motståndet i hela samhället, inbegripet partiapparaten inom SuKP, var "Hasbulatovs parlament" långt mera demokratiskt sinnat än senare ryska parlament.

brist och evighetslånga köer en övertygelse om att en lyckligare rysk framtid kunde uppnås med västerländskt demokratiska strukturer och metoder. Det fanns alltså under augustidagarna och hösten 1991 en spirande tro på västerländsk demokrati som lösningen på samhällets allmänna problem.

Sen tog de ideologiserade ekonomerna över processen.

III – DEN FÖRRÅDDA MARKNADEN

Den sovjetiska förvaltningsapparaten hade redan under minst två decennier kämpat med en tilltagande ineffektivitet. För att motarbeta ineffektiviteten hade man gett ministerierna en större självständighet, vilket i sin tur hade skapat vertikala strukturer, som kunde dra nytta av och kannibalisera oskyddade samhälleliga resurser. Den här strukturen gav upphov till den första vågen av spontana privatiseringar. Det var en sannskyldigt gycklarnas ekonomiska marknad där omoralens ekonomiska höjdpunkt nåddes med företaget ”MMM”, som enligt gängse uppskattningar lurade tiotusentals människor på miljoner.

”MMM:s” ponzibedrägeri ⁴ utnyttjade på sätt och vis en blind fläck i den omedelbara post-sovjetiska medvetenheten. Kommunismens fall skulle ju åstadkomma marknaden och marknaden skulle i sin tur skapa välstånd och sagolika framgångar. Men dråpslaget mot befolkningens tro på demokrati och marknader stod i alla fall regeringen för. Den ekonomiska målsättningen var att öka effektiviteten genom att skapa privat ägande av produktionsmedlen. Den målsättningen kunde man eventuellt på alldeles goda grunder hålla med om, men sättet på vilket det genomfördes har lämnat en bitter och bestående eftersmak.

⁴ Charles Ponzi blev ökad genom att skapa ett pyramidspel där man lovade och betalade ut stora vinster med pengar som senare investerare lade in. Pyramidspelen skapar alltså illusionen om någonting sagolikt och slår vanligtvis till mot de mest godtrogna och/eller oerfarna.

Varje fullvuxen rysk medborgare fick en "privatiseringscheck" med det nominella värdet 10 000 rubel. I propagandan sades det att man med den checken kunde köpa sig en bil eller ett kylskåp. Skillnaderna i vad man kunde skaffa sig för checken antyder att det mest handlade om att skapa drömmar. I verkligheten visade sig checkerna vara mer eller mindre värdelösa.⁵

Marknadsekonomin löften om en lyckligare framtid be-sannades inte och befolkningens tilltagande misstro skapade motsvarande politiska problem, som tillspetsades inför presi-dentvalet 1996. I det första ryska presidentvalet i juni 1991 (alltså medan Sovjetunionen ännu fanns) hade Jeltsin ett betryggande understöd på 57 procent av rösterna. Inför valet fem år senare hade hans understöd sjunkit kraftigt. Men inför hotet om att kommunisternas motkandidat GENNADIJ ZUGANOV skulle väljas samlade sig både den lokala eliten och den politiska ledningen i väst kring Jeltsin. Det var igen ANATOLIJ TJUBAIS, tidigare ansvarig för checkprivatiseringen, som nu fick ansvara för kampanjens finansiering. Alla tänkbara medel ställdes till Jeltsins förfogande och obekräftade uppgifter gör gällande att miljoner röster försvann innan det slutliga resultatet kungjordes.

Jeltsin-tidens misslyckanden drabbade samtidigt i en enda smäll en stark underström i rysk identitet: känslan av att vara en stormakt. Belovesjkaja-avtalet hade upplöst den under Stalin på nytt mödosamt hopsamlade ryska jorden. Fattigdomen och förfaller under 1990-talet hade drabbat den ryska militären speciellt hårt eftersom den under hela sovjettiden hade levt ett obekymrat parasitärt liv på samhällets bekostnad. Storhetstiden från 1812 eller 1945 var definitivt förbi. Granskat ur ett geopolitiskt perspektiv låg Ryssland i spillror.

Den tredje stora västerländska lösningen efter Peter den Stores genomgripande reformer och Oktoberrevolutionen hade

⁵ Jag fick vid avresan från Moskva i december 1999 - efter fyra år som korrespondent - som minnespresent en privatiseringscheck.

gått på grund. Nu gällde det att under Vladimir Putins ledning skapa ett alternativ och en annorlunda utveckling, men alla förlopp och förhoppningar har sina stigberoenden.

IV – EURASIEN OCH DET KALLA KRIGET

Rysslands hela historia bestäms på ett avgörande och intressant sätt av geopolitiska omständigheter. Rurikiderna byggde sina tidigt medeltida furstendömen på flodsystemens villkor. Mongolväldet, som på många sätt präglar den ryska historiebilden, hade som förutsättning en nästan ändlös slätt på vilken deras ryttararmé kunde röra sig med överlägsen hastighet och där man kunde livnära hästarna på samma fjädergräsart (till exempel *Stipa Baicalensis*). Samlandet av den ryska jorden under Moskvaskedde i ett geopolitiskt oavgränsat område. På samma sätt uppstod den ryska geopolitiska stormakten under Peter den Stores och Katarina den Storas tid. Det finns inga naturliga gränser som på något sätt kunde ge en geografisk struktur åt samhället. Den strukturella bristen på geografiska begränsningar styr rysk (och sovjetisk) säkerhetspolitisk debatt.

I den sovjetiska diskussionen under andra världskrigets slutskede talar man uttryckligen geopolitiska termer. I just den här meningen är Ryssland någonting geopolitiskt och har inte – i sin egen uppfattning – några andra gränser än de gränser geopolitiken sätter. Allting som sker inom det här geopolitiska området kan alltså utgöra ett hot.

Men det är inte enbart Ryssland som tänker i geopolitiska termer. 1997 gav ZBIGNIEW BRZEZINSKI ut boken "The Grand Chessboard – American Primacy and its Geostrategic Imperatives". På sidan 46 finns ett stycke som manar till eftertanke. För klarhetens skull citerar jag det i sin helhet:

"Ukraina, en ny och viktig plats på det eurasiska schackbrädet, är en geopolitisk vridpunkt eftersom dess existens som

ett självständigt land hjälper till att omvandla Ryssland. Utan Ukraina upphör Ryssland att vara ett eurasiskt välde. Ryssland utan Ukraina kan fortfarande sträva efter imperiestatus, men det skulle då bli ett övervägande asiatiskt imperium, som med stor sannolikhet skulle dras in försvagande konflikter med oroad Centralasiatiska stater förbittrade över förlusten av sitt nyvunna oberoende och understödda av islamiska stater i söder. Kina skulle sannolikt också motsätta sig varje försök att återställa en rysk dominans över Centralasien utgående från sitt stigande intresse för de nya oberoende staterna i regionen. Men om Moskva återfår kontrollen över Ukraina, med landets 52 miljoner människor och stora resurser samt tillgången till Svarta havet, skulle Ryssland automatiskt igen återfå förutsättningarna för att bli ett kraftfullt imperium, som spände över Europa och Asien. Ukrainas förlust av självständighet skulle få omedelbara konsekvenser för Centraleuropa genom att förvandla Polen till den geopolitiska vridpunkten vid det förenade Europas östra gräns.”

Brzezinskis utgångspunkt är att Eurasien under en nästan oöverskådlig framtid kommer att dominera världen med sina värderingar, sin ekonomi och sin militära makt. Det geostrategiska imperativet handlar alltså om att behärska Eurasien och att förhindra Ryssland att återta det förgångarstaten Sovjetunionen förlorade 1991.

Konflikten handlar alltså inte enbart om motsättningen västlig demokrati – sovjetisk kommunism, vilket var det kalla krigets ideologiska kontext. Den handlar också om att med både öppna och dolda medel hålla fast vid ett övertag, som lite plötsligt ifrågasattes under det andra världskrigets sista år.

I en intervju som publicerades ungefär samtidigt som schackbrädsboken kom ut avslöjade Brzezinski också en annan sak: Afghanistans viktiga roll i det eurasiska geopolitiska spelet. Det avslöjandet handlar uttryckligen om det geopolitiska konkurrensförhållandet till Sovjetunionen.

Redan under 1800-talet var Afghanistan och Khyber-passet en geostrategisk vridpunkt (pivot i Brzezinskis språkbruk). Då handlade hotande intressekonflikter kring passet huvudsakligen om det brittiska imperiets förbindelser till sina indiska besittningar. Redan långt tidigare hade Storbritannien oroat sig över en eventuellt hotande rysk expansion och Krim-kriget har också den här farhågan i sin geopolitiska bakgrund. Sen kommer det första världskriget och den ryska revolutionen, som för några decennier förvisar Ryssland/Sovjetunionen till en bakbänk i europeiska geopolitiska avgöranden. Det andra världskriget förändrar definitivt geopolitiken. För Storbritannien innebär det ett hot, som visar sig i WINSTON CHURCHILLS och Josif Stalins ”procent”-överenskommelse om inflytelsesfärer i Efterkrigseuropa.

De gamla europeiska stormakterna är slutgiltigt (?) försvagade, Sovjetunionen en överraskande – och lite obehaglig – stormakt. Det återspeglar sig på Afghanistan.

1973 genomförde den dåvarande afghanistanska premiärministern MOHAMMED DAUD KHAN en kupp och avsatte sin kusin MUHAMMED ZAHIR SHAH. Zahir Shah hade i sin tur kommit till makten 1933 efter att den föregående kungen Mohammed Nadir Shah hade avrättats i en kupp. Hur mycket den brittiska underrättelsetjänsten var inblandad i 1920 och -30-talets kupper och motkupper är för mig okänt, men förloppet från 1973 framåt är någorlunda känt.

Mot slutet av 1970-talet blir Mohammed Daud Khan oroad över den kommunistiska vänsterns inflytande och försöker befria sig från de mest påträngande. Det leder till en kupp i vilken premiärminister NUR MUHAMMED TARAKI har en central roll. Via honom kommer Khalq-falangen och BABRAK KARMAL inom Pakistans Folkdemokratiska parti till makten. Det är den så kallade Saur-revolutionen 1978.

Saur-revolutionens ledare har goda förbindelser till Moskva. Det leder till nya – och eventuellt en aning konstruerade – farhå-

gor för att Sovjetunionen den vägen ska tränga fram till Persiska viken och därmed skapa ett totalt förändrat geopolitiskt läge.

I det sammanhanget inleder Förenta staterna hemliga operationer i Afghanistan. I Brzezinskis vision är det huvudsakligen ett sätt att locka Sovjetunionen i en fälla. Följdfrågan om att det kunde leda till en islamsk radikaliserings avvisar Brzezinski. Det viktiga var att besegra kommunismen och vinna det kalla kriget..

Bakgrunden är här det Brzezinski beskrev som Förenta staternas bakslag i Iran. De gav Sovjetunionen en förstärkt position. I en intervju för *Le Nouvel Observateur* 1998 medgav Brzezinski att Förenta staterna sex månader innan den sovjetiska inmarschen i Afghanistan hade inlett en hemlig operation.⁶ På frågan om han på något sätt ångrade upplägget svarade Brzezinski:

*"Ångra vad? Den hemliga operationen var en excellent idé."*⁷

Men det finns också en besvärligare fortsättning. Brzezinski tillfrågades också om han ångrade det sätt på vilket han understödde den islamska radikalismen. Svaret, som i dagens värld redan bär med sig en iska fläkt från ISIS och avrättningarna, löd så här: "Vad är det viktigaste för världshistorien? Taliban eller Sovjet-väldets kollaps?"

Aningslösa förefaller vi stå inför geopolitikens utmaningar.

⁶ Texten finns på många håll på internet.

Se t.ex: www.american-buddha.com/lit.brzezinskiinterviewlenouvel.htm

⁷ "Regret what? This secret operation was an excellent idea. It lured the Russians into the Afghan trap, and you would like me to regret that? On the day when the Soviets officially crossed the border, I wrote president Carter, in essence: "We now have the opportunity to provide the USSR with their Viet Nam war." Indeed for ten years Moscow had to conduct a war that was intolerable for the regime, a conflict which involved the demoralization and finally the breakup of the Soviet Empire."

V – UKRAINA OCH DET TUNNA MEDBORGARSAMHÄLLET

Regimskiftet Jeltsin - Putin sker vid en intressant och tillfällig tidpunkt. Det fanns efter devalveringen i augusti 1998 ett stor behov av att konsolidera den återupplivade - men nästan i själätågen befintliga - ryska staten.

Från och med 1999 ser vi nästan genomgående stadigt växande oljepriser. De återspeglar sig omedelbart också i en stabiliserad rysk ekonomi. Den disponibla inkomsten mer än fördubblades. Konsumentkrediterna ökade med en nästan vansinnig fart och allting föreföll gå betydligt bättre än under Boris Jeltsins vingliga krisår. Sen kom den orangea revolutionen i Kiev 2004.

Händelseförloppet i Ukraina finns väl dokumenterat i den av ANDERS ÅSLUND och MICHAEL McFAUL redigerade boken om den orangea revolutionen.⁸ Båda personerna är intressanta i förhållande till Ryssland. Anders Åslund tillhörde rådgivarskaran från 1990-talets lite ödesdigra reformer och gjorde sig senare bekant genom att förklara att hans bedömningar gick lite snett på grund av att han inte kände till den ryska kulturen. Michael McFaul har studerat slavistik och demokrati. Han har en relativt gedigen bakgrund som västerländsk demokratspecialist i Ryssland. Han utnämndes till Obamas ambassadör i Ryssland 2012. I en lång intervju för *The New Yorker* i augusti 2014 beskriver han varför han lämnade posten på vårvintern 2014. Michael McFaul var aktiv inom National Endowment for Democracy. Stiftelsen får sina medel direkt från Förenta staternas budget och fungerar ofta som en medborgarorganisation i diktaturländer. I den av Åslund och honom redigerade boken - *Revolution in Orange: The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough* - framgår det tydligt vilken roll stiftelsen spelade när det gällde att finan-

⁸ *Anders Åslund & Michael McFaul, Revolution in Orange: The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough, Carnegie Endowment for International Peace, Washington DC 2006.*

siera en av staten och oligarkerna icke kontrollerad press och aktivisternas medborgerliga verksamhet.

Den orangea revolutionen 2004 inträffade alltså vid en tidpunkt när Vladimir Putin hade påbörjat konsolideringen av Rysslands politiska system. Den påminde honom - på ett obehagligt sätt - om att han ingalunda var osårbar och att det med samma medel som i Kiev var möjligt att destabilisera hans regim. Händelseförloppet i Kiev hade alltså ett direkt inflytande på hur Putin med sin KGB-bakgrund upplevde situationen. Det satte också omedelbara spår i Kremls ideologiska konstruktioner. Kort efteråt präglades begreppet suverän demokrati.

Huvudinnehållet i den suveräna demokratin handlar Rysslands väg tillbaka till en stormaktsposition. För att det skulle vara möjligt behövdes det samma hårda kontroll av medborgarsamhället, som hade kännetecknat både den tsaristiska regimen och den kommunistiska. Men att i internets värld försöka kontrollera medborgarsamhället är en nästan hopplös uppgift, men redan föresatsen tvingar Ryssland in på en väg som med en obönhörlig logik pressar tillbaka landet till det totalitära arvet.

Sedan kommer de ekonomiska prövningarna.

Basen för Putins konsolideringspolitik var oljepriset. Ungefär från januari 1999 ser vi en uppåtgående trend⁹, som bryts i april 2011. I Kreml har man haft alldeles tillräckligt mycket insikt för att förstå vad den brutna trenden måste betyda för konsolideringen och för regimen politiska framtid. I grova termer kunde man säga att den politiska ledningen i Ryssland från 2011 framåt förstår att det inte kan - på samma sätt som under uppgångstiden - använda oljeinkomsterna till att köpa den ryska medelklassens gunst. Den insikten innebar att man också kunde föreställa sig ett scenario av den orangea revolutionens art. Det gällde alltså

⁹ www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart

att vara på sin vakt och stoppa alla försök redan i det inledande skedet. På följderna av den insikten finns det många exempel. Se bara på hur man valde att kväsa demonstrationen på Bolotnaja-torget den 7 maj 2013. Ledningens attityd i förhållande till Pussy Riot var av samma art och ligger på samma tidslinje - den 21 februari 2012.

VI – MELLAN SCHLACHTAN OCH PARTIELITEN

Det var alltså i de här sammanhangen den framväxande krisen i Ukraina ska passas in. Vi i väst har ofta svårt att se och förstå på vilket sätt frågan om Ukraina samtidigt är en djup emotionell vattendelare. I en intervju i BBC:s Hardtalk uttalade sig Michail Gorbatsjovs på ett mycket personligt sätt om Ukraina.¹⁰ "Min mor var ukrainska och min hustru Raisa var ukrainska."

Den uppdelningen går igenom många ryska familjer och det är en del av rysk identitet. Men samtidigt ser den ukrainska identiteten annorlunda ur och det klarar man inte av att se i Moskva där den ryska identiteten domineras av stormaktsrollen. Ukrainisk identitet är en betydligt mera invecklad fråga.

I BBC-intervjun underströk Gorbatsjov också att Ukraina utvecklades till någon form av statlig organisation först under sovjettiden. Det är också riktigt, men hur stabil den sovjetiska ukrainska identiteten egentligen är förblir nog en öppen fråga.

Det första problemet vi blir tvungna att ta ställning till handlar om den tidpunkt vid vilken man kan hävda att en gryende nationell identitet växer fram. Om vi tar Finland som utgångspunkt (ett område i Europas utkanter) börjar den processen kanske under 1700-talet. Tidigare har den inte heller börjat i Ukraina. PER-ARNE BODIN - professor i slaviska språk vid Stockholms

¹⁰ www.bbc.co.uk/programmes/p02bgp7b

universitet - förlägger den identitetsskapande processen betydligt längre in i historiens förgångna ¹¹, men den tolkningen förefaller bli lite överhistorisk. Men Bodin understryker en viktig fråga. Genom den territoriella uppdelning, som föranleddes av att Rysslands tyngdpunkt redan på 1100-talet flyttades till Vladimir och Suzdal, hamnar en del av nuvarande Ukraina under västlig - och påvligt - inflytande. Via den omvägen får det polska adelskapet - *schlachtan* - inflytande över utvecklingen. Och för att göra det ännu mera invecklat tar också det habsburgska väldet åt sig en del av det gamla rusiska området. Från 1600-talet framåt är alltså nuvarande Ukraina tredelat, vilket också återspeglar sig i olika religiösa och i den meningen underliggande proto-identiteter.

När man försöker beskriva och förstå ukrainsk identitet kan man inte förbigå TARAS SJEVTJENKO, den ukrainska nationalpoeten. Men det är samtidigt viktigt att inse att den identitet Sjevtjenko tillskriver ukrainarna handlar om slätten och om kosackerna. Det är alltså ingenting entydigt ukrainskt utan en romantiserad bild, ur vilken man antagligen kan inläsa den tyska romantikens och Schellings inflytande. Sjevtjenko väljer alltså på samma grunder kosacken som Runeberg väljer bonden Paavo.

Resultatet av historiens blinda gång är i vilket fall som helst att den ukrainska identiteten är djupt uppdelad mellan Öst- och Väst-Ukraina. Den uppdelningen förstärktes ytterligare under andra världskriget. I västra Ukraina försökte man skapa sig en ny självständighet med hjälp av Hitlers arméer. I östra Ukraina utkämpade man ett uppoffrande partisankrig mot den tyska ockupationen. Här ligger också grunden till det förskräckliga språkbruk, som idag i propagandistiskt hänseende används av makthavarna i Moskva.

Ukraina står alltså inför en lång och svår process. Från sovjettiden och de röda direktörerna under SuKP:s sista skede ärvde

¹¹ *SvD* den 13 september 2014.

www.svd.se/kultur/understrecket/putin-vill-revidera-ukrainas-historia_3907060.svd

man en grasserande korruption. Två århundraden av undertryckt utveckling har lämnat efter sig ett mycket tunt medborgarsamhälle. Demokratin har alltså en lång väg att gå - och det är vi inte i väst särskilt väl skickade att förstå.

VII – EN EXKURS MED TOCQUEVILLE

Den sista biten av den här översikten består av Rysslands bristfälliga demokratiska traditioner, som ytterligare försvagades av de inledande marknadsekonomiska reformerna under 1990-talets första år.

Den franske adelsmannen och revolutionären ALEXIS DE TOCQUEVILLE fick tillsammans med sin landsman GUSTAVE DE BEAUMONT 1831 i uppdrag av den franska staten att undersöka det amerikanska fängelsesystemet. Uppdraget förde dem på en nio månader lång resa genom Förenta staterna och slutresultatet – förutom rapporten om fängelserna – blev Tocquevilles sedermera klassiska beskrivning av det tidigt moderna amerikanska samhället. *De la démocratie en Amérique* utkom i två delar mellan 1835 och 1840. Den första svenska översättningen – *Om folkväldet i Amerika* – utkom mellan 1839 och 1846 och spelade en stor roll för den svenska politiska liberalismens utveckling.

I S:t Petersburg är ALEXANDR PUSJKIN till sig av entusiasm efter att ha läst den första delen. Han kommenterar läsoplevelsen i ett brev till landsmannen PJOTR TJAADAEV med att han också blev rädd för boken. För Tjaadaev var det knappast någon större nyhet. I sina åtta Filosofiska brev, skriva i Frankrike 1829, hade han redan tidigare kommit fram till att Ryssland var på fel väg och måste starta om. Tjaadaevs första brev saknade namnunderskrift, men dateringen sade allt: Nekropolis den 17 december 1829.

Skillnaderna mellan hur moderlandet Ryssland och storfur-

stendömet Finland genomlevde den utdragna konstitutionella moderniseringskonflikten från 1905 fram till krigsutbrottet 1914 pekar med nästan överdriven tydlighet på en avgörande faktor: medborgarsamhället.

Medborgarsamhället förutsätter att medborgarna får försvara sina intressen, att de får organisera sig. Det den franske forskar-revolutionären möter i Förenta staterna för tvåhundra år sedan handlar om upplysningens och reformationens skapelser. Englands religiösa dissidenter hade börjat sin moderniseringsväg långt tidigare - egentligen med den ärorika revolutionen 1688. VILHELM AV ORANIEN måste vid sin tronbestigning underteckna The Bill of Rights.

Medborgarnas och parlamentets lagliga rättigheter var en grundläggande princip, som kolonisterna hade med sig. Från the Bill of Rights till idag är det drygt 300 år. Det är medborgarsamhällets tidsperspektiv, som man ska vara försiktig med att driva fram med våld.

RYSSLAND VS EUROPA

KERSTIN KRONVALL

Korrespondent, politiskt obunden journalist

I dag är sämre än i går men bättre än i morgon. Så svarar många ryssar på frågan om hur de har det. Dessvärre är det här uttrycket helt på sin plats också då det gäller att beskriva förhållandet mellan Ryssland och Västeuropa. Relationen har under år 2014 blivit allt svalare och misstänksamheten på båda håll har vuxit enormt.

Det innebär att det är oerhört vanskligt att just nu överblicka Rysslands utrikespolitik när det gäller länderna västerut. Jag ska i den här artikeln göra ett försök att beskriva några drag i den ryska politiken beträffande Europa men också belysa några inrikespolitiska utvecklingslinjer. Det här är mina personliga reflektioner som partipolitiskt obunden journalist med många års erfarenhet av att rapportera från och om Ryssland och de andra tidigare Sovjetstaterna.

ALLT HÄNGER IHOP

För president Vladimir Putin och den övriga ryska statsledningen finns det ingen renodlad utrikespolitik utan handelspolitik, försvarspolitik och geopolitik hör oskiljaktigt ihop med den. Alla frågor bedöms ur ett brett helhetsperspektiv där det inte alltid är självklart vilken typ av politik som blir den som får dominera i en viss fråga.

Eftersom Ryssland vill vara en stormakt men kan de facto inte anses vara det i dag är landets självförtroende på den internationella arenan väldigt sårbart. När president Putin själv dessutom kan anses vara en lättsårad person ligger en särskild känslighet för brist på respekt väldigt nära ytan.

Gång på gång har Putin talat om att väst behandlade Ryssland nedlåtande då landet var svagt efter att Sovjetunionen föll sönder. I den ryska utrikespolitiken finns en lust att ge igen för det. Den här känslan av underlägsenhet finns starkt i många ryssars medvetande. Det gör att de är mottagliga för politiska argument som stöder uppfattningen om att andra behandlar ryssar illa.

Det gör också att den ryska hemmapubliken är väldigt intresserad av nyheter som visar Rysslands storhet och betydelse internationellt. Till berättelsen om dagens Ryssland hör på ett oerhört tydligt och starkt sätt också berättelsen om Sovjetunionens roll i Andra världskriget eller Det stora fosterländska kriget, som det kallas i Ryssland. Alla generationer sedan 1940-talet har levt med den mytiska stoltheten över att det var Sovjetunionen som bekämpade och övervann fascismen.

TRIGGERORDET FASCISM

Fascism har som ord och begrepp i Ryssland en kraft som många i väst inte riktigt kan begripa och den kraften har verkat i propagandan kring krisen i Ukraina. Också moderna, beresta och belästa ryssar har trott på nyheterna om att fascister håller på att ta makten i Ukraina. Det har också varit naturligt att känna att man måste stoppa fascismen innan den tar över.

Det här ska ses i ljuset av det faktum att man i Ryssland aldrig har gjort upp på djupet med sin egen blodiga kommunisthistoria. Man talar inte om alla civila som fick sätta livet till under kriget och inte heller om alla dem som for illa eller dog på arbetsläger och anstalter. För att vara mera exakt: man talar om lägren och om alla de oskyldiga som förpassades dit men man talar inte om vilka som bar skulden till att det hände.

GEOPOLITIK

Ukrainakrisen är ett fasansfullt exempel på hur det kan gå då EU och Ryssland uppfattar utrikespolitiska skeenden och internationella kontakter på olika sätt.

För EU var associationsavtalet med Ukraina en fråga om att låta Ukraina välja väg och erbjuda stöd i frågor som ekonomi, administration och mänskliga rättigheter. För Ryssland var det ett solklart uttryck för geopolitik och uppfattades som ett försök att ta över ett område som Ryssland ansåg och anser hör till landets intressesfär.

Det gamla sättet att dela upp världen i just intressesfärer är aktuellt i Ryssland också i dag. Det kan vi iaktta på många håll och i förhållande till många länder och områden: Ukraina, Vitryssland, Moldavien, Syd-Kaukasien, Central-Asien och Barentsområdet. Geopolitiken är ett väldigt viktigt inslag i Rysslands bild av sig själv. Ryssland vill se sig som en stormakt med berättigade intressen i närområdet. Nära utlandet och fjärran utlandet är begrepp som myntades under Sovjetregimen men som lever och frodas lika starkt nu som då.

I takt med att kontakterna västerut har blivit allt svalare har Ryssland under ledning av president Vladimir Putin knutit allt närmare band såväl till Latinamerika som till stormakterna i öst, Indien och Kina.

KINA LOCKAR OCH OROAR

I förhållande till Kina är Rysslands situation inte så lækker, Kina är så mycket starkare i förhandlingslägen eftersom det står så klart att Ryssland inte har så många vänner i väst längre. Handeln mellan Kina och Ryssland blir allt livligare men Ryssland är den svagare parten. Enligt uppgifter från Finlands bank ökar

exporten från Kina till Ryssland i avsevärt snabbare takt än den ryska exporten till Kina.

Den nya stora gasledning som nu byggs från Sibirien till Kina har stor betydelse såväl som en utrikespolitisk signal som inrikespolitiskt. Trots att det handlar om ett enormt projekt är gasvolymen som Kina och Ryssland kommit överens om inte förstummande, Kina ska köpa 38 miljarder kubikmeter gas per år. Det ska sättas i förhållande till den nuvarande exporten till länder utanför det tidigare Sovjetområdet, 2013 uppgick exporten enligt energijätten Gazprom till drygt 161 miljarder kubikmeter.

Inrikespolitiskt ger gasrörsbygget en positiv signal från Moskva till Sibirien, man satsar på investeringar och arbetsplatser. Det här hoppas Moskva ska lugna den allt mera synliga kritik som har kommit från Sibiriska orter. Många där anser att Moskva bara drar nytta av de sibiriska naturresurserna utan att ge något istället.

En växande gasmarknad i öster kan förstås på sikt ge Ryssland en motvikt till gasexporten västerut och är förstås en signal om att Ryssland vill ha nära relationer till Kina.

President Putin är inte alltigenom lycklig över att ryska Fjärran östern samtidigt har en ständigt växande kinesisk befolkning som tar över mycket av näringslivet i regionen. Dessutom tar de kinesiska männen också över en annan roll av ryssarna i trakten, nämligen rollen som äkta makar till ryska kvinnor. Kineserna är populära på äktenskapsmarknaden eftersom de generellt sett super mindre, jobbar mera och lever längre än de ryska männen.

VISUMFRÅGAN

En av de stora besvikelserna för Vladimir Putin i förhållandet till EU är visumfrågan. Han hoppades på visumfrihet, åtminstone

för vissa höga tjänstemän, redan före OS i Sotji. Då det inte lyckades uppfattade han det som ett bakslag och en förnedring.

Det är emellertid osäkert om någon verkligen vill ha visumfrihet, visumhanteringen inbringar mycket pengar. För Finlands del handlar det om cirka 20 miljoner euro per år. Oavsett den aspekten har frågan om visumfrihet funnits länge på agendan och den har fått ett symbolvärde som är större än många utanför Ryssland riktigt kan förstå. Visumfriheten skulle ha fått ryssarna att känna sig som européer, en känsla vars kraft ska mätas i förhållande till den totala instängdhet som rådde under Sovjettiden. Också de som själva inte har upplevt det har fått ta del av känslan som en del av klimatet i omgivningen.

PUTINS POPULARITET

President Putin rider just nu på en enorm våg av popularitet. En av orsakerna är faktiskt det som omvärlden avskyr mest, nämligen annekteringen av Krim. De allra flesta ryssar uppfattar Krim som en naturlig del av Ryssland och efter att revolutionen i Kiev beskrevs som en fascistkupp var opinionen i Ryssland starkt för att man skulle rädda Krim undan fascistväldet.

Nu när ryska män dör i strider i Ukraina minskar stödet för Putin men det blir knappast någon riktigt dramatisk förändring. Det hänger ihop med att de flesta av dem som gör militärtjänst kommer från de lägre samhällsklasserna. Människor i Ryssland är i allmänhet ointresserade av politisk aktivitet och det gäller särskilt dem som har fullt upp med att klara sin vardag. Då medelklassen knappt alls förlorar sina söner i kriget är engagemanget mot kriget också svagt.

President Putin känner sitt folk och han vet hur han ska tala för att bibehålla sitt stöd. Det är svårt att förutspå om de

ekonomiska sanktionerna ska påverka hans popularitet. Min gissning är att de inte kommer att göra det i någon högre grad.

HÅRDA NYPOR

De begränsande lagar som under de senaste åren har antagits i Ryssland har väckt mera bestörtning utomlands än inrikes. Pressfrihet, yttrandefrihet och minoriteters rättigheter finns inte särskilt högt på ryssarnas vardagsagenda. Därför har man heller inte sett några större protester mot sådant som lagen om propaganda beträffande homosexualitet, lagen om att organisationer som får bidrag utomlands ifrån måste registrera sig som utländska agenter eller lagen om att man kan dömas för landsförräderi om man uttalar sig nedsättande inför utlänningar om sitt land och dess ledning.

OPPOSITIONSUNDERSKOTT

Det finns ingen trovärdig politisk opposition i Ryssland. I de stora städerna kan man finna personer och rörelser som har ett visst stöd och som försöker få igång en politisk debatt och motvikt till statsledningen men de har ingen stor kraft.

Bristen på opposition beror dels på att statsledningen gör allt för att kväva alla oppositionella uttryck i sin linda, dels på att de enskilda oppositionsledarna inte kan samarbeta sinsemellan. Det är dessutom ingen som riktigt har lyckats föra fram någon politisk agenda eller något konkret program för sin oppositionspolitik. De flesta rider bara på att kritisera den nuvarande ledningen och det bär inte långt.

En av orsakerna till att det inte föds någon trovärdig opposition ligger i lokalsamhällena. På de flesta orter ägs lokal-

medierna av ortens starkaste politiska ledare eller av det största lokala företaget. Det är omöjligt att via medierna väcka debatt eller påverka missförhållanden i lokalsamhället. Det här gör att väldigt få har någon erfarenhet av att verkligen kunna påverka sin vardag eller sin livssituation. På det sättet uppstår heller inga politiska rörelser. Vissa ensaksrörelser har förekommit, till exempel gällande miljöfrågor, men så fort de har blivit synliga för en större publik har de slagits ned. De som leder sådana rörelser har ofta råkat ut för våld av olika slag; överfall, bilolyckor, inbrott och så vidare.

MISSTRON BARA VÄXER

Det finns inget som tyder på att vi inom kort skulle få se något slag av försonlighet i Rysslands förhållande till omvärlden. President Vladimir Putin är fast besluten att visa att han har mer makt än till exempel EU och han kommer inte att låta sig hindras av någon utomstående i det han vill uppnå. Just nu tyder allt på att hans mål är att splittra Ukraina och på det sättet hålla kvar Rysslands inflytande över landet.

Det är skäl att hålla i minnet att Putin till sin läggning är mera reaktiv än proaktiv. Det betyder att man inte ska utgå ifrån att han har en färdig plan för framtiden. Han är en person som inväntar motståndarens nästa drag och sedan reagerar. Det gör honom oförutsägbart, något som han också vill vara eftersom också det innebär en maktposition.

EU har dessutom missat sin chans att upprätthålla ett gott förhållande till Ryssland i och med att inget statsöverhuvud i något viktigt EU-land har förmått, eller ens seriöst försökt, skapa en god direktrelation till president Putin. Han kan i sin tur inte tänka sig att konferera med en institution som EU utan vill verka

bilateralt i förhållande till de olika EU-länderna.

Då det här skrivs ökar misstron mellan EU och Ryssland för varje dag. Allt hårdare ord förekommer i diskussionerna och inget tyder på att det skulle finnas någon som kan sätta stopp för det skärpta läget.

OM DEN RYSKA UTVECKLINGEN, MILITÄRA UPPRUSTNINGEN OCH DET OBEFINTLIGA VÄSTLIGA LEDARSKAPET

STEFAN FORSS
Professor

ALLMÄNT

EFTER TVÅ BLODIGA krig mot Sovjetunionen var Finland tvunget att anpassa sig till nya geopolitiska realiteter med en globalt offensiv och för oss ideologiskt främmande stormakt som granne. Finlands situation var föga avundsvärd, men den finländska armén hade med sin beslutsamma kamp åstadkommit två avvärjningssegrar 1940 och 1944 och skapat ett utgångsläge för vårt land som var vida fördelaktigare än det som de sovjetockuperade länderna i Baltikum och Centraleuropa kom att få leva med i närmare ett halvsekel.

Mot denna fond framstår det i dag så ofta upprepade mantrat att konflikter inte har några militära lösningar som rätt märkligt. Självfallet behövs det förhandlingar i slutändan för att klargöra länders status, gränsdragningar och så vidare.

För Sovjetunionen var de finska militära framgångarna pinsamma, eftersom man inte hade uppnått sitt mål att göra Finland till en kommunistisk folkrepublik eller rentav sovjetrepublik. Stalin själv hade därmed förlorat ansiktet två gånger, men han var trots detta generös nog att efter undertecknandet av VSB-pakten i Moskva i april 1948 ”höja en skål för finska armén och dess här närvarande representanter. En nation med en usel armé är värd förakt, men en nation som har en duglig armé respekteras av alla.”

Ända till kalla krigets slut var det finska statsledningens lott att streta emot de ryska försöken att inkludera Finland fullt ut

i sin intressesfär. Det krävde både kyligt tänkande, skicklighet och diplomatisk finess i en atmosfär vars kuliss utåt präglades av idel leenden och djup vänskap. En av de kanske mest betydelsefulla finländska framgångarna under kalla kriget skedde inom ramen för den europeiska säkerhets- och samarbetskonferensen (ESSK). Redan slutdokumentet från Helsingforskonferensen 1975 innehöll de för Finland och president Kekkonen kritiskt viktiga skrivningarna om statliga gränsers integritet i Europa. ”Länderna avstår från att göra varandras territorier till föremål för militär ockupation eller bruk av andra direkta eller indirekta maktmedel som strider mot folkrätten, ej heller att territorier införlivas med sådana medel eller hot. Dylik ockupation eller territoriellt införlivande kommer inte att erkännas juridiskt.”

Sovjetledarna bedömde då att dessa förpliktelser saknade praktisk betydelse, på samma sätt som man ansåg att sovjetrepublikernas grundlagsenliga rätt att själva suveränt besluta om de ville vara självständiga eller tillhöra Sovjetunionen i praktiken var tomma ord. Ungefär femton år senare var Michail Gorbatsjov som fallen från skyarna då han i Tallinn slutligen förstod att de estniska folkdeputerade faktiskt ville att Estland bryter sig loss från Sovjetunionen.

Med facit på hand står det klart att Helsingforskonferensen utan tvivel var kronan på president Kekkonens politiska livsverk. Trots att Helsingfordsdokumentet inte var juridiskt bindande, var det härifrån man tog avstamp då det intensiva arbetet på en ny säkerhetsordning för Europa vidtog mot slutet av 1980-talet och som skulle komma att leda till fundamentala resultat på 1990-talet i form av de banbrytande överenskommelserna i Paris (Charter of Paris for a new Europe, 21 November 1990) och Istanbul (Charter for European Security, Istanbul, November 1999). Detta var då alltså ett tyngdpunktsområde i finländsk diplomati och det hade självfallet grundmurat stöd också i Finlands riksdag.

Det som OSSE-länderna kunde enas om var att göra en fast politisk utfästelse om att arbeta för ett fritt, demokratiskt och mer integrerat område från "Vancouver till Vladivostok", i vilket de deltagande staterna lever sida vid sida i fred, frihet, säkerhet och ökat välstånd. Varje enskilt land hade själv suverän rätt att välja sin nationella säkerhetspolitiska lösning och inget land hade rätt att åberopa någon särskild intressesfär. Självfallet upprepades också klausulen om de territoriella gränsernas integritet och att justeringar bara kan ske i samförstånd och på fredlig väg.

Även Ryssland hade under president Jeltsins ledning deltagit seriöst i dessa ansträngningar, trots att de konservativa bakåtsträvande krafterna redan var på stark frammarsch och hade militära rådgivare likt generalöverste Leonid Ivasjov alldeles i Jeltsins närhet. I ett skede under mötet i Istanbul viskade denne i Jeltsins öra att presidenten skulle lyfta upp kärnvapenkortet för att ge pondus åt de ryska kraven. Jeltsin som då var i rätt dåligt skick gjorde det, vilket naturligtvis väckte uppståndelse i salen. "Come on, Boris", var kollegan Bill Clintons spontana kommentar.

Istanbuldokumentet var för de konservativa ett beskt piller och med Putins inträde på scenen sattes backväxeln i. Till exempel Rysslands utfästelse om att dra bort sina styrkor från Moldavien före utgången av 2002 uppfylldes inte. Den problematiken är alltså alltjämt rykande aktuell.

Anmärkningsvärt i den finländska pågående politiska debatten är emellertid hur kort och selektivt minnet är. Särskilt inom centern men även vänsterut finner man de mest Rysslandsvänliga attityderna. Där anser man allmänt att EU och Ukraina självt bär huvudansvaret för den svåra konflikten som urartat i öppet krig. Ryssland beskrivs inte som någon aktiv part, utan som den som enbart reagerar på västs illvilliga planer mot Ryssland. I dessa samma finländska kretsar finner man förståelse för Rysslands angrepp mot Georgien 2008 och för landets annektering av Krim 2014.

I det förra fallet skuldbeläggs Georgien helt och hållet som krigsanstiftare och förtigs att Putin själv offentligt medgav hösten 2012 att han gav order om att börja planera krigsoperationen i Georgien innan utgången av 2006 eller alldeles i början av 2007. Putins kommentar kom efter att höga ryska militärer i tv-programmet "Den förlorade dagen" hade kritiserat president Medvedev i extremt hårda ordalag för velighet. Presidentens, den formella överbefälhavarens uraktlåtenhet att yttra ordern "Verkställ!" ledde enligt dem till helt onödiga ryska militära förluster då georgiska armén gavs möjlighet att inleda krigshandlingarna i förebyggande syfte.

I det andra fallet, Rysslands annektering av Krim, har vår center-vänster sökt legitimering bland annat ur historien. Krim var ju länge ryskt och det är ju därför förståeligt att Putin nu ville upphäva Chrusjtjovs beslut att låta Ukraina få hålla halvön.

Att Putins Ryssland nu har svikit både Brezjnevs och Kekkonen har man tydligen ännu inte förstått, men att centerpartiet självt i realpolitikens namn är berett att göra sig skyldigt till direkt förräderi mot president Kekkonen och hans politiska arv är anmärkningsvärt. Deras store lärofaders politiska ledmotiv var att lirka Finland mot väst så långt det bara var möjligt utom räckhåll för de ryska klorna, inte att lägga sig platt. Inte särskilt långt före Ukrainakrisen gick in i sitt akuta skede manade en av centern anlita säkerhetspolitisk expert radiolyssnarna att förstå, att Ryssland är för oss en minst lika god vän som Sverige.

RYSSLANDS AVSIKTER OCH DET SVAGA VÄSTERLÄNDSKA LEDARSKAPET

Vid omtumlande storpolitiska händelser blir informationsflödet så enormt att det ofta blir svårt att se skogen för träden. Det gäller att kunna sälla fram det relevanta.

Efter att Ukrainas nyvalda president Petro Porosjenko hade undertecknat associerings- och handelsavtalet med EU den 27 juni 2014 reagerade Ryssland hårt och snabbt. President Putin lät omedelbart förstå att det innebär att Ukraina kommer att delas.

Detta är mycket konkret; i september 2014 var det ännu oklart vad slutresultatet skulle bli. Tidigare hade Putin även använt mycket föraktfulla uttryck om Ukraina, bland annat beskrivit landet som en artificiell statsbildning och samma beskrivning använde han senare på hösten 2014 också om Kazakstan.

För de flesta västerländska beslutsfattare har det varit svårt att begripa hur man har råkat i denna situation. "För ett år sedan anade vi föga om de olika utmaningar vi skulle komma att ställas inför under det år som skulle komma", skrev Carl Bildt i sin blogg den 17 juni 2014. I sak var detta ett sensationellt medgivande om att man i Sverige begått en fatal strategisk felbedömning. Detsamma gäller även Finland. Snarast är det bara Polen och de tre baltiska staterna som kan få godkänt betyg. De förmådde tolka den ryska utvecklingen korrekt, men alltså får de utstå överlägsna attityder och beskyllningar om bristande samarbetsvilja och brist på realism.

Tecknen hade funnits att beskåda under lång tid, försvarsforskare i Finland och Sverige hade i närmare tio år fäst beslutsfattarnas uppmärksamhet vid detta, men nonchalerades konsekvent. Må det också bli sagt att dylika strategiska överraskningar är oförlåtliga; underrättelsetjänstens uppgift är att förmedla korrekt lägesbild till statsledningen. Problemet accentueras naturligtvis om det blir ett kommunikationsproblem och högsta statsledningen inte vill lyssna eller är generellt informationsresistent, vilket dessvärre var fallet under president Halonens tid.

OM FORSKNINGENS ROLL

Även forskningsinstituten bör bistå beslutsfattarna med utredningar och bakgrundsmaterial. Utrikesminister Tuomioja klagade

sommaren 2014 på att han inte får detta stöd, utan endast åsikter. För att inte utpeka Alexanderinstitutet ensamt, skyndade han sig att även inkludera Utrikespolitiska institutet. Det Tuomioja lät bli att nämna eller glömt var att han i slutet av 2004 som minister på UM var med om att lägga ned den militär- och säkerhetspolitiskt relaterade forskning som dåvarande Statens tekniska forskningscentral VTT bedrivit under ett kvartssekel som UM:s konsult. Så kallad hård säkerhet hade då helt fallit ur mode, vapentechnisk utveckling var rätt ointressant och även vapenkontroll- och nedrustningsfrågor hade förlorat sin aura efter att den "samarbetsorienterade säkerheten" ("yhteistyövarainen turvallisuus") hade slagit rot. Tron på den eviga freden i Europa var stark.

Det så kallade STYX-projektets (akronymen kommer från finskans Strategisten ja Taktisten Ydinaseiden Kehityksen Seuranta –projektet där de två sista stora bokstäverna dragits samman till ett X, för att på så sätt skapa bilden av den grekiska antikens dödsflod Styx) sorti firades på VTT i januari 2005. Forskningscentralens legendariska tidigare generaldirektör, akademiker Pekka Jauho som startade projektet i början av 1980-talet, sa som sin åsikt att projektet varit ett av hans käraste skötebarn och att man sällan uppnått så övertygande resultat, också i internationellt perspektiv, med så små resurser. Trots att forskningens kärna handlade främst om kärnvapenfrågor och vapenutveckling ur ett tekniskt och naturvetenskapligt perspektiv, blev det säkerhetspolitiska inslaget med tiden allt starkare. Projektets forskare kom ju i nära kontakt med en uppsjö av utomordentliga inhemska och utländska storheter på området, ofta statsvetare eller historiker.

Projektet hade också ett mindre känt uppdrag att bistå utrikesministeriet i oförutsedda akuta situationer. I praktiken var detta ett regelrätt underrättelse- och analysuppdrag. Denna del av verksamheten var naturligtvis av stort intresse för huvudstaben och ett nära samarbete mellan STYX-forskarna och militären etablerades snabbt.

”Antennerna” utåt skulle alltså vara i ständig funktion, nya rön och utvecklingar identifieras före de kommit över radarhorisonten, så att säga. Förstklassiga utländska kontakter blev ett mäktigt bonus. Då man långt senare kunde i offentligheten höra talas om behovet att uppfatta så kallade svaga signaler, hördes rätt muntra kommentarer bland forskarna på VTT.

Dessvärre bedrivs ingen dylik tvärvetenskaplig forskning i Finland längre. Någon återväxt finns inte. Bara någon enstaka STYX-forskare är ännu i tjänst, men i helt andra uppgifter. De flesta nyckelpersonerna, inte fler än ett halvdussin, är pensionerade sedan flera år tillbaka. Cirkeln är sluten.

RYSSLAND EFTER JELTSIN

Glädjen stod högt i tak då de ryska tjekisterna, alltså säkerhetstjänstens folk samlades till högtidsfest i december 1999. Orsaken var att president Jeltsin hade valt Vladimir Putin till sin ställföreträdare och därmed skulle FSB det vill säga ”korporatsija, firman” återfå greppet om den högsta makten. Vid själva festen drog Putin ned skrattsalvor då han förklarade för sina kolleger i vilka termer han beskrivs i väst som en före detta underrättelseofficer. ”Kära kamrater, som ni väl förstår är ju en före detta underrättelseofficer ett helt absurt begrepp. Något sådant existerar naturligtvis inte.”

Ett annat missförstånd rörande Putin är hans roll som underrättelseofficer. Putin var inte ”spion” i den meningen att han till exempel skulle ha varit särskilt på jakt efter känslig information eller tekniska hemligheter. Han var säkerhetstjänstens man, med särskild inriktning på att skydda Sovjetunionen mot yttre och inre fiender. Den nu aktuella bilden av Ryssland som inringat av fiender från alla håll rimmar helt med Putins instinkter.

Tre höga pensionerade underrättelseofficerare och jag använde den bilden i en Rysslandsrapport som vi publicerade hösten

2011. Rapporten utkom på engelska i uppdaterad och utvidgad form våren 2013. Men bilden i fråga var ingalunda ny, utan användes i huvudstabens presentationer redan för närmare tio år sedan. Visst hade man där koll på läget.

Den som vill förstå vart Ryssland är på väg måste först ha klart för sig var makten är koncentrerad och var besluten fattas. Den överlägset mäktigaste enskilda strukturen är som sagt säkerhetstjänsten FSB, som precis som KGB på sovjettiden kan agera fritt både inom och utanför lagens ramar. Putin själv har ungefär samma roll som Sovjetunionens generalsekreterare. Maktens kärna hittar man i den nya "politbyrå" som främst består av idel FSB-män. Invasionen av Krim beslöts i en inre krets, som förutom Putin bestod av nuvarande FSB-chefen Alexander Bortnikov, chefen för presidentens administration Sergej Ivanov och sekreteraren i nationella säkerhetsrådet Nikolaj Patrusjev. Dessa tre nära medarbetare till Putin är alla höga generaler i FSB och har innehaft de högsta befattningarna där.

Utrikesminister Lavrov kan också anses tillhöra "politbyrå" och han börjar mer och mer påminna om den legendariska Andrej Gromyko, känd i väst som "Mr Njet". Försvarsminister Sergej Sjoigu är en självskriven medlem liksom också generalstabschefen, armégeneral Valeri Gerasimov, men deras inflytande når åtminstone inte ännu upp till FSB-männens. Ryska militären har emellertid en fast tradition av lojalitet mot statsledningen. Ryssland har aldrig varit militärdiktatur fastän Stalin ju gärna bar uniform. "Egentligen är jag ju inte militär, men i krig beror allt på oss soldater", sa han till den finska VSB-delegationen 1948.

Att det råder en intern maktkamp i Kreml är de flesta observatörer ense om, och Putin ses närmast i rollen som överdomare. Men hans sits kommer att vackla betänkligt ifall Ryssland mot förmodan skulle bita i gräset i det pågående höga spelet. Han har till exempel satsat mycket politiskt kapital och prestige på älsklingsprojektet Eurasiska unionen, som Moskva självfallet

skulle dominera. Därför är Ukrainas orientering mot Ryssland så omistligt värdefullt. Ukrainas västorientering och Janukovitj sorti uppfattades av Putin som ett oförlåtligt svek och därför får Ukraina utstå Rysslands vrede. Men någon verklig entusiasm för projektet finns inte ens i Vitryssland eller Kazakstan.

Visst kan Putin avsättas, precis som Nikita Chrusjtjov fick vika för Brezjnevs fraktion på 1960-talet, om han skulle lida förödmjukande strategiska nederlag. Gorbatjov förlorade både sin presidentpost och dessutom hela landet. Ledare kan ersättas, men säkerhetstjänsten FSB:s position som maktorgan består. FSB är en stat i staten och det behövs minst en folkrevolution för att ändra på det. Den fredliga demokratiska vägen är tyvärr effektivt stängd.

VINGLIGA ATTITYDER I VÄST

I västerländska kretsar vill man på de flesta håll inte höra talas om något nytt kallt krig. Som argument framför man att Ryssland inte är någon supermakt som Sovjetunionen och att det inte längre rör sig om någon ideologiernas kamp. Dessutom anses Ryssland särskilt bland de ekonomiskt bevandrade vara så svagt, att landet inte är någon match för en enad västlig front.

Hela tanken på ett nytt kallt krig verkar absurd och det skulle vara det ultimativa medgivandet om att västs förhoppning om att integrera Ryssland har grusats. Det vore både förnedrande och under både USA:s och EU:s värdighet. Bådas ekonomiska styrka och militära makt är av en helt annan kaliber.

Dessvärre är detta skenbart; särskilt EU är säkerhetspolitiskt svagt och USA:s viktigaste traditionella allierade i Nato har avrustat till den grad att deras militära förmåga är pinsamt låg. Professor Sergej Karaganov, en inflytelserik säkerhetspolitisk observatör och rådgivare som har Kremls öra, skrev redan för

flera år sedan att ”Europa är naket och försvarslöst. Med undantag av Britannien finns där inga försvarsmakter att tala om”.

Vid Natos toppmöte i Wales gjordes visserligen betydande politiska kursomläggningar – artikel 5 – fick större pregnans än tidigare och man kom även överens om att medlemsländernas försvarsutgifter bör vara minst 2 procent av BNP. Tyskland är här i nyckelställning. Landet som numera är utpräglat pacifistiskt och inte alls är villigt att bära den säkerhetspolitiska börda som man kunde förvänta sig av en obestridlig regional stormakt, borde öka sina försvarsutgifter med 50 procent, men någon aptit för det finns inte. Länder som Frankrike, Italien och Spanien har det synnerligen kärt ekonomiskt och för dem kommer hoten söderifrån, i form av flyktingströmmar. För dem är Ryssland främst en handelspartner.

Turkiet är ett för USA strategiskt viktigt land som inom Nato driver sina egna nationella intressen hänsynslöst. Turkiet vill som regel inte att Natos knappa resurser ska prioriteras till andra.

USA:s mått är rågat, man tolererar inte fripassagerare och kommer inte längre att ensam bära Europas bördor. Att stå för över 70 procent av Natos kostnader går inte längre an. Européerna får sköta sina egna problem.

Detta är den stora bilden. Den självförvållade säkerhetspolitiska förruttningen i Europa kan inte överskylas med kosmetiska medel. Att små förband av högst bataljons storlek placeras på rotationsbasis i utsatta länder som de baltiska staterna eller Polen, gör varken från eller till. Deras militäroperativa roll är mer att fungera som politisk snubbeltråd än att verka avskräckande mot regelrätt invasion. Tyskland motsatte sig permanent utplacering av ens nominella styrkor.

Professor Jukka Korpela, specialist på Rysslands historia vid Östra Finlands universitet, skrev väldigt träffande (HS 9.9.2014) att Rysslands handlingar är svårförståeliga ur ett västerländskt perspektiv. Även de som inte är religiöst lagda bör begripa att

religionen är sanning i de troendes värld. Detsamma gäller nationalismen, i vars namn individen kan offras för helhetens bästa. Att det här handlar om ideologier är lika klart som i fallet kommunismen, menar Korpela.

Den ryska kulturhistorien skiljer sig från den västliga, skriver han, och den har fört med sig tanke- och beteendemodeller som i västerlänningars ögon kan verka otroliga eller helgalna. Staten och kyrkan bildar enligt premiärminister Dmitrij Medvedev en symfonisk helhet, där kyrkan talar om det Heliga Ryssland som alla världens ortodoxas fosterland, att jämföra med islams umma.

Att Ryssland är annorlunda än väst är en banal sanning. Den hårda nationalistiska indoktrineringskampanjen som landets konservativa ledning driver energiskt har enligt ryska liberala forskare och observatörer fått direkt fascistiska drag. Herrefolkstänkandet är inte alls främmande.

Att påstå att det inte efter kommunismens fall längre råder några ideologiska motsättningar mellan Ryssland och väst är ytterligare ett bevis på hur svagt underbyggda och naiva föreställningar om Ryssland alltjämt råder på sina håll, inte minst ute på det politiska fältet och i delar av den akademiska världen.

Docent Mika Aaltola, programdirektör vid Utrikepolitiska institutet, gör intressanta jämförelser mellan Ryssland och väst (Suomen Kuvalehti, 36/2014). Hans slutsatser är allmängiltiga och liknande bedömningar ser man också i den internationella diskussionen. Från rysk synvinkel för man en kamp mot väst. Partnerskapet är dött. På det strategiska planet strävar Putin till att åtminstone regionalt omkullkasta den av USA stödda liberala ordningen.

USA däremot strävar till att minska på sin direkta militära interventionspolitik och satsar i stället på andra områden, som nätverk i vid bemärkelse och informationsteknologi. Men militären har alltjämt en stor roll, i den liberala världsordningen följer

krigsfartygen handelsfartygen. USA:s militära omorientering från Europa och Mellanöstern mot Asien och Stillahavsområdet är en direkt följd av att de för landet livsviktiga handelsvägarna går där.

Till detta kan man inflika att USA ingalunda avser att ge upp sitt globala nätverk av vänner och allierade. Men det mervärde för USA som dessa kan erbjuda, avgör graden av ryggsöd länderna kan förvänta sig. Det är i detta perspektiv man ska se de interna skismerna i Nato, där särskilt relationerna mellan USA och Tyskland är ansträngda.

RYSSLANDS FÖRSVARSSATSNING

Ryssland har misslyckats grundligt i moderniseringen av sin ekonomi. Satsningarna är nu inriktade främst på uppbyggandet av landets militär styrka. Försvarsbudgeten fortsätter att stiga planenligt brant under 2015-2017, samtidigt som den övriga ekonomin redan hostar. Att fosterlandet är i fara är en tes som hamras in medborgarna, och därmed förbereder man folket på eventuella kommande prövningar. Försvarsmedlen kommer i allt högre grad att tas från socialbudgeten.

En betydande del av försvarssatsningarna går till kärnvapen. Här är Rysslands moderniseringsprogram helt enkelt massivt. Det handlar om flera nya landbaserade missiltyper, strategiska ubåtar och tillhörande missiler, och på sikt också nya strategiska bombplan. Vissa av missilerna och de nya kryssningsmissilerna är främst avsedda för konventionellt bruk, men med kärnladdningar som en option, förhoppningsvis bara i avskräckande syfte.

Det problematiska är att bland de nya vapentyper Ryssland håller på att testa som bäst finns också sådana som inte med bästa vilja kan betecknas som tillåtna. De är operativt avsedda för medeldistans och bryter då mot det så kallade INF-avtalet, som gäller alla landbaserade ballistiska missiler och kryssningsmissiler

med en räckvidd mellan 50 km och 5 500 km. Presidenterna Reagan och Gorbatsjov undertecknade det avtalet i december 1987 och det blev den första grundbulten bland USA:s och Rysslands bilaterala avtal om kärnvapennedrustning.

INF-avtalets symbolvärde är väldigt stort och att bryta det skulle medföra starkt negativ internationell respons. Det är viktigt att ha klart för sig att både INF-avtalet och successiva START-avtal som gäller strategiska, det vill säga långdistanskärnvapen med räckvidd över 5 500 km, uttryckligen gäller missiler och lavetter, inte själva kärnladdningarna. Det är alltså ingen ursäkt att senare säga att de nya missilerna bara är avsedda för konventionellt bruk.

Ryssland har dock i flera repriser meddelat att INF-avtalet inte är evigt – enligt avtalstexten finns det dock ingen tidsgräns – och man har redan nu stigit ut i en gråzon. Putin lät förstå i augusti 2014 på Krim att man kommer att hålla fast vid sådana avtal som tjänar Rysslands intressen och låta bli att tillämpa sådana som strider mot landets intressen. Något utträde med buller och bång är inte att vänta.

Att Ryssland inte längre bryr sig om INF är klart, men man kommer av allt att döma att låtsas att avtalet alltjämt gäller så länge det går. FSB:s förkärlek för att uppträda och agera dolt – jfr ”gröna gubbar” på Krim och Rysslands envetna förnekande om någon militär roll i östra Ukraina – gäller även här. En tärande osäkerhet som skapar villrådighet och oro är ett mäktigt politiskt vapen.

Självfallet har dessa ryska markeringar haft en synnerligen negativ inverkan på hela rustningskontrollagendan. Ryssland slutade redan 2007 att tillämpa CFE-avtalet som reglerar de konventionella vapnen i Europa. Det senast ingångna bilaterala kärnvapenavtalet mellan USA och Ryssland är det så kallade nya START-avtalet som skrevs under i april 2010. Det gällde strategiska kärnvapen och är i kraft i tio år. Antalet stridsspetsar begränsades till 1 550, vilket grovt taget är bara drygt en tiondedel av den nivå från vilken Reagan och Gorbatsjov startade.

Den nukleära nedrustningsprocessen kan alltså anses ha varit synnerligen framgångsrik. I juni 2013 föreslog president Obama i Berlin nya förhandlingar, med målet att reducera de strategiska stridsspetsarna ytterligare med en tredjedel, det vill säga till cirka 1 000. Ryssland avböjde nu kategoriskt bilaterala samtal. Man krävde att härefter måste också alla andra officiella kärnvapenmakter, alltså Storbritannien, Frankrike och Kina delta ifall Ryssland ska sätta sig vid förhandlingsbordet. Därmed blockerades fortsatt strategisk nedrustning effektivt.

Några år tidigare, i januari 2010, hade Sveriges och Polens utrikesministrar Carl Bildt och Radek Sikorski föreslagit att nästa nedrustningsrunda också skulle gälla taktiska kärnvapen. Bildt höll tal i Paris där han tog upp även detta. En fransk kollega, professor Thérèse Delpech, svarade kort i ett mejl på min förfrågan om den ryska reaktionen: ”Vad jag kan säga dig är att ryssarna blev rasande.”

Ryska arméns tillstånd och framtidsutsikter är naturligtvis just nu av allt större intresse. Tillsammans med brigadgeneral Lauri Kiianlinna, kommodor Pertti Inkinen och överste Heikki Hult skrev jag rapporten ”The Development of Russian Military Policy and Finland”, som alltså är på det hela taget kurant. Boken finns tillgänglig på internet och hittas lätt med till exempel Google. Den politiska utvecklingen, landets försvarspolitik och militära tänkande samt operativa metoder beskrevs i detalj, ytterligare också rustningsprogrammet och övningsverksamheten. Vad vi inte kunde eller ville ta ställning till var Rysslands avsikter. Därför var fokus på Rysslands militära förmåga.

Flera av våra centrala slutsatser fattades utifrån skribenternas professionella kunnande, till exempel att ryska armén kommer att utvecklas i två parallella spår. En del kommer att bestå av väl utrustade elitstyrkor i mycket hög beredskap, men numerären blir förhållandevis modest. Den andra delen kommer att bestå

av en numerärt långt större armé som bemannas av reservister. Dess materiel är äldre och finns lagrad i mobiliseringsförråd. Men det synnerligen ambitiösa rustningsprogrammet vars värde uppgår till drygt 500 miljarder euro kommer att genomföras.

Dessa prognoser har bekräftats. Sommaren 2014 fattades beslut om att reservister i åldern upp till 40 år kommer att inkallas till reservövning. Det innebär att Ryssland fortsatt kommer att ha en utbildad reserv vars storlek är flera miljoner man.

Kriget i Ukraina har gett oss en liten inblick i hur materielförsörjningen för reservistarmén fungerar i praktiken. Tung rysk krigsmateriel som strömmat till "separatisterna" har helt uppenbart iståndsatts i mobiliseringsförråden. Det har ofta rört sig om till exempel äldre stridsvagnsmodeller som inte längre varit i bruk i de ryska reguljära styrkorna.

Ännu i fjol kunde man i svensk debatt höra hur ryska arméns uppryckning sker från en så låg nivå att någon som helst fara inte föreligger. Även det visade sig vara en grav feltolkning. Att ryska armén inte imponerade i kriget i Georgien 2008 ledde nämligen till resoluta åtgärder. Man började åtgärda bristerna, speciellt på ledningsområdet, men också inom logistik, transportförmåga och samverkan mellan vapengrenarna. Framför allt började man öva.

Under det senaste året har man hållit ett betydande antal krävande, storskaliga övningar under alltmer realistiska förhållanden. Ibland har upp till 150 000 soldater åtminstone i viss mån varit involverade. Professionella observatörer utomlands och hos oss menar att ryska arméns förmåga förbättrats väsentligt, och det på häpnadsväckande kort tid. Allt tyder på att ryska armén skaffat sig ett kraftfullt övertag i förhållande till grannar som skurit ned sina försvarsmakter till oigenkännlighet och som inte övat i brigadformation på mycket länge. Det ger Ryssland ett hårt påtryckningsmedel för överskådlig tid.

Den ryska övningsverksamhetens kvantitativa dimensioner ska uppfattas som norm, inte den nya "hybridkrigföringen" med

gröna gubbar och allsköns dimridåer. Det är ett stridssätt som lyckligtvis inte är helt lätt att tillämpa i Finland. Vi har tillräckligt av egna erfarenheter om hur främmande soldater behandlas om de oinbjudna försöker ta finsk mark. Då spelar det ingen roll om de kommer utan kokard eller epåletter.

FINLANDS PREKÄRA SITUATION

President Niinistö sa efter Gullrandasamtalen 2014 att Finland inte har resurser att ensamt bygga upp ett trovärdigt försvar. Materielsituationen inom särskilt markstridskrafterna är svår och förvärras snabbt. Av våra elva brigader i krigsorganisationen är på sin höjd två någorlunda adekvat utrustade. Att verkligen åtgärda problemet är oerhört kostsamt och politiskt omöjligt. Vi får gå tillbaka till krigstiden för att hitta en motsvarande situation. De små budgetökningar som synes finnas inom räckhåll är helt nödvändiga för att restaurera övningsverksamheten, men räcker inte till för några materiellanskaffningar av större betydelse.

Hur Finland ska ta sig ur det säkerhetspolitiska dilemma är alltså oklart. Alternativen som presenterats i offentligheten är alla problematiska. På vänster- och centerhåll söker man lösningen i backspegeln, neutraliteten som den enda ”realistiska optionen”. Den skulle samtidigt innebära en nyfinlandisering av långt värre slag än den som rådde under kalla kriget. Att frivilligt låta sig inkluderas i Rysslands intressesfär och få njuta av Rysslands säkerhetsgarantier väcker anstöt hos de flesta finländare.

Återstår således alliansanslutning i någon form. Nato vore det naturliga valet och politiskt hör Finland naturligtvis hemma i samma organisation som redan omfattar en massiv majoritet av Europas folk. Även Nobels fredspristagare president Ahtisaari förespråkar medlemskap av just detta skäl.

Men politiskt är ett finländskt och även ett svenskt Nato-medlemskap en så kallad ”non-starter” eftersom det saknar

folkförankring. Attityderna mot Nato är seglivade, oberoende av vad som synes ske på rätt nära håll.

Viktigare än att fortsätta banka huvudet i väggen är att utveckla de militära kapaciteterna tillsammans med våra nordiska brödrafolk och även Estland, syftande till en formell allians i någon avlägsen framtid. Det är den för närvarande mest realistiska lösningen. Tanken på en neutral försvarsunion med Sverige är chimär som hålls vid liv bara i centerns fantasier. Att få Norge och Danmark med är minst lika viktigt och det förutsätter samtidigt starkt ryggstöd från USA:s sida.

”Redan nu behöver alla nordiska länder USA:s stöd för sin säkerhet, och USA behöver i sin tur pålitliga allierade och partnerländer om man vill bevara fred och säkerhet i Norden, Östersjöområdet, inklusive Arktis, där konkurrensen om naturresurserna kommer att öka under kommande decennier.”

Citatet är från en artikel som förra chefen för försvarshögskolans strategiska institution, överste Pekka Holopainen och jag publicerar i en journal utgiven av US Army War College i USA.

SAMMANFATTNING

Sammantaget är säkerhetssituationen i Europa långt allvarligare än vad beslutsfattarna vill öppet medge. En grundorsak är bristen på västerländskt ledarskap. Man vill söka en anpassning till Ryssland, men förstår inte att det innebär att man då måste acceptera nya regler som Ryssland dikterar.

Först och främst vill Ryssland inte att dess grannar ska ha rätt att suveränt besluta om sin geopolitiska hemvist. Det gäller alldeles särskilt forna sovjetrepubliker men även vissa tidigare Warszawapaktsländer. Att Finland skulle vara ur farozonen är en farlig illusion.

Men Ryssland strävar också till att genom skickligt bilateralt spel, hot och mutor skapa en situation som eroderar både Nato och EU inifrån.

När spänningen mellan öst och väst var stor i början på 1980-talet blev Ronald Reagan president i USA. På många håll i väst utmålades han som en dum före detta skådespelare, kanske till och med krigstokig. Han sågs som en kolossal risk för världsfreden. Att Reagan stod upp mot Sovjetunionen och inte vek en tum behagade inte heller dem hos oss som vigt sina liv för freden. Inte heller den småskaliga militäroperationen till Grenada.

Men Reagan var populär och inledde sin andra presidentperiod brett leende: "You've ain't seen nothing yet." Och visst fick världen till slut både se och begrunda; global avspänning och på det personliga planet helt avspänt umgänge med Michail Gorbatsjov. Banbrytande nedrustningsavtal med mera.

På 1980-talet var Sovjet starkt och en fruktad stormakt. Kraftfullt ledarskap på båda sidor gav gott resultat. Nu sägs Ryssland vara svagt, men trots detta lämnar ledarskapet i väst mycket övrigt att önska. Tysklands kansler Angela Merkel är ändå den första betydande politikern i väst som slutligen insett faran och ändrat ståndpunkt. Dessvärre har även hon hållit fast vid beslutet att kategoriskt utesluta militär hjälp till Ukraina. Samma strategiska kardinalfel gjorde även president Obama och det ger Kreml fritt handlingsutrymme utan risk. Putin lär nog inte bry sig mycket om Merkels uppfattning att han lever i sin egen värld. Hur låter det på ryska: "You've ain't seen nothing yet."

FINLANDS SÄKERHET I ETT NORDISKT PERSPEKTIV

JAN-ERIK ENESTAM
Politics magister, f.d. försvarsminister

I. STORA SCENEN

HÄNDELSEUTVECKLINGEN I VÄRLDEN har gjort helt om. Den amerikanska författaren och professorn Francis Fukuyama hävdade i sitt verk "Historiens slut och den sista människan" att historien tar slut i och med Sovjetunionens kollaps och därmed slutet på det kalla kriget. Han menar att världen domineras av liberal demokrati och att historien därmed är slut, eftersom det inte kommer att inträffa några fler stora idéstrider i likhet med den liberala demokratins kamp mot nazism och kommunism.

Som en motreaktion till Fukuyamas tes skrev den likaså amerikanska statsvetaren Samuel P. Huntington en bok som i svensk översättning heter "Civilisationernas kamp: mot en ny världsordning". Den utkom på engelska 1996 och byggde på en artikel skriven redan 1993.

Huntingtons huvudtes är att det faktum att endast en ideologi och ett ekonomiskt system tycktes stå till buds efter det kalla krigets slut inte innebär något slut på historien eller storskaliga konflikter, utan endast att världen hade återförts i ett normaltillstånd av kamp mellan kulturer eller civilisationer. Han menar att Fukuyama och andra liberaler missade framtida konfliktorsaker och att de viktigaste byggstenarna i världspolitiken och det internationella systemet efter kalla kriget bestod av civilisationer snarare än stater. Konflikter kommer därför under 2000-talet att uppstå mellan dessa civilisationer än mellan stater och världsreligionerna kommer att spela en viktig roll.

Huntington identifierar sex till åtta större civilisationer:

- Västerlandet
- Den kinesisk-konfucianska
- Den japanska
- Den hinduiska
- Den öst-ortodoxa
- Den muslimska, samt
- Möjligen en latinamerikansk och
- Möjligen en afrikansk

Han exemplifierar med kriget i forna Jugoslavien samt konflikterna i Tjetjenien, Indien och Pakistan, som alla utspelas i gränsområdena mellan olika civilisationer. Att se hela världen som en enda modern civilisation är enligt honom ett utslag av västerländsk hybris. Det som ses som universalism i västvärlden betraktas snarast som imperialism i övriga civilisationers ögon.

Även Huntington fick utstå mycket kritik för sina teser, inte minst från liberaler. Hans idéer fick emellertid ny aktualitet efter terroristattackerna i USA den 11 september 2001. Dessa och efterföljande händelser kan ses som en bredare konflikt mellan västvärlden och den muslimska världen.

Utvecklingen i världen visar att historien ingalunda är slut: Balkankrigen, Rysslands angrepp på Georgien år 2008, den hoppingivande arabiska våren som övergått i iska vinter, dock med viss reservation för Tunisien och Jordanien, den så kallade IS-rörelsen som vill skapa ett kalifat och vars anhängare är religiösa fanatiker som halshugger "vantrogna" med svärdet i ena handen och koranen i den andra. Och Ryssland som annekterar Krim och stöder separatisterna i Östukraina.

Geopolitiken har återintagit scenen.

2. MELLANSCENEN

Borde vi vara överraskade? Egentligen inte. Det fanns tydliga tecken. Det kaos som så småningom uppstod efter Sovjetunionens sammanbrott kunde inte fortsätta hur länge som helst. Den ena ekonomiska krisen efterträdde den andra. Under Tjernomyrdins tid som premiärminister 1992–1998 uppstod enorma budgetunderskott som finansierades med skuldsättning till höga räntor. År 1998 gick hela 34% av statsutgifterna till att betala räntor på dessa skulder. Kraschen kom i augusti samma år, men den blev samtidigt en vändpunkt för den ryska ekonomin. Ryska varor blev billigare på världsmarknaden och importerade varor dyrare i Ryssland, vilket stimulerade den inhemska produktionen.

Jeltsin blev också känd för att byta premiärministrar när han behövde syndabockar. I augusti år 1999 överraskade han med att utnämna den då okände Vladimir Putin till premiärminister och förklarade, att här var den man som han ville se som sin efterträdare på presidentposten. Sedan gick det fort. På nyårsaftonen 1999, i den ryska presidentens tal till nationen inför inte bara det nya århundradet utan årtusendet meddelade Jeltsin att han avgår med omedelbar verkan, ett par månader för tidigt. Putin blev då tillförordnad president och hann etablera sig i det ryska folkets medvetande. I valet i mars år 2000 vann hann en promenadseger.

I oktober 1999 skulle EU och Ryssland ha toppmöte i Helsingfors. Eftersom president Jeltsin "fått förhinder" representerades han av den nya premiärministern, Putin, som jag då träffade för första gången.

Det lilla man då visste om Putin var att han hade en bakgrund i säkerhetstjänsten, FSB, KGB:s efterträdare. Till skillnad från Jeltsin hade Putin aldrig lämnat kommunistpartiet innan det kollapsade tillsammans med Sovjetunionen. Putin sägs hysa en underliggande bitterhet över vad som gick förlorat med Sovjet-

unionen. I sitt tal till nationen år 2005 beskrev Putin Sovjetunionens upplösning med den numera välkända formuleringen om "det förra århundradets största geopolitiska katastrof". Mindre citerat, men inte mindre intressant, är att han därefter talar om den "verkliga tragedin" för det ryska folket i och med slutet för Sovjetunionen: "Tiotals miljoner av våra medborgare och landsmän hamnade utanför Rysslands gränser". Vilka han avser är uppenbart.

Fram till Sovjetunionens upplösning ansåg man att det fanns två supermakter i världen: USA och Sovjetunionen. Men efter 1991 var det uppenbart att det fanns bara en: USA. Under Putins tid vid makten har Rysslands förbättrade ekonomi dock lett till ett återuppstått självmedvetande. Om man inte längre är supermakt gör man i varje fall anspråk på att vara stormakt. I sitt tal vid den säkerhetspolitiska konferensen i München 2007 sade Putin klart ut att om USA handlar ensidigt och utan respekt för andra stater har Ryssland som stormakt rätt att göra detsamma. Det är mot denna bakgrund man ska se Rysslands allt mer aggressiva försvar av det som man betraktar som sitt revir. De forna sovjetrepubliker betraktas som det "nära utlandet". Rysslands förhållande till dem ska karaktäriseras mera som inrikespolitik än utrikespolitik. Ryska trupper har spelat en aktiv roll i de strider som pågått i Moldavien, Tadzjikistan och Georgien. Det står fortfarande ryska styrkor i Moldavien och Georgien.

Annekteringen av Krim och aktivt stöd, både med både vapen och soldater till separatisterna i östra Ukraina ska ses som en viktig del av Rysslands stormaktsintresse. Blir Ukraina medlem av EU, för att inte tala om Nato, slås Putins dröm om att skapa en Eurasisk union med Ryssland som primus motor i kras.

Den ryska konstitutionen ger Putin möjligheter att vara president till 2024, om han blir omvald. Under ett kvartssekel har han då varit med om att rita om Europas säkerhetspolitiska karta. Och precis som de baltiska staterna måste vi förbereda oss för risken att Putins stridslystna äventyrligheter fortsätter.

3. LILLA SCENEN

Läget i Östersjöregionen är i skrivande stund inte längre så stabilt som det har varit. Ryska kränkningar av ländernas luftrum har tilltagit och ser ut att vara systematiska. Sverige påstår sig ha bevis för att en ubåt från främmande makt har kränkt svenskt territorium. Oron i de baltiska staterna är därför mer än förståelig. Det är inte svårt att föreställa sig hur balterna skulle uppleva sin situation om de vore utanför Nato. Här finns en intressant paradox: Rysslands agerande har återgett Nato dess ursprungliga uppgift och roll. Dess artikel 5 som säger att ett angrepp på ett medlemsland är liktydigt med ett angrepp på hela alliansen har fått förnyad aktualitet. Det var kanske inte Putins avsikt...

Av Östersjöländerna står endast Sverige och Finland utanför Nato. Vårt och Sveriges försvar bygger på att vi kan försvara oss ensamma mot eventuella militära hot. Via partnerskapet för fred har länderna ett intimt samarbete med Nato som man nu ytterligare önskar fördjupa. Väl så, men utan fullvärdigt medlemskap i försvarsalliansen finns inga garantier för att länderna skyddas vid en eventuell konflikt. Det nära samarbetet räcker inte. Det vet både Georgien och Ukraina. De är i likhet med Sverige och Finland partnerskapsländer till Nato och har bidragit med många soldater till Natos FN-stödda operation i Afghanistan. Likväl har de fått stå ensamma. Natos generalsekreterare har varit mycket tydlig: den kollektiva säkerheten omfattar inte partnerskapsländer eller ens länder som sökt om medlemskap.

Det nordiska försvarssamarbetet utvecklas och fördjupas idag inom ramen för NORDEFCO, som bildades 2009 och som är mera en samsamarbetsstruktur än en regelrätt organisation. Den består av en flexibel kombination av sakkunniga och beslutsfattare inom de nordiska försvarsförvaltningarna på både politisk och militär nivå. Kostnadseffektivitet eftersträvas, samtidigt som man försöker uppnå ett operativt, ekonomiskt, tekniskt

och industriellt värde. Kompatibilitet som möjliggör en ännu intensivare samverkan mellan de nordiska försvarsmakterna har hög prioritet. Samarbetet kompletterar ländernas nationella försvarslösningar och det samarbete som bedrivs bilateralt, inom EU och Nato. Dagligt samarbete bedrivs för närvarande inom följande delområden: försvarspolitik, strategisk utveckling, kapaciteter, personal och utbildning, övningar och operationer. EU kallar detta för Pooling&Sharing, som motsvaras av Smart Defence i Nato.

Det är alldeles uppenbart att det nordiska försvarssamarbetet är både förnuftigt och nyttigt, särskilt för icke-Natomedlemmarna Sverige och Finland. Det har starkt stöd hos politikererna, militären och befolkningen. Men det rör sig hittills om ett samarbete i fredstid. Kan det ytterligare utvecklas till att gälla också i en militär krissituation? Det skulle i så fall förutsätta en gemensam försvarsplanering och statsfördrag mellan länderna. Det är osannolikt att Danmark, och Norge skulle gå med på detta, eftersom Nato-skölden skyddar dem. Vilka optioner har då Sverige och Finland?

I Nordisk Tidskrift 2/2013 presenterade jag en analys, som bygger på ett försök till marxistisk dialektik, som ju består av tre steg: tes, antites och syntes.

Tes: Sverige och Finland är var för sig och utan det skydd som ett medlemskap i Nato skulle ge för små för att upprätthålla ett trovärdigt och uthålligt försvar.

Antites: Det är inte sannolikt att varken Sverige eller Finland inom rimlig tid blir medlemmar av Nato (jag hoppas jag har fel). Det är, som ovan sagts, inte heller sannolikt att Nato-länderna Danmark och Norge accepterar en så långt gående gemensam nordisk försvarsplanering, som för att fungera i en kris eller eventuellt krig, förutsätter ett statsfördrag mellan länderna.

Syntes: Därför bör Sverige och Finland inleda en gemensam försvarsplanering och ingå ett statsfördrag där den politiskt

godkända solidaritetsdeklarationen som de nordiska länderna godkänt skulle kodifieras, men bara mellan Sverige och Finland.

Finns det någon realism i denna syntes? Det avgörs av den politiska viljan. En försvarsallians med Sverige skulle uppfattas som ett betydligt mindre steg än ett Nato-medlemskap. Alliansen skulle också bana väg för ett framtida inträde i Nato för vardera länder. De tycks nämligen råda bred enighet om att då ett Natomedlemskap blir aktuellt, bör Sverige och Finland ansluta sig samtidigt.

Effekterna då? Helsingin Sanomat av den 17.1 2013 hade en artikel med rubriken (*förf. övers.*) "Den svensk-finska drömmen", med underrubriken "Enligt experterna skulle Sveriges och Finlands försvarsmakter komplettera varandra på ett strålande sätt". Tidningen skissar en bild av hur läget skulle se ut år 2015. Den krigstida styrkan skulle bestå av 280 000 soldater, varav Finland bidrar med hela 230 000. Antalet pansarvagnar (Leopard) skulle uppgå till 380, varav 280 svenska och 177 attackplan (115 Jas Gripen, 62 FA18 Hornet). 53 transporthelikoptrar skulle finnas, varav 33 svenska. Sverige bidrar ensamt med 12 transportflygplan. Sju svenska korvetter och sex svenska ubåtar kompletteras av 18 finska minbåtar och minröjare. Härtill kommer en hel del annan utrustning såsom missiler, med mera.

"Sveriges försvarsmakt är liten, snabb och vig, medan Finlands är stor klumpig och uthållig" är tidningens sammanfattande karaktäristik.

De flesta som kommenterat min artikel hävdar att detta inte räcker till. Det har jag svårt att förstå. Förstärkningen av det egna försvaret skulle bli avsevärd och tröskeln för ett eventuellt angrepp betydligt högre än utan alliansen. Om ett Nato-medlemskap fortfarande är uteslutet och om inte historiskt betingade psykologiska barriärer ställer hinder i vägen, menar jag att både förnuftsskäl och i synnerhet ekonomisk rationalitet talar för tanken. Den är heller inte svindlande. Både Finland och

Sverige skulle fortfarande ha sina egna försvarsmakter, precis som Nato-länderna har sina.

I Dagens Nyheter av 24.8 2014 får tanken stöd i en debattartikel med rubriken "Stärk vår försvarsförmåga i förbund med Finland" skriven av tre officerare. Försvarsfördraget skulle omfatta gemensam försvarsplanering och gemensam användning av både militära och civila resurser i krig, kriser och katastrofer. De hävdar att ett så djupt och omfattande samarbete skulle stärka vår säkerhet ömsesidigt. Ländernas strategiska djup och därmed uthållighet skulle öka fördelaktigt och innebära en vinna-vinnalösning.

Ett försvarsfördrag mellan Sverige och Finland skulle kodifiera det praktiska samarbete som redan existerar. Momentum för ett sådant fördrag är nu, då Sveriges nya regering klart deklarerat att den inte ansöker om Nato-medlemskap, men i stället vill utveckla både det nordiska försvarssamarbetet och alldeles särskilt samarbetet med Finland.

NATO – NU ELLER ALDRIG?

STEFAN WALLIN

Riksdagsledamot, f.d. försvarsminister

I DEN BÄSTA av världar skulle denna text aldrig ha skrivits och denna bok aldrig behövt utkomma. Över den bästa av världar vilar ett glittrande raster av global fred, stabilitet, förtroende och trygghet. Av gevären har man gjort plogar och av uniformerna segel. I den bästa av världar finns ingen maktpolitik, ingen geopolitik, inga nationalistiska ambitioner.

I den bästa av världar råder total ömsesidig respekt, där grannar, ideologier och religioner lever i fredlig samexistens. Lever och låter andra leva. Det finns bara ett krux med allt detta. Den bästa av världar existerar inte. Det har den aldrig gjort och kommer aldrig heller att göra det. Denna bedömning beror inte på någon urbota pessimism över mänsklighetens förmåga att hantera sina egna öden. Den härstammar heller inte från någon kristallkula fylld med futuristisk laddad cynism. Bedömningen är bara, dessvärre, en krass realistisk och av historien bevisad analys av hur mänskligheten dessvärre är funtad. Kedjan är - har alltid varit - lika stark som sin svagaste länk.

Det brukar sägas att vi lärt oss av historien. Det är både sant och inte sant. Onekligen har vi på ruinerna efter andra världskriget grundat våra förenta nationer, organisationer för säkerhet och samarbete och europeiska unioner. Det har vi gjort för att kunna hantera och avstyra potentiella kriser och istället bedriva sammanflätande handel, kulturutbyte och diplomati. Aldrig mera krig, har vi sagt. Det sade ironiskt nog redan Karl Marx. Ändå har det alltid blivit annorlunda. För inte så länge sedan satt världssamfundet som en mimosa på åskådarplats då en Pol Pot

eller en Slobodan Milosevic systematiskt eliminerade oskyldiga människor, som råkade ha "fel" social eller etnisk bakgrund.

Kriget på Balkan för bara drygt tjugo år sedan visade med brutal tydlighet att de så kallade oförlömliga lärdomarna efter andra världskrigets monumentala brott mot mänskligheten i praktiken var tunnare än silke. Ett tandlöst världssamfund, som brukat påfågla sig i civilisationens strålgång, tillät att tusentals pojkar och män skickades i famnen på sina slaktare i Srebrenica. Idag är Milosevic död medan Ratko Mladic och Radovan Karadzic sitter i Haag i väntan på att rättvisa ska skipas. Inte ens den största rättvisan väcker ändå de förlorade pojkarna och männen till liv. Vi får heller aldrig veta hur långt folkmordet hade tillåtits gå om inte USA:s tuffa, men helt nödvändiga åtgärder slutligen fått stopp på mördarna.

I den bästa av världar skulle cynikerna aldrig behöva säga att mängden kriser och krig tydligen alltid måste vara konstant. Får man slut på en blossar en ny upp, kanske två. I den bästa av världar skulle pessimisterna inte gång på gång behöva få rätt när de drar på smilbanden åt handskakningarna på ännu en ny fredsplan i Mellanöstern - en fredsplan, som snart också den kommer att vara perforerad med kulhål och besudlad med blod.

Inte heller i norra Europa har den bästa av världar i historiens ljus några hängslen att smälla med. Nordens historia är blodig, låt vara att det bara är Finland som tvingats begå krig i modernare tid. Efterkrigstidens Norden har präglats av tätt samarbete, ömsesidigt förtroende, rivna gränshinder och nya samarbetsutsikter, som nästan saknar gränser - i ordets alla bemärkelser. Finlands och Sveriges inträde i EU har inte påverkat det nordiska samarbetet nämnvärt - på senare år snarast tvärtom. Samtidigt har EU stärkt inte minst Finlands internationella ställning efter årtionden av balansgång och emellanåt utrikespolitiskt motiverad, men inrikespolitiskt manipulerad frivillig underkastelse inför den östra grannen.

Att EU-medlemskapet i grunden också var ett säkerhetspolitiskt vägval torde ha stått klart för de flesta av den 57-procentiga majoritet, som på hösten 1994 röstade ja i folkomröstningen. Tre år efter Sovjetunionens kollaps fanns det ett historiskt momentum. Fönstret mot väster stod nu vidöppet medan korridorerna i Kreml doftade en blandning av destillat och den nya nomenklaturans, oligarkernas, rakvatten. Tills president Boris Jeltsin på nyårsaftonen 1999 meddelade att han gjort sitt och att hittat en kronprins. Idag har kronprinsen blivit kungligare än kungen själv.

En komponent - orsak eller verkan? - i en tilltagande geopolitisk snålblåst är nationalismen. Den får sitt bränsle av känslan av en förlorad stormaktsposition och en upplevd historisk oförrätt, alltså ett uttunnat kollektivt självförtroende. Då detta projiceras på omgivningen och ges rollen som näringspinne i spirande nationalistiska matjordar runtomkring finns snart ingredienserna för oro, kris och i värsta fall krig.

I den bästa av världar skulle allt detta, om det nu måste ske, försiga isolerat i en bubbla. I verkligheten är det inte så. Ringarna går på vattnet och träffar förr eller senare också, oavsiktligt eller ej, mer avlägsna objekt, som igen tvingas idka balansgång, göra riskbedömningar och agera internationellt solidariskt, men med också egna nationella intressen för ögonen. Ett sådant land är Finland, vars sydligaste metrar av den 1 300 kilometer långa östgränsen ligger bara tusen kilometer från krishärden i östra Ukraina.

Bara lite längre bort finns Krim, vars öde väckte många tankar. Tiden mellan det att den olympiska elden slocknade tills Rysslands president skrev på annekteringshandlingarna för halvön var skrämmande kort. Ändå hann det hända så mycket däremellan. För mycket.

Krisen i Ukraina har helt väntat lett till högre varvtal i den säkerhetspolitiska debatten också hos oss. Minsann skulle vi leva i en märklig för att inte säga förgången värld om den pågående

dramatiska händelseutvecklingen i en av Rysslands grannstater – med Ryssland själv inblandad – inte väckte några som helst tankar också hos oss om hur Finland bäst tryggar sina säkerhetspolitiska intressen på sikt.

En naturlig dimension i detta har varit att också Finlands framtida relation till försvarsalliansen Nato aktualiserats. Det är lika naturligt som välkommet. Vår relation till Nato kan självfallet inte vara exkluderad när vår framtida säkerhetspolitik debatteras och planeras. Den ledande försvarspolitikens samarbetsorganisationen för flera av världens mest civiliserade stater går inte att viftas bort när ett land med Finlands historia, geopolitiska läge och numera politiska handlingsfrihet betraktar världens gång.

Handlingsfrihetens blåvita skjorta vill ändå en del samhällsdebattörer fortsättningsvis slimma in till en tvångströja för verbal självkastring. De hävdar att tidpunkten för en Natodebatt alltid är ”fel”. Försök att under de senaste årens lopp lyfta fram Natofrågan som en bland andra på den politiska agendan har därför blivit avsnästa eftersom ”frågan inte är aktuell”. Motiveringen lyder att det inte finns någon kris eller hotbild som Nato skulle vara svaret på. Efter ytterligare en hänvisning till det gällande regeringsprogrammets oftast anemiska Nato-skrivningar har debatten varit slut med det.

Nu pågår det dessvärre en kris i grannens granne, där de största rabulisterna dessutom understöds av Ryssland. Nedskjutningen av det malaysiska passagerarplanet med 298 personer ombord drog i praktiken in det civila världssamfundet i konflikten. Känslan av händelserna eskalerar, totalt spårar ur och åtminstone förvandlas till en ekonomisk stormaktskonflikt besannades i och med besluten om sanktioner och motsanktioner under sommaren 2014.

I Finland har diskussionen om vårt eget förhållningssätt till den mäktiga östra granne Ryssland under Ukraina-krisen uppvisat nya, mogna drag som hade varit osannolika för ännu

några år sedan. Viljan att nämna saker med deras rätta namn har genomsyrat nästan hela den utrikespolitiska ledningens agerande. Insikten om det politiskt okloka med att exempelvis ställa sig vid sidan om EU:s gemensamma linje är en orsak till uppriktigheten. En annan är säkert en uppriktig besvikelse över den riktning i vilken inte bara den ryska utrikespolitiken utan hela det ryska samhället har utvecklats.

Flera och fler av den totalitära statens centrala signalement finns idag i Ryssland. Lagstiftning i syfte att dupera medborgarsamhället och det fria ordet hör till denna bild. Det gör också den mobbning som sexuella minoriteter blir utsatta för med det officiella Rysslands goda minne. Maktpolitiken exponeras också med särskilt militära förtecken. I våras såg vi bilderna på propagandistiska militärövningar på Karelska näset, där det också var tänkt att den inbjudna finländska försvarsministern skulle stå på åskådarpodiet. Det gjorde han inte eftersom han klokt nog inhiberade sitt deltagande, ett annat uttryck för den nya halten av mod i det blåvita utrikespolitiska agerandet också det.

Räckan av händelser i vår östra granne, som riktats mot medborgarsamhället, det fria ordet och demokratin har alltså imponerat lika lite som den tilltagande utrikespolitiska aktiviteten och geopolitikens återkomst. Mot denna bakgrund vore det höjden av blåögdhet att förundra sig över varför våra egna säkerhetspolitiska framtidsvisioner inklusive Natofrågan dykt upp i debatten. Till en början hette det förbluffande nog att tidpunkten inte heller denna gång är "rätt" för en debatt. Nu lydde motiveringen att det pågår en kris - att man ska spara Natofrågan tills solen igen skiner. Då det inte pågick en kris hette det alltså att det inte finns något som hotar oss, därav inget behov av debatt. När ska debatten alltså få föras?

En debatt är ändå inte detsamma som en medlemskapsansökan. En sådan ansökan har emellertid inte blivit aktuell bara för Ukrainakrisens skull. Jag anser för egen del att en ansökan har

varit aktuell redan länge och att Finland borde ha anslutit sig då vi blev EU-medlem eller senast 2004, då de baltiska staterna gjorde det. Hur som helst är det naturligtvis självklart att en ansökan behöver noggrann beredning och omfattande samhällsdebatt – som vi alltså borde ha fört redan för länge sedan.

Under sommaren 2014 ökade antalet röster, som inte hade något emot att Natofrågan diskuteras och utreds ytterligare, antingen separat eller som en option vid sidan av ökat europeiskt eller nordiskt försvarssamarbete. Det betyder i bästa fall att vi äntligen kommit ifrån detta att tidpunkten alltid är ”fel”? Intressant i sammanhanget är samtidigt att en ovilja att debattera Nato inte står i samklang med vad det officiella Finland i praktiken sagt och gjort. För i verkligheten är den uttalade politiska ståndpunkten sedan flera år tillbaka allt annat än avog mot Nato.

Den officiella ståndpunkten, godkänd av hela den utrikespolitiska ledningen och av riksdagen, har uttryckts bland annat i den försvars- och säkerhetspolitiska redogörelsen från 2009 där det sägs att ”Det finns också i fortsättningen starka grunder för att överväga ett finländskt Natomedlemskap”. Det nu gällande regeringsprogrammet från 2011 citeras ofta bara delvis då man nämner meningen ”Finland planerar inte att ansöka om medlemskap i Nato under denna regeringsperiod”. Detta är sant, men resonemanget fortsätter: ”Finland (...) bevarar möjligheten att ansöka om medlemskap i Nato” och ”Finland bedömer ett eventuellt medlemskap i Nato utifrån sina egna säkerhets- och försvarspolitiska intressen”.

Det sistnämnda är viktigt. Det är alltså våra egna nationella intressen, inte någon annans nations intressen, ambitioner eller geopolitiska rytteri, som gäller då vi överväger plus och minus och fattar vårt beslut.

Ser vi på hur Finlands relation till Nato utvecklats märker vi att frågan om ett eventuellt medlemskap inställer sig som en logisk konsekvens. Sedan 1994 ingår Finland i Natos program

för Partnerskap för fred. Vi har deltagit i Natoleda krishanteringsoperationer i Kosovo, Bosnien och Afghanistan. Vi har skaffat oss flera slag av Natokompatibelt försvarsmaterial. Vi har deltagit i gemensamma militärövningar. på toppmötet i Wales i september 2014 undertecknade Finland det så kallade världlandsavtalet, som ytterligare dimension på partnerskapsarrangemanget. Och så vidare.

Om Finlands relation till Nato utvecklats så gäller detsamma minsann också för själva Nato. Från att ha varit en av polerna i det kalla krigets världsordning är Nato idag en krishanteringsorganisation baserad på en värdegemenskap för flera av världens ledande demokratier, ledd av en dansk och nu av en socialdemokratisk norrman. Hela 95 % av EU:s befolkning bor i ett Natoland. Tre av fem nordiska länder, Norge, Danmark och Island som vi brukar jämföra oss med, hör sedan länge till Nato. Nästan alla forna östblocksländer och alla tre baltiska länder har anslutit sig. Också flaggan för isolationismens mångåriga symbol, Albanien, vajar idag utanför Natohögkvarteret i Bryssel. Det om något visar hur mycket Europa, världen och även Nato förändrats.

I termer av konkret samarbete och ömsesidigt förtroende är Finland alltså redan nu i samma båt med medlemsländerna. På en väsentlig punkt är vi det ändå inte. Bara ett medlemsland kan i fall av kris eller anfall räkna med säkerhetsgarantier och militärt stöd av Nato, med stöd av Nato-grundstadgans artikel 5. Skillnaden mellan partnerskap och medlemskap är alltså väsentlig. I den bästa av världar kommer vi aldrig i praktiken att behövs inse skillnaden mellan att stödas eller inte stödas i kraft av artikel fem. I den bästa av världar skulle man aldrig behöva teckna en brandförsäkring i den fasta tron på att just mitt hus aldrig kan eldhärjas. Att teckna brandförsäkring när huset står i ljusan låga går dessvärre inte längre.

Även om steget till fullt medlemskap inte i verkligheten vore särdeles stort och Finland sannolikt kunde räkna med en relativt kort anslutningsprocess är frågan om medlemskap såklart utrustad med många politiska och praktiska dimensioner. Ett Natomedlemskap är otänkbart utan ett tillräckligt starkt folkligt stöd, något också Nato själv betonar. Detta stöd kan mätas med antingen en riksdagsmajoritet eller dessutom en folkomröstning, som inför EU-medlemskapet hösten 1994. I praktiken har riksdagen självfallet en generell fullmakt att själv avgöra vilken fråga som helst under valperioden. Ett folkligt stöd får medlemskapet ändå inte innan det kunnat motiveras tillräckligt bra och backas upp av den utrikespolitiska ledningen och andra ledande politiker och opinionsbildare.

Detta betyder att det behövs en aktiv argumentation för Natomedlemskap från presidenten, statsministern och övriga ledande politiker för att folkopinionen ska svänga. En annan faktor kan vara om något oförutsett händer i vår näromgivning som kraftigt ökar otryggheten i samhället - läs: en akut hotbild mot Finland. Att understödet för ett Natomedlemskap i Finland mellan november 2013 och juli 2014 hade ökat med nio procentenheter är en anmärkningsvärd förändring, som naturligtvis har sin givna förklaring. Att den stora majoriteten fortfarande säger nej är i sin tur en konsekvens av att den utrikespolitiska ledningen ännu inte tagit steget ut. Vilken effekt en akut hotbild mot Finland skulle ha på folkopinionen må vara en intressant fråga, men en sådan situation är naturligtvis det sista vi vill ha.

Den stora frågan i detta sammanhang är såklart om ett medlemskap förstärker eller försvagar Finlands säkerhetspolitiska position och intressen? Till bilden hör också att Finland och Sverige borde ha en koordinerad syn på ett eventuellt medlemskap. På sommaren 1991 överrumplade Sveriges regering Finland med att ansöka om EG-medlemskap. Detta mönster får inte upprepas, vilket våra länder dessbättre nu tycks vara ense om.

Man ska alltså heller inte underskatta hastigheten för förändring. Ett praktexempel för hur en integrationspolitisk icke-fråga på kort tid blivit en akut fråga är uttryckligen EU-medlemskapet. Ännu 1990-91 hette det i Finland att frågan inte är aktuell (låter det bekant?). Men redan i början av 1992, efter Sovjetunionens fall, hade medlemskapsfrågan blivit aktuell och backades upp av den utrikespolitiska ledningen, med president Koivisto i spetsen.

Senare har det visat sig att realpolitikern och krigsveteranen Koivisto anförde bland annat säkerhetspolitiska skäl för ett finländskt EU-medlemskap. Efter den politiska ledningens uttalade förord började folkopinionen svänga. Fördomar, felaktiga påståenden och spöken från det kalla krigets tidevarv motades i grind. I folkomröstningen var ja-sidan slutligen 57 procent stark.

På samma sätt bör också vår Natodebatt klara av att analysera medlemskapets effekter med mera fakta och rationalitet och mindre rykten och emotioner. Fakta är exempelvis att Finland såsom Natoland inte tvingas ta emot kärnvapen, trupper eller militärbaser mot sin vilja, inte tvingas höja militärbudgeten, inte avstå från den allmänna värnplikten och fortsättningsvis själv avgöra om deltagande i en Natoled operation. Inbesparingar i försvarsbudgeten skulle det knappast bli, men inte stora merutgifter heller. Notan vore ungefär 20 miljoner euro i årlig medlemsavgift plus kostnader för deltagande i eventuella operationer, snabbinsatsstyrkan NRF samt löner och uppehålle för den personal vi förväntas placera i Natos kommandostrukturer.

Finlands andliga klimat över 20 år efter Berlinmurens och Sovjetunionens kollaps bör möjliggöra en öppen Natodebatt och förhoppnings sedan konkreta beslut om att ansöka om medlemskap. Tidpunkten kan aldrig vara fel för att fundera på hur vårt land bäst tryggar sina nationella ekonomiska, politiska och säkerhetsrelaterade intressen. De enda begränsningar som kan finnas är de vi själva konstruerar mellan våra öron.

Dem ska vi kasta av oss i en fortsatt fördomsfri säkerhetspolitisk debatt, som lämpar sig bra som tema inför och inte minst efter det stundande riksdagsvalet.

VÅR SÄKERHETSPOLITISKA POSITION

CARL HAGLUND

Försvarsminister, Svenska folkpartiets i Finland ordförande

DÅ DET KALLA kriget tog slut stod Finland inför en exceptionell situation: vi hade själva möjligheten att välja vår internationella linje. Det naturliga valet föll på den Europeiska gemenskapen. Det här valet var i högsta grad även ett säkerhetspolitiskt val som har stått sig väl sedan år 1995. Därtill består vårt trovärdiga försvar med en slagkraftig och modern försvarsmakt.

Under det senaste året har vi i Finland fört en exceptionellt levande säkerhets- och försvarspolitik diskussion. Det här är inte överraskande i ljuset av finanskrisens konsekvenser för försvarets finansieringsutsikter och framför allt krisen i Ukraina. Främst har diskussionen handlat om Nato, men även tryggheten av det egna trovärdiga försvaret har fått utrymme i debatten. Händelserna i Georgien år 2008 och det som skedde i Ukraina år 2014 har och kommer att sätta en prägel på hur vi resonerar kring försvars- och säkerhetspolitiken. De flesta finländare är villiga att ta till sig en slutsats om att allt inte är eller kan bli som förr. Vi befinner oss i en situation som främst påminner om kalla kriget. Situationen har uppstått som en direkt konsekvens av Rysslands agerande. Landet har brutit mot FN-stadgan, folkrätten och flera avtal som landet själv varit med om att ingå i Europa. Också om fredliga och goda relationer med Ryssland är ambitionen kan dessa grava handlingar omöjliggör sopas under mattan. Krisen i Ukraina har befestat Finlands position som en del av det som av hävd kallats för det västliga samfundet. Historiskt har vår utrikespolitiska ledning dragit sig för att kritisera grannen i öst men under våren 2014 har statsrådet under presidentens utrikespolitiska ledning

tydligt tagit avstånd från Rysslands agerande i Ukraina. Den här linjen har också åtnjutit ett starkt folkligt stöd. Samtidigt har dock ströröster talat för en återgång till det förgångna - till tiden då Finland balanserade mellan öst och väst. Neutraliteten var dock aldrig något ideologiskt val. Det var i högsta grad en pragmatisk linje. Av någon orsak har man efter kalla kriget börjat diskutera neutraliteten som en ideologi och totalt glömt bort att Paasikivi-Kekkonen linjen föddes av nödvändighet. En nödvändighet som upphörde då järnridån föll. Idag är vi inte längre neutrala som en del av den Europeiska unionen och som en aktiv partner till våra nordiska grannar och försvarsalliansen Nato. Det här konstaterar regeringen också i den senaste utrikes- och säkerhetspolitiska redogörelsen som även fick ett brett parlamentariskt stöd i riksdagen.

För den Europeiska unionen har åren sedan den ekonomiska nedgången 2008 varit svåra. Krisen kring den gemensamma valutan och de överskuldssatta EU-länderna har präglat många syn på hur unionen lyckats i sitt uppdrag. Det finns självfallet misslyckanden kring euron och de bör diskuteras. Lyckligtvis har diskussionen också lett till ambitiösa åtgärder såväl vad lagstiftningen kring den gemensamma valutan och den ekonomiska hushållningen beträffar, som på finansmarknaden där regleringen har stramats åt. I det här sammanhanget glömmar vi ofta bort varför den europeiska gemenskapen i tiden kom till, i en världsdel som låg i spillror efter andra världskriget. I sitt grunduppdrag som fredsprojekt har EU lyckats över alla förväntningar.

Varken finans- eller Ukrainakrisen utmanar de grundläggande linjedragningarna inom vår utrikes- och säkerhetspolitik. Snarare visar det skedda att vi har gjort goda val. I grunden handlar det om gemensamma värderingar. På basis av dem verkar vi idag inom EU och globalt som en del av unionens gemensamma utri-

kes- och säkerhetspolitik. Den här politiken tål självfallet ännu att utvecklas, men upplägget med ett EU som agerar gemensamt i stora världsomspännande frågor som klimatförändringen eller kampen mot terrorism och extremism känns idag rätt självklar. För ett litet land som Finland är den gemensamma europeiska politiken en hävstång som ökar vårt inflytande.

Krishärdarna påminner oss om att vi i en globaliserad värld måste acceptera att allt starkare ömsesidiga beroendeförhållanden gör att vår utrikespolitiska position inte kan läggas i vakuum och frysas ner. Därför måste vi ständigt fråga oss vad Finlands utrikes- och säkerhetspolitiska linjedragningar betyder i en föränderlig värld. Speciellt Rysslands agerande i Georgien och Ukraina har fått många finländare att undra om Finlands säkerhetspolitiska verksamhetsmiljö har förändrats och om vi står inför ett omedelbart militärt hot. Svaren är ja och nej. Vår säkerhetspolitiska närmiljö har förändrats men lyckligtvis har vi inget direkt hot mot oss i dagens läge.

En annan orsak till att säkerhets- och försvarsdiskussionen på senare tid har fått nytt liv är de utmaningar som försvarsmakten står inför. Utmaningarna handlar främst behovet att förnya föråldrande försvarsmateriel med allt knappare resurser. Försvarsmaktsreformen som slutfördes i slutet av år 2014 balanserar situationen på kort sikt. På lite längre sikt kan ett trovärdigt försvar inte tryggas utan mera pengar för investeringar i materiel. För att bana väg för framtida beslut tillsattes en parlamentarisk utredningsgrupp med syftet att granska försvarets resursbehov i oktober 2013. I gruppen har ett rätt brett samförstånd uppnåtts, vilket är glädjande med tanke på försvarets framtid, som är allt annat än statisk. Förutom oroligheterna i våra närområden måste försvarsmakten bereda sig på nya hot vid sidan av de traditionella. Ukrainakrisen målar upp en dyster bild av hur krigsföring föränd-

rats då informationskrigsföring och cyberattacker kompletterar de mera konventionella militära insatserna.

Samtidigt som vi förbereder oss på att möta kommande utmaningar är det bra att med jämna mellanrum analysera hur Finlands handlingar och säkerhetspolitiska val ser ut i andras ögon. Våra säkerhetspolitiska val verkar ofta självklara här hemma, medan andra tidvis haft svårt att förstå Finlands sätt att resonera. Den mest påtagliga skillnaden är nog hur våra baltiska grannar betraktat vår omgivning i jämförelse med hur vi här i Finland sett på exempelvis utvecklingen i Ryssland. Många gånger har vi i Finland uppfattat att den baltiska kritiken mot grannen i öst har varit onyanserad och högaktig. Idag vet vi att balterna hade rätt medan Finland främst framstår som något blåögd. Det gäller att acceptera att Ryssland varken är en demokrati eller en rättstat och detta måste även återspeglas i en mer pragmatisk och realistisk inställning till vår granne. Såväl EU:s som Finlands Rysslandspolitik har byggts upp på felaktiga grunder och måste ses över. Vladimir Putin konstaterade under sensommaren 2014 att Ryssland, i motsats till antaganden på andra håll i Europa, inte är och inte eftersträvar att bli en västlig demokrati så som vi känner den.

Finlands agerande bedöms kontinuerligt även längre bort i världen. Ibland har dessa analyser inte en särskilt positiv klang: då Ukrainakrisen börjat likställde de amerikanska utrikespolitiska tungviktarna Zbigniew Brzezinski och Henry Kissinger Finland med Ukraina och placerade båda länderna i en gråzon mellan öst och väst. För Finland var det här inte speciellt smickrande att herrarna i fråga missat att vi anslutit oss till EU och allt det andra som har skett under de senast två decennierna. Vi politiska ledare måste alltid vara beredda att motivera våra val och delta i den internationella diskussionen. Men framför allt bör vi med våra

handlingar försäkra att inte missförstånd som Brzezinskis eller Kissingers kan uppstå. Det är ett misstag att på rak arm stämpla avvikande åsikter som felaktiga: hur saker och ting uppfattas har en betydelse och även inom säkerhetspolitiken är saker som de ser ut. Det bästa sätter är att låta handlingarna tala för sig. I sista hand är det just det som menas med vårt starka engagemang i utvecklandet av EU:s gemensamma säkerhets- och försvarspolitik, Natos partnerskapssamarbete, det nordiska samarbetet samt internationell krishantering.

På samma sätt som neutraliteten var ett verktyg snarare än en målsättning under kalla kriget tjänar också EU-medlemskapet, Nato-partnerskapet och det nordiska samarbetet Finlands utrikes-, säkerhets och försvarspolitiska ledmotiv. Därför bör man inte måla upp motsättningar mellan olika samarbetsformer. Det nordiska försvarssamarbetet besvarar våra regionala behov och är oftast det mest förnuftiga ramverket för gemensamma övningar, krishanteringssamarbete och gemensamma anskaffningar. Samarbetet är vardagligt, smidigt och fungerar väl på såväl gräsrots- som politisk nivå. Med hjälp av partnerskapssamarbetet med Nato kan vi effektivt utveckla vår egen försvarsmakts kapaciteter och interoperabilitet med andra västländer. Den Europeiska unionen har hela den externa verksamhetens verktygslåda till sitt förfogande: handel, diplomati, bistånd, utveckling av försvarssektorn, utrikespolitik och försvarspolitik.

I Finland målas det dock tyvärr ibland upp en falsk bild om vad EU kan erbjuda oss inom försvarssektorn. Eftersom lejonparten av EU-länderna även tillhör Nato står det klart att unionen aldrig kommer att utveckla motsvarande militära strukturer som den transatlantiska försvarsalliansen. Det ligger inte i Nato-ländernas intresse att uppehålla parallella strukturer för samma ändamål. Därför bör vi inte låta oss invaggas i en falsk

känsla av säkerhet – EU är ett säkerhetspolitiskt val men ingen säkerhetspolitisk garant. Lissabonfördraget ålägger visserligen medlemsländerna att hjälpa varandra, men fördraget innehåller inga militära förpliktelser. Estlands president skämtade på sommaren 2013 då han besökte Helsingfors att den hjälpen kunde komma i form av 10 000 liter olivolja från Italien. Tyvärr tror jag inte att den något cyniska analysen är långt ifrån sanningen. Det enda internationella fördraget med verkliga säkerhetsgarantier är det Nordatlantiska fördraget. Så länge Finland står utanför Nato bör vi vara beredda att försvara oss själva ifall en kris skulle inträffa. Ryggstödet för en trovärdig utrikes- och säkerhetspolitik är en trovärdig försvarslösning. För Finlands del gäller det i den föränderliga miljö vi lever i att noggrant överväga vilken lösning som ger oss det starkaste ryggstödet och med vilka vi vill associeras i framtiden.